

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

ISSN 1800-5179

CATAR O. Ville des Venetiens, dans la Dalmatie.

Čestit Božić i Nova godina

UREĐIVAČKI ODBOR

Hrvatski glasnik

HRVATSKA
RADIO TELEVIZIJA

IDK COMPUTERS

GRAD SPLIT

GRAD OMIŠ

ZAGREB, RIJEKA,
SPLIT, DUBROVNIK

TURISTIČKA
ZAJEDNICA GRADA
ZAGREBA

GRAD ZAGREB

GENERALNI KONZULAT
REPUBLIKE HRVATSKE
KOTOR

HRVATSKA GOSPODARSKA
KOMORA
Predstavništvo Kotor

INA CRNA GORA
maziva plin goriva

„HRVATSKI GLASNIK“ K o t o r

Časopis izlazi svaka
dva mjeseca.

„Hrvatski glasnik“ je upisan u
evidenciju javnih glasila kod
Republičkog sekretarijata za
informacije RCG pod red. br.
04/01-1828 od 31.12.2002. g.

Časopisu je dodijeljen
međunarodni standardni broj
za serijske publikacije ISSN
1800-5179, koji je otisnut u
gornjem desnom uglu korica.

Adresa:
Stari grad, Pjaca od kina
85330 Kotor

Telefon:
+381 (0)82 304 232

Fax:
+381 (0)82 304 233

E-mail:
hgd-kotor@cg.yu

Web:
<http://www.hgdcg.org>

Žiroračun:
55700-675-0-10980

Izdavač:
HRVATSKO GRAĐANSKO
DRUŠTVO CRNE GORE
K o t o r

VD glavni urednik:
Tripo Schubert

Uređivački odbor:
Dario Musić
Slobodan Vičević
Dr. Ivan Ilić
Pavle Jurlina
Maja Širola
Tripo Schubert

Lektor:
Stjepo Martinović
Zagreb

Fotografije:
Foto Parteli
Dario Musić
Stevan Kordić
Dragan Janović

Kompjuterski dizajn:
„TRICEN“, Kotor

Tisak:
„Biro Konto“, Igalo

Naklada:
800 primjeraka

Cijena:
1,00 €

Poštovani čitatelji,

Godina na izmaku obilovala je aktivnostima naše udruge. Suradnja između naše regije i Dalmacije, kao i grada Zagreba, dostigla je zavidnu razinu. Građani Kotora, Tivta i Bara dugo će pamtiti nastupe glazbenih, kazališnih i drugih umjetničkih skupina iz Splita, Omiša, Dubrovnika, Rijeke i Zagreba, kao i izložbe vrsnih likovnih umjetnika iz Splita i Omiša.

Druženja prilikom tih susreta produbljivala su međusobno poznavanje, omogućile rađanje novih ideja i projekata za budućnost. Godina će se pamtiti i po posjetu visokih dužnosnika Republike Hrvatske hrvatskim udrugama u Crnoj Gori, kao i po bogatoj diplomatskoj aktivnosti između naših dviju država. Hrvatski glasnik je kontinuirano izlazio u tekućoj godini i postao cjelovit i pouzdan izvor informacija o relevantnim događanjima, aktivnosti naših društava i podsjetnik na važna povijesna zbivanja u našem kraju.

U protekloj godini započela je dopunska nastava na hrvatskom jeziku za naše najmlađe, premda izvan obrazovnih institucija Republike Crne Gore, ali uz punu potporu Ministarstva prosvjete i nauke Crne Gore, lokalnih vlasti u Kotoru i Tivtu, ravnatelja osnovnih škola i – dakako – uz veliku pomoć i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske. Na kraju godine zbio se još jedan povijesni trenutak: za vrijeme posjeta hrvatskog premijera Iva Sanadera Beogradu potpisan je Sporazum o zaštiti prava hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori i crnogorske i srpske manjine u Hrvatskoj. Predstoji primjena tog sporazuma – što nikako nije samo tehničko pitanje, nego prije svega političko. Treba konstatirati da nam nikada nije manjkalo dobrih papira, samo je često zapinjalo oko njihove provedbe. Zato su Hrvati u Crnoj Gori u stanovitoj mjeri skeptični, pogotovo što dobro znamo kako se akti doneseni u Beogradu prihvaćaju u Crnoj Gori – s tim što je naša sumnjičavost pojačana i time što u pripremi tih dokumenata nije sudjelovala ni hrvatska zajednica u Crnoj Gori, ni (koliko znamo) politička struktura naše države.

Jasno, nije nam nakana (emocionalno) komentirati politiku Republike Hrvatske; ipak, koliko god pozdravljamo ustrajnost hrvatskoga vodstva u nastojanju da zemlju približi članstvu u Europskoj uniji, ne možemo ne zamijetiti da ono nekim postupcima smanjuje prostor za izraženiju solidarnost s hrvatskom manjinom u SiCG – jer kao da je Zagrebu više do uvažavanja zahtjeva Bruxellesa kad je riječ o skrbi o „tuđim“ manjinama u Hrvatskoj, nego o brizi za hrvatske manjinske zajednice u susjednim zemljama. Službena potvrda premijera Sanadera da ove godine neće biti ništa od najavljivanog i očekivanog natječaja za potporu Hrvatima izvan matične zemlje svakako nije doprinos suzbijanju našeg osjećaja da su izvandomovinski dijelovi hrvatstva prepušteni sudbini kakvu im diktira politički, ekonomsko-socijalni, kulturni i psihološki ambijent zemalja u kojima žive.

Tripo Schubert
predsjednik HGDCG

S obzirom na predstojeću Izbornu skupštinu HGDCG-a (ožujak 2005.), molimo članove da pismenim putem ili osobno u ured Udruge dostave svoje sugestije i prijedloge za neophodna kadrovska rješenja Organa upravljanja Udruge (Predsjednik, članovi Predsjedništva, Nadzorni odbor).

Prednja strana korica: **Parobrod „Meduza“** – prelazni oblik s jedrima, Austrijski Lloyd, Trst
Zadnja strana korica: **Palača Radoničić** – današnji Institut za biologiju mora

Prvi službeni posjet hrvatskog premijera Iva Sanadera Beogradu

MANJINE ZAŠTIĆENE SPORAZUMOM

RH i SiCG zainteresirane za rješavanje svih preostalih otvorenih pitanja i uspostavu dobrosusjedskog partnerstva. • Potpisan Sporazum o međudržavnoj zaštiti nacionalnih manjina. • Obvezujuća financijska potpora manjinskim zajednicama i njihovim projektima. • Natječaj Vlade RH tek u 2005. godini. • Vizni režim između dvije zemlje ostaje liberaliziran.

Nepunih godinu dana nakon stupanja na dužnost hrvatskog premijera, **Ivo Sanader** je 15. studenoga bio u prvomu službenom posjetu Beogradu. Susreo se sa srbijanskim premijerom **Vojislavom Koštunicom**, s kojim se nedavno sreo u Solunu, a ove su godine u službenom posjetu Zagrebu bila brojna srbijanska izaslanstva, te sam predsjednik Državne zajednice Srbije i Crne Gore **Svetozar Marović**.

Susret Sanader-Marović

Predsjednik Vlade Republike Hrvatske Ivo Sanader je svečano, uza sve državničke počasti, dočekan 15. studenoga pred Palačom federacije u Novom Beogradu, gdje se najprije sastao s predsjednikom Srbije i Crne Gore Svetozarom Marovićem.

„*Budućnost Hrvatske i Srbije i Crne Gore je u Europi koja se ujedinjuje*“, izjavio je Sanader nakon tog susreta. Hrvatski premijer i predsjednik DZ Srbije i Crne Gore ocijenili su da su odnosi dviju država sve bolji i da obje teže europskim vrijednostima, poštivanju europskih standarda demokracije, vladavine prava i ljudskih i manjinskih prava. „*Što prije Hrvatska uđe u europske integracije, bit će bolje i ostalim zemljama regije, a to će ubrzati i europski put Srbiji i Crnoj Gori*“, kazao je Sanader – što je potvrdio Marović, kazavši da je hrvatski primjer za našu zemlju „*instruktivno i dragocjeno iskustvo*“, te dodao da u odnosima s Haaškim sudom SiCG mora učiniti neke bolne korake, kao što je učinila i Hrvatska.

Predsjednik SiCG je posebno važnom ocijenio izja-

vu premijera Sanadera da će vizni režim ostati liberaliziran, unatoč obvezama koje će Hrvatska imati s približavanjem Europskoj uniji. Istaknuo je također i sjajne perspektive u razvoju gospodarskih odnosa.

Pozdravljajući odluku Beograda o demilitarizaciji granice, Sanader je kazao da je to važan korak u nor-

Ožbolt, državni tajnik u Ministarstvu vanjskih poslova **Hido Bišćević** i glasnogovornik Vlade RH **Ratko Maček** posjetili su i Skupštinu SiCG, gdje ih je primio predsjednik parlamenta **Zoran Sami**.

Sastanak dvojice premijera

„*Okrenuti smo prema budućnosti, ali ne zaboravlja-*

Susret dva premijera

malizaciji odnosa između Hrvatske i SiCG koji nema alternative. Premijer Sanader također je istaknuo i važnost jačanja gospodarskih odnosa, čemu je pridonio i Sporazum o slobodnoj trgovini.

Premijer Ivo Sanader i izaslanstvo u kojem su još bili ministar gospodarstva **Branko Vukelić**, ministrica pravosuđa **Vesna Škare**

mo prošlost“, izjavio je premijer Ivo Sanader nakon susreta sa srbijanskim kolegom Vojislavom Koštunicom u Beogradu, te naglasio da dogovoreno rješavanje sudbine nestalih mora biti apsolutni prioritet u radu dviju vlada.

Sanader je, govoreći o problemima povratka izbjeglica, na zajedničkoj konferenciji za novinare pono-

vio da povrat imovine izbjeglim Srbima nije političko, već tehničko i financijsko pitanje i najavio da će do kraja godine biti vraćena sva imovina, u skladu sa sporazumom hrvatske vlade i zastupnika srpske manjine u Saboru.

Koštunica je također suglasan da je njihov susret u Beogradu doprinos normalizaciji odnosa dviju zemalja, ukupnoj stabilnosti u regiji te približavanju dviju zemalja Europskoj uniji i atlanskim integracijama. „*Odnosi Hrvatske i Srbije od velike su važnosti za stabilnost u regiji. Unapređenje naših odnosa okvir je za rješavanje mnogih pitanja, kako onih naslijeđenih iz prošlosti, tako i onih koja nas okreću budućnosti i EU*“, izjavio je Koštunica.

„*Odnosi Hrvatske i SiCG su ključ mira i trajne političke stabilnosti u ovom dijelu Europe i građani naših država su nakon 14 godina ratova i sukoba to zaslužili*“, rekao je Sanader.

Potpisan sporazum o zaštiti manjina

Taj sporazum su 5. studenoga parafirali u Beogradu pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava SiCG **Jelena Marković** i državni tajnik Ministarstva vanjskih poslova Hrvatske **Hido Bišćević**. Ministrica pravosuđa **Vesna Škare Ožbolt** i ministar za ljudska i manjinska prava Državne zajednice **Rasim Ljajić** potpisali su Sporazum između Republike Hrvatske i SiCG o zaštiti hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori, te srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj.

Na potpisivanje tog međudržavnog sporazuma čeka se već nekoliko godina.

Budući da je on po pravnoj važnosti iznad postojećih zakona o manjinama, koje je donijela SRJ (primjenjuju se samo u Srbiji), te da se tim sporazumom – iako se ne spominje sama riječ reciprocitet – upravo jednak tretman manjina u obima državama uzima kao temelj novih odnosa, svakako se radi o posve novoj kvaliteti na području poštovanja prava manjina. Važnost Sporazuma za Hrvate u SiCG je više nego jasna, osobito stoga što nam omogućuje da dobijemo odgovarajući tretman i financijsku potporu od države u kojoj živimo, poput one koju već nekoliko godina uživaju Srbi u Hrvatskoj. Potpisivanje Sporazuma o međusobnoj zaštiti manjina, ocijenio je hrvatski premijer Ivo Sanader, veliki je iskorak te „potvrda da nacionalne manjine u našim dvjema zemljama nisu problem, opterećenje, već šansa za razvoj i obogaćenje obaju društava“.

Kako stoji u tekstu Sporazuma, namjera je osigurati manjinama koje žive u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori najvišu razinu pravne zaštite, te mogućnosti za očuvanje i razvitak njihovih nacionalnih identiteta, sukladno međunarodnim ugovorima i drugim dokumentima o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao i o zaštiti manjina. Posebice se ističe poštivanje Povelje Ujedinjenih naroda, Opće deklaracije o pravima čovjeka, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Deklaracije o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije temeljenih na vjeroispovijesti ili vjerovanju, Deklaracije o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, Europske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, Okvirne konvencije za zaštitu manjina i ostalih relevantnih dokumenata Vijeća Europe.

U Sporazuma stoji da će vlade, potpisnice toga do-

kumenta, osigurati pripadnicima manjina pravo na izražavanje, očuvanje i razvijanje njihovoga kulturnog, jezičnog i vjerskog identiteta, kao i pravo na održavanje i razvijanje manjinskog školstva, odnosno obrazovanja, te medija i ostvarivanje posebnih interesa pripadnika manjina. Dalje stoji kako se vlade potpisnice obvezuju da će pripadnicima manjina, između ostalog, osigurati zaštitu ravnopravnog sudjelovanja u javnim poslovima, samoorganiziranja i udruživanja radi ostvarenja zajedničkih interesa, te po-

njina u predstavničkim i izvršnim tijelima na lokalnoj razini, te zastupljenost u predstavničkim tijelima na regionalnoj (odnosno pokrajinskoj) i državnoj razini.

Možda je jedna od važnijih odrednica za postjeće (i još nepostojeće) hrvatske institucije u Srbiji i Crnoj Gori odrednica da je država dužna, temeljem obveza preuzetih Sporazumom, osigurati im i financijsku potporu. Vrlo skromna financijska potpora od strane SiCG je postojala nekoliko posljednjih godina, ali se ona nikako ne može us-

kao i manjinskih udruga. Odbor bi se sastajao jedanput godišnje, a bavio bi se razmatranjem ostvarivanja Sporazuma i podnošenjem preporuka vladama u vezi s tim.

Sporazum što su ga potpisali premijeri Koštunica i Sanader bit će na snazi sljedećih pet godina, a ako ga nijedna od strana ne otkáže pisanim putem najmanje šest mjeseci prije njegova isteka, Sporazum se prešutno produljuje za iduće petogodišnje razdoblje.

Rasim Ljajić, ministar za ljudska i manjinska prava u Vladi SiCG, o Sporazumu je izjavio: „Obje strane su učinile ustupke i došli smo do teksta koji je već parafiran i koji je vrlo važan za srpsku i crnogorsku manjinu u Hrvatskoj, te za hrvatsku manjinu u Srbiji i Crnoj Gori. Sporazum predstavlja potvrdu da će obje države raditi na ostvarenju manjinskih prava, poštujući međunarodne standarde u toj oblasti, a posebno definira područje kulture, obrazovanja, informiranja i službene uporabe manjinskog jezika. U svakom slučaju, potpisivanje tog dokumenta predstavljat će korak naprijed u smislu integracije manjina u države u kojima žive.“

Mislim da je pogrešan pristup ako mjerimo tko ovim Sporazumom dobiva više, a tko manje, jer njime dobivaju svi, a prije svega države koje tako pred međunarodnom zajednicom legitimiraju svoju spremnost da poštuju sve međunarodne standarde u ovoj osjetljivoj sferi. Sporazum ima i simboličku važnost jer upućuje poruku da će obje države dati ukupan doprinos regionalnoj stabilnosti, imajući u vidu ono što se događalo u proteklom razdoblju. U svakom slučaju, tim će Sporazumom dobiti i hrvatska manjina u Srbiji i Crnoj Gori.

Po mojem mišljenju, Sporazum prije svega predstavlja izraz dobrih namjera, spremnosti i dobre političke volje. Samim tim stvar se povoljan politički am-

Razgovor sa vojvođanskim Hrvatima

dupiranje upošljavanja stručno osposobljenih djelatnika koji dolaze iz redova pripadajuće nacionalne manjine na svim razinama i oblicima obrazovanja. Stoji i da će dvije države poticati osnivanje kulturnih i prosvjetnih centara, podupirati gostovanja profesionalnih i amaterskih kulturno-umjetničkih društava, poštovati ispisivanje toponima na jezicima manjina, priznati manjinama pravo na obaveštavanja tiskom, radijem i televizijom na jeziku i pismu manjine. Uza sve to navodi se i materijalno podupiranje informativne djelatnosti manjina. Unutarnjim zakonodavstvom obaveća se i zastupljenost ma-

porediti sa sredstvima kojima Vlada Republike Hrvatske pomaže rad srpskih institucija koje funkcioniraju na teritoriju te države.

U cilju provedbe Sporazuma vlade bi trebale utemeljiti međuvladin mješoviti odbor koji bi pratio provedbu Sporazuma. Obje države će u taj odbor odrediti jednak broj predstavnika, među kojima bi bili i predstavnici manjina. Članove odbora iz redova manjina imenovat će se po prijedlogu vijeća nacionalnih manjina i Savjeta za nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj, odnosno Nacionalnog vijeća hrvatske nacionalne manjine u Srbiji i Crnoj Gori (HNV),

bijent u kojem će manjine ostvarivati prava koja im omogućuju očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta. Važnost takvog Sporazuma prije svega vidim u dobroj namjeri država da stvaraju povoljniji politički ambijent. Nema unapređenja položaja manjina bez stvaranja bolje političke i društvene klime. Sve razlike se moraju uvažiti, a pripadnicima manjinama mora se omogućiti da budu svoji na svome“.

Osim Sporazuma o međusobnoj zaštiti manjina u Beogradu je potpisan i Sporazum o znanstveno-tehničkoj suradnji dviju država, kojega su već parafirali ministar znanosti i zaštite životne sredine **Aleksandar Popović** i hrvatski ministar znanosti, obrazovanja i športa dr. **Dragan Primorac**.

Susret s vojvođanskim Hrvatima

Predstavnici hrvatske nacionalne manjine u SiCG, koji su se sastali s hrvatskim premijerom Ivom Sanaderom u Beogradu, pozdravili su potpisivanje Sporazuma o zaštiti nacionalnih manjina, izrazivši nadu da će njegova primjena značiti veću pravnu i drugu sigurnost za hrvatsku manjinu u SiCG. Izaslanstvo vojvođanskih Hrvata činili su predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća mr. **Josip Ivanović**, potpredsjednici HNV-a mr. **Mato Groznica**, **Stipan Šimunov**, vlč. **Josip Pekanović** i **Branko Horvat**, te predsjednik DSHV-a **Petar Kuntić**.

Razgovor sa vojvođanskim Hrvatima

„Ovo je povijesni događaj koji će sigurno prido-

nijeti poboljšanju političkog i psihološkog ozračja te jačanju osjećaja sigurnosti u redovima hrvatske manjine u Srbiji. Sporazumu je prethodilo dugo usuglašavanje – a kad je već utanačeno u Hrvatskoj su bili izborni pa je sve malo zastalo. Ali, sad je konačno potpisan, kao dobar okvir i akt kojim su uređene pojednosti na područjima koja su i zakonom definirana i dana u nadležnost nacionalnim vijećima, pa se potpuno otvara suradnja između matične države i manjinskih zajednica, osobito što se tiče kadrovskih i financijskih pitanja, te cirkulacije ljudi i ideja u oba smjera. Hrvatska zajednica je željno očekivala ovaj sporazum jer – iako se u njemu ne spominje reciprocitet – upravo on predstavlja osnovu sporazuma i

omogućit će ostvarivanje prava koja srpska zajednica u Hrvatskoj već konzumira“, rekao je mr. Josip Ivanović.

Svjetski mediji, u povodu posjeta premijera Sanadera Beogradu, ocjenjuju da bi mogao značiti prekretnicu u odnosu dviju bivših jugoslavenskih republika, ratnih neprijatelja. Istodobno „Novi list“ iz Rijeke, pod naslovom „Mesić je utro put normalizaciji odnosa“, navodi kako je „važno istaći, poštujući pravdu i istinoljubivost, da Sanaderova misija dobre volje u Beogradu ne bi uspjela da nije postojala dugogodišnja priprema terena od strane hrvatskog predsjednika Stjepana Mesića. Stoga lovorike koje idu hrvatskom premijeru – pripadaju i Stjepanu Mesiću“.

Priradio: Tripo Schubert

Crna Gora pred usvajanjem Zakona o ostvarivanju sloboda i prava nacionalnih manjina

ZAKON ZA MANJINE U CRNOJ GORI

Sredinom 2003. godine Ministarstvo za zaštitu prava pripadnika nacionalnih i etničkih grupa formiralo je komisiju za izradu zakona o pravima manjina koja je radila na temelju smjernica uže radne grupe Predstavnički građanski udruge (nevladinih organizacija) i manjina su se zalagali da se pojam „državljanin“ zamijeni pojmom „građanin“, imajući u vidu brojne probleme koje već godinama pripadnici manjina imaju sa stjecanjem državljanstva. Na prijedlog građanskih udruga u zakonu bi se trebala naći odredba koja obvezuje državu da umjetnička djela i dobra stvorena na jezicima manjinskih etničkih grupa postanu dostupna svima, pomaganjem i unapređenjem prevođenja, audio-sinhronizacije i upisivanjem (titlovanjem) prijevoda.

Učešće u izradi radne verzije zakonskog teksta omogućeno je predstavnicima parlamentarnih stranaka Vladine većine, kao i onima koje okupljaju nacionalne manjine te građanskim udrugama. Crnogorska opozicija nije uzela učešća u radu komisije, ali su njezini predstavnici u više navrata konstruktivno pridonijeli raspravi za okruglim stolom posvećenih toj temi. Prvobitno se željelo donijeti ustavni zakon o nacionalnim manjinama, ali je

postavljeno (razložno) pitanje mogućnosti njegovog usvajanja u parlamentu, a i jedinstveno je bilo stajalište da ne treba odugovlačiti s usvajanjem zakona – što je bila i preporuka međunarodne zajednice, jer bi se ono značajno odrazilo na budući status manjina. Također su gotovo sve političke struje iznijele stajalište da se radi o izvanredno važnom zakonu koji će Crnu Goru legitimirati kao demokratsku državu koja se kao takva kvalificira i poštivanjem prava manjinskih

zajednica.

Trenutno se radi na izradi kataloga propisa koji će se morati mijenjati po usvajanju novog zakona, s tim što dileme o prilagodbi drugih akata zakonu o manjinama – u slučaju da on ima ustavni karakter – ne bi bilo, mada predstavnici vladajućih struktura često iznose uvjerenja da u to ne treba sumnjati i da su sami svjesni da se bez toga brojna kvalitetna rješenja iz zakona ne bi mogla provesti. Učešće međunarodnih organizacija dodatno je jam-

stvo da se novi zakon priprema odgovorno i da treba vjerovati u njegovu kvalitetu i vrijednost u primjeni. Komisija je imala dvojbe o najprikladnijem terminu: nacionalna manjina, manjinski narod ili nacionalna zajednica – pa je prihvaćeno mišljenje stranih eksperata da se postigne konsenzus na osnovi međunarodne terminologije. Jedinstveno smo se složili da u zakonu ne treba nabrajati koje sve manjine žive u Crnoj Gori, smatrajući da svaki građanin ima pravo

Piše: Aleksandar Saša Zeković

Autor je istraživač kršenja ljudskih prava i član Komisije za izradu zakona, kao predstavnik svih NVO u Republici Crnoj Gori

da slobodno iskaže svoju etničko-kulturnu pripadnost i sam odlučiti o svom statusu pripadnika manjinske zajednice. Zakon će ostvariti primjenjivost i na lokalnoj razini, što znači da će gotovo sve etničke grupe koje žive u Crnoj Gori, uključujući Crnogorce i Srbe, biti u mogućnosti da sebe, ovisno o sredini u kojoj žive, (auto)identificiraju kao nacionalnu manjinu, pa stoga treba jasno reći da se ne radi o „zakonu za nacionalne manjine“ nego za sve koji u Crnoj Gori žive.

Zakonski tretman zajednica kao nacionalnih ili etničkih manjina (zato što nemaju svoju maticu) moglo bi potaknuti u njih osjećaj diskriminacije i drugorazrednosti. Strani eksperti to su slično komentirali, ističući da nema razlika u ostvarivanju sloboda i prava između nacionalnih i etničkih manjina, te ocijenivši da naziv zakona stoga treba biti jedinstven i nedvosmlen.

Predstavnicima političkih struktura uglavnom je odgovarala definicija da je nacionalna manjina svaka grupa državljana RCG brojčano manja od ostaloga preovlađujućeg stanovništva, odnosno ona koja ima zajedničke etničke, vjerske ili jezičke karakteristike, različite od ostalog stanovništva i koja je motivisana željom za iskazivanjem i očuvanjem nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta, a povijesno je vezana za Republiku.

S tim – kao i sa stajalištem da u primjeni zakona ne treba izuzeti izbjeglice – korespondirala su i mišljenja međunarodnih eksperata; oni su smatrali kako bi bilo nerazumno spriječiti da izbjeglice koje s domicilnim stanovništvom imaju istu etničku pripadnost, jezik ili vjeroispovijest, ostvare ona prava koja ne ovise o državljanstvu i tradicionalnom prebivalištu.

Zakon će pripadnicima manjina dati pravo na slobodan izbor i korištenje kolektivnoga, osobnog i obiteljskog imena, kao i pravo

na upisivanje tih i imena svojih udruženja u javne knjige i osobne dokumente na materinskom jeziku. Posebna novina u zakonu jest omogućivanje službene upotrebe jezika nacionalne manjine u općinama u kojima ona čini najmanje 5 % lokalnog stanovništva.

Nacionalnu manjinu predstavljat će (i) vijeće nacionalne manjine koje, između ostaloga, daje prijedloge, mišljenja i suglasnosti kojima se uređuju područja od životnog interesa za manjinu. Uža radna grupa je zamislila da to vijeće većinski čine poslanici i odbornici izabrani s tzv. manjinske liste, dok ostatak čine predstavnici nevladinih i drugih organizacija, pri čemu je, i pored inzistiranja, izbjegnuto da se preciziraju jasan kriterij i procedura za njihovo imenovanje. Osobno sam za neposredan izbor članova vijeća, zbog mogućih manipulacija kao i da se zakonom utvrdi jedinstvena procedura izbora za sva vijeća nacionalnih manjina.

Država će na RTCG osigurati odgovarajući broj termina za emitiranje raznovrsnog programa na jezicima nacionalnih manjina. Na prijedlog građanskih udruga, u zakonu bi se trebala naći odredba kojom se država obavezuje da umjetnička djela i dobra stvorena na jezicima etničkih grupa postanu dostupna svima, pomaganjem i unapređenjem prevođenja, audio-sinkronizacije i upisivanjem (titlovanjem) prijevoda.

Pripadnici manjina imat će pravo na odgoj i obrazovanje na materinskom jeziku i na odgovarajuću zastupljenost svog jezika u obrazovanju. Predviđeno je da se nastava izvodi na jeziku nacionalne manjine, pri čemu je službeni jezik obavezan nastavni predmet. Posebnim članom zakona predviđeno je da se odjeljenje s nastavom na jeziku i pismu manjine može osnovati i za manji broj učenika od broja utvrđenog za rad te ustanove. Neophod-

no je zakon doraditi u pogledu stvaranja održivog obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina, pri čemu je treba precizno definirati obavezu države da osigura kadar, bilo osnivanjem namjenskih ustanova ili osiguranjem školovanja u inozemstvu, dodjelom državnih stipendija.

Zakon predviđa da obrazovni i odgojni rad u ustanovi ili odjeljenju s nastavom na manjinskom jeziku mogu obavljati osobe koja vladaju jezikom i pismom te manjine. Za direktora javne školske ustanove s nastavom na jeziku i pismu manjine može biti izabrana osoba koja vlada njenim jezikom i uz saglasnost vijeća te nacionalne manjine. Država će posebnim izbornim zakonom utvrditi dodatni broj poslanika i odbornika za pripadnike manjina koji će prilikom glasanja birati između dvije liste, redovne i manjinske, pri čemu će druga biti rezervirana za nastup manjinskih stranaka.

U općinskim skupštinama u kojima nema pripadnika manjine koja u lokalnom stanovništvu učestvuje s manje od 5 %, broj odbornika povećat se za jednog predstavnika manjine. Ta odredba, razrađena u općinskom statutu, potaći će učesće u javnim poslovima onih grupa koje se u pojedinim općinama prepoznaju kao brojčano male manjine. O odgovarajućoj zastupljenosti manjina u javnim po-

slovima brinut će se predsjednici Vlade i Vrhovnog suda, u suradnji s vijećem nacionalne manjine i na njegov prijedlog. Zakon poznaje i veto koje mogu uložiti poslanici i odbornici izabrani s manjinske liste, ukoliko smatraju da neka predložena odluka bitno zadire u interese te manjine (promjena etničke strukture stanovništva protivno volji lokalnog stanovništva, usvajanje nastavnih planova i programa bez suglasnosti vijeća nacionalnih manjina i pitanja koja se tiču očuvanja jezičkog i kulturnog identiteta). Nakon toga na snazi je proces usuglašavanja stajališta, a odluka se smatra usvojenom samo ako je za nju glasala većina poslanika/odbornika s manjinske liste.

Ako se usuglašavanje stajališta ne okonča uspješno, prijedlog se povlači i na dnevni red se ne može postaviti do isteka trogodišnjeg roka. Komisija, nakon već dobivene službene ekspertize Vijeća Evrope, treba određene odredbe učiniti pravičnijim i djelotvornijim. Vladu već sada treba potaći da u daljoj finalizaciji zakona ne odustane od kvalitetnih rješenja. Javna diskusija će sigurno doprinijeti unapređenju sadržaja. Primjena zakona mogla bi naići na otpor, te je i u tom smislu nužno angažiranje civilnog društva, a posebice medija, u promoviranju novih standarda.

Ispravka u prethodnom broju

U Glasniku br. 11 na stranici 36, umjesto:

„P. P. Martini, Portret kap. Ivana Bronze...“

treba da stoji:

„Portret Josipa Viskovića, nepoznat autor 1733 god, ulje na platnu (96x72 cm)

Portret pripada Memorijalnoj zbirci porodice Visković.

Josip Visković (1728–1804) bio je pomorski kapetan i posljednji kapetan grada Perasta, za vrijeme vladavine Venecije. Glavni akter događaja koji se odigrao u Perastu poslije vijesti o padu Republike Venecije 1797 god. kada su Peraštani pohranili Venecijansku zastavu ispod oltara u crkvi sv. Nikole u Perastu. Tom prilikom je Josip Visković održao emocionalni govor, oporaštajući se od Venecije koja je vladala Perastom i Bokom 377 godina, a za čijeg je vremena Perast doživio najveći uspon.“

Ispričavamo se čitateljima zbog nastale greške.

Nastavljena uspješna suradnja HGDCG-a i grada Zagreba

HRVATSKI DANI U BOKI

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore svojim je radom pridonijelo da se uspostavi suradnja između regije Boke i Zagreba na najvišoj razini. Grad Zagreb ne želi samo pomagati, nego sudjelovati u zajedničkim projektima s hrvatskom zajednicom u Crnoj Gori. Bokelji u Zagrebu, djelujući u ustanovama i svojim statusom, promoviraju kulturnu baštinu svoga rodnog kraja

U rujnu prošle godine Boka se bila preselila u Zagreb – bio je to zaista tjedan za pamćenje. Takvom su dojmu pridonijeli mnogobrojni posjetitelji održanih priredaba, pozitivne reakcije stručne kritike, izuzetno kvalitetan

je doba s pojavom Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, dok su Hrvatska matica iseljenika, Poglavarstvo i Skupština Grada Zagreba, Turistička zajednica Grada Zagreba, Hrvatska televizija, Crveni križ Hrvatske... institucije koje

vjerojatno privlačnu prirodu, kulturne spomenike kojih je tu u izobilju, umjetnost i uglađenost – stvaralo osjećaj mira i harmonije zaogrnut obiljem duševne energije. Vjera u rodoljublje na ovim prostorima samo je još jedan dokaz otpornosti i snage hrvatskog čovjeka. Stoga Bokelji s ponosom bilježe svoju dugu i bogatu povijest, mjerenu stoljećima, te se mnogo čime mogu pođičiti. Nažalost, novija se povijest nemilosrdno poigrala njihovim bićem, nastojeći uništiti lijepo lice čarobnog zaljeva.

Izvanredno kvalitetan i dobro osmišljen program upriličen je 5. i 6. studenog u organizaciji Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, Turističke zajednice Grada Zagreba te Hrvatske matice iseljenika. Program kojim se Zagreb predstavio

festacije, glumci i pjevači, te čelni ljudi Turističke zajednice – Vladimir Velnić i **Franjo Tomšić**, Hrvatske matice iseljenika – **Nikola Jelinčić** i **Ervoje Salopek**, Satiričnog kazališta „Kerempuh“ – **Duško Ljuština** i **Boris Geršak**, koji je bio glavni koordinator svih događanja, te Hrvatskoga kulturnog kluba – **Šime Šimantović**.

Organizacijski je odbor HGDCG-a pripremio detaljan program boravka gostiju iz Zagreba, uz dobrodošlicu: „*Dragi prijatelji Zagrepčani, dobro nam došli u našu lijepu Boku, nevjestu Jadrana, u zaljev svetaca, svojim sunarodnjacima Hrvatima*“. U petak, 5. studenog, u Centru za kulturu Tivat, „Hrvatske dane u Boki“ otvorio je – u ime organizatora – dr. **Ivan Ilić**, član Predsjedništva HGDCG-a. Sati-

Vladimir Velnić pozdravlja goste u restoranu „Ellas“ u Dobroti

i stručno priređen promotivni materijal, kvaliteta svih programa i atraktivnost prostora u kojim su izvedeni.

Vladimir Velnić, potpredsjednik zagrebačke Gradske skupštine i predsjednik Turističke zajednice Grada Zagreba tom je prilikom rekao: „*Niste vi ovdje gosti, a još manje manjina – ovaj grad je vaš, kao što ste i vi ljudi ovoga grada. Pripadate velikomu i časnom korpusu Hrvata... Grad Zagreb neće samo pomagati Hrvatima u Boki, mi želimo sudjelovati u vašem životu, razvijati suradnju i realizirati programe koje dogovorimo. Vi ste živa spona između vaših dviju domovina i daleko od toga da ste ovdje u gostima. Ovdje ste u svom gradu!*“

Suradnja između Boke i Zagreba započeta je u novi-

su u proteklom periodu pružale punu potporu Hrvatskomu građanskom društvu, kako moralnu, tako i novčanu.

Za vrijeme posjete Vladimira Velnića našoj udruzi u kolovožu 2003. godine, održana je konferencija za tisak u prostorijama predstavništva Hrvatske gospodarske komore u Kotoru i tom je prigodom rečeno novinarima da će se iduće godine održati manifestacija pod radnim nazivom „Zagreb u Boki“, dok je taj projekt ostvaren početkom studenog 2004. godine, pod nazivom „Hrvatski dani u Boki“.

Uza sve zahvale na vrijednim priredbama koje su Turistička zajednica i Grad Zagreb darovali Boki, kruna svega bilo je izuzetno lijepo vrijeme koje je – uz prelijepe slike zaljeva, ne-

Ravnatelj HMI Nikola Jelinčić pozdravlja goste

u dva naša grada, Kotoru i Tivtu, izazvao je veliko zanimanje Bokelja, a ne manje i crnogorskih i hrvatskih medija, kao i naših gostiju i dragih članova Društva iz drugih gradova Crne Gore.

Osobito zadovoljstvo izazili su i sudionici mani-

rično kazalište „Kerempuh“ izvelo je Brešanovu predstavu „Hamlet u selu Mrduša Donja“, režisera **Mustafe Nadarevića**. Svojim glumačkim umijećem prepuno kazalište u Tivtu nasmijali su glumci **Ivan Brkić**, **Danko Ljuština**, **Linda Begonja**, **Vlasta Knezović**, **Sre-**

Hamlet na tivatskoj pozornici

ten Mokrović, Vedran Mlička, Draško Zidar, Antun Tudić i Mustafa Nadarević, scenografiju i kostimografiju „Hamleta u selu Mrduša Donja“ potpisuje Slavica Radović, a koreo-

šta „Kerempuh“ Duško Ljuština. Tijek predstave i cjelokupni dojam nisu pokvarile ni teškoće s električnom energijom, u dva navrata, jer su glumci reagirali profesionalno – po načelu

Susret prijatelja Zagreba i Kotora – razgovori sa Predsjedništvom HGDCG-a

grafiju **Ivan Ivančan**.

Radost ushićenih Bokelja tijekom predstave, a osobito na kraju, kad je glumačka ekipa nekoliko puta pozvana na bis, osjetio je i ravnatelj Satiričnog kazali-

šta „ništa nas ne smije iznenađiti“ – a u gledalištu se nakratko osjetila nelagoda. Ako se zanemari „incident“ sa strujom, u lijepom sjećanju ostaje puno smijeha, onoga koji dovodi do suza,

Gosti iz Zagreba u posjetu biskupu kotorskom msgr. Iliji Janjiću

koji se gotovo cijelu večer razlijevao dvoranom.

Drugoga dana, u subotu, uslijedili su protokolarni susreti. Izaslanstvu Grada Zagreba pridružio se u Kotoru i dogradonačelnik **Milan Bandić**, upriličen je susret s generalnim konzulom Republike Hrvatske **Petrom Poljanićem**, čelnim ljudima Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore, te bis-

la Jelinčić, Petar Poljanić i **Tripo Schubert**. U uvodnoj riječi, Tripo Schubert je istakao kako je HGDCG je od prvoga dana radilo na uspostavljanju suradnje između gradova i regija Crne Gore i Hrvatske, uspijevajući ponovo uspostaviti pokidane veze i izgraditi most za protok kulture između dviju zemalja. Podsjetio je na učešće Bokelja na Tjed-

Konferencija za tisak u hotelu „Vardar“, Kotor

kupom **Ilijom Janjićem**. Bila je to prilika da se gosti pobliže upoznaju sa životom autohtone hrvatske manjine u Boki, njezinim potrebama i htijenjima.

nu manjina u Zagrebu prošle godine, kada je predstavljeno kulturno nasljeđe, običaji i sadašnji život Hrvata Boke, te dodao da je manifestacija „Hrvatski da-

Velnić, Mozara, Jelinčić i Salopek, razgovori ugodni

Izaslanstvo Grada Zagreba izrazilo je veliko zanimanje, a iznad svega razumijevanje, za položaj Hrvata, te obećalo svesrdnu potporu, ponajprije materijalnu. Tom su prilikom gostima predani prigodni darovi.

Istoga dana je u hotelu „Vardar“ održana konferencija za novinare na kojoj su sudjelovali Milan Bandić, Vladimir Velnić, Niko-

ni u Boki“ sjajna prigoda da građani Kotora i Tivta upoznaju dio kulturnog bogatstva Zagreba.

Dogradonačelnik Zagreba Milan Bandić izrazio je oduševljenje Bokom i njenim ljudima – koji će odsada biti u njegovom srcu koliko i Zagreb, kako je istakao. Dodavši da je su kontakti Zagreba i Hrvatske s Hrvatima u Boki i predstavnicima zemlje u kojoj

žive potrebni i korisni objema stranama, obećao je svesrdnu pomoć za tiskanje „Hrvatskog glasnika“ i pod-

dijasporu. „Posebno nam je stalo do autohtonih zajednica, kao što je ova u Boki, te one u Vojvodini, Mađar-

Bilić i kuhari hotela „Opera“

mirivanje troškova prostora u kojem radi naše Društvo, kao i pomoć za obnovu crkve sv. Šimuna.

Vladimir Velnić je podsjetio da suradnja s HGD-CG-om i HKD-om „Napredak“ traje već nekoliko godina. „Bitno je da se uzajamno uvažavamo, a kada to kažem mislim na tri faktora: hrvatski korpus ov-

skoj, Italiji, Austriji, Slovačkoj... Nadam se da će se suradnja koju smo uspostavili s HGD-om, a koja se ostvaruje i stipendiranjem studenata i međusobnim posjetima, nastaviti i u godini pred nama“, rekao je Jelinčić.

Petar Poljanić, generalni konzul RH u Kotoru, govorio je o velikom napretku

Milan Bandić i Ranko Krivokapić

dje, zemlju gdje žive i nas u ne tako dalekom Zagrebu. Suradnja će se nastaviti, danas su otvorene nove opcije. Nećemo samo pomagati, već sudjelovati u zajedničkim projektima, nećemo obećavati, već raditi“, kazao je Velnić.

Nikola Jelinčić, ravnatelj Hrvatske matice iseljenika, upoznao je novinare sa činjenicom da Matica djeluje od 1951. godine i da su Hrvati među tri naroda u svijetu koji imaju najveću

u odnosima lokalne zajednice i vlasti u Crnoj Gori spram Hrvata u Boki i cijeloj državi od njegovog stupanja na dužnost do danas. Tome je pridonijelo poboljšanje općega političkog stanja i odnosa dviju država, kao i velika i sveobuhvatna aktivnost Hrvatskoga građanskog društva u Kotoru. Također je obavijestio novinare da će napušta dužnost do kraja godine, zbog odlaska u mirovinu, te da će na njegovo mjesto

doći **Ivica Škarić**, bivši gradonačelnik Splita. Također je najavio preseljenje Generalnog konzulata u Podgoricu, u prvoj polovici iduće godine, s tim što će u Kotoru ostati jedan ured za potrebe ovdašnjeg pučanstva.

Sudionici konferencije za novinare istakli su izuzetno značenje početka dopunske

nja, a u ponudi su se našli brojni zagrebački specijaliteti koje su pomno pripremili **Josip Kuzmić**, **Tihomir Đumlija** i **Danica Turbušić**, vrsni kuhari hotela „Opera“ iz Zagreba, pod budnim nadzorom direktora hrane i pića **Mirka Bilića**.

Druženje su svojom nazočnošću uveličali **Ranko**

Susret prijatelja: Jelinčić, Brković, Bandić, Krivokapić, biskup Janjić, Poljanić

nastave na hrvatskom jeziku u Kotoru i Tivtu, koju trenutno pohađa oko 70 polaznika. Tripo Schubert je naglasio da se nastava izvodi izvan institucija sistema obrazovanja, ali uz punu potporu Ministarstva prosvjete i nauke Crne Gore, Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske i lokalnih vlasti.

Boris kuša što su pripremili Mirko Bilić sa kuharima

Krivokapić, predsjednik Skupštine Crne Gore, **Jevrem Brković**, predsjednik Dukljanske akademije nauka, i biskup kotorski msgr. Ilija Janjić.

Brojne uzvanike su pri kušanju jela i pića svojim ugodnim muziciranjem zabavljali zagrebački „Purgeri“, ansambl **Mirka Bašića**.

U večernjim satima, u prepunoj katedrali sv. Tri-

Purgeri zabavljaju goste

hotela „Opera“ predstavlja zagrebačku kuhinju.

Nakon toga u dobrotskom je restoranu „Ellas“ predstavljena zagrebačka kuhi-

puna, Hrvatski kulturni klub je priredio koncert opernih arija i pjesama. Prisutne je, u ime HGD-CG, pozdravio član Predsjed-

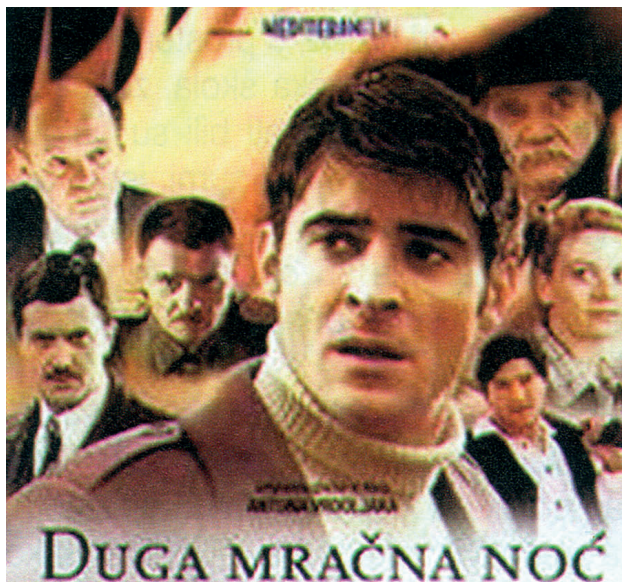
Prvaci opere hrvatskog kazališta u katedrali sv. Tripuna

ništva **Slobodan Vičević**, a nastupili su prvaci Opere Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba **Miljenka Grdan**, **Nina Čangalović**, **Nikša Radovanović**, **Sotir Spasevski** i **Henrik Šimunković**, uz klavirsku pratnju **Mire Flies-Šimatović**.

Na programu su bile skladbe Mozarta, Verdija, Cherubinja, Puccinija, Beethovena, Rossinija, Donizettija, Francka i Ivana Zajca. Oduševljena publika nije krila radost, a prvaci opere HNK pljeskom su dugo, možda više nego uobičajno, zadržani na sceni. Nakon koncerta, biskup Ilija Janjić pozdravio je sve nazočne i zahvalio izvođačima, a zatim ih je ugostio u Biskupskom dvoru, te im zaželio dobrodošlicu u Boku kotorsku, izražavajući

zahvalnost na njihovom doprinosu i sudjelovanje na

Antuna Vrdoljaka, prikazan je na izmaku subotnjeg

manifestaciji.

„Duga mračna noć“, film

dana u kinu „Boka“ u Kotoru. Uz ostale manifesta-

cije, održana je video-promocija Turističke zajednice grada Zagreba, pa je opća ocjena cjelokupnog programa „Hrvatskih dana u Boki“ – odličan, mnogi bi dodali i više neko odličan!

U nedjeljno, kišno i prohladno jutro, sudionici manifestacije napuštali su Boku. Ostalo je još razgledati znamenitosti grada Perasta. Za to se potrudio, kao i uvijek, peraštanski župnik don **Srećko Majić**, koji je u crkvi sv. Nikole dočarao bogatu povijest Perasta. Naša Gospa od Škrpjela, vrhunac estetske potpunosti – kad se gledajući je s peraštanske rive – ostavlja dojam blaženog mira. Iz tih i drugih razloga jedan je strani dostojanstvenik imao potpuno pravo kada je rekao da onaj tko je bio u Boki kotorskoj, a nije vidio tu ljepotu, nek' ne reče da je vidio Boku. Nažalost, koliko god su sudionici manifestacije silno željeli posjetiti otočić Gospe od Škrpjela, loše vrijeme im to nije dopustilo.

Stoga, kada se skupe dojmovi i još jednom želi osjetiti proživljeno, najbolje je u tišini, u društvu sa svojim mislima, osjetiti sjetu koja jača dušu i čežnju za ponovnim dolaskom u zaljev naših svetaca.

Ovi susreti ostat će nezaboravni Hrvatima Boke, a nadamo se i našim gostima iz Zagreba kojima upućujemo jedno veliko HVALA!

Maja Mozara
Tripo Schubert

Tripo ispraća goste Velnića, Ljuštinu, Timšića i Ivicu

Odlazak iz Perasta

Naš intervju: Petar Poljanić, generalni konzul Republike Hrvatske u Kotoru

GENERALNI KONZULAT SELI U PODGORICU

Nakon pet godina rada Generalnog konzulata Republike Hrvatske u Kotoru, generalni konzul Petar Poljanić odlazi u mirovinu. Povodom toga, u ime Uredništva Hrvatskoga glasnika, s Petrom Poljanićem razgovarao je Tripo Schubert.

Glasnik: *Kakve su bile prilike u Crnoj Gori kada ste stupili na dužnost, u odnosu na sadašnje vrijeme?*

Poljanić: Kada sam došao, u veljači 2002. godine, još uvijek su bile više nego svježe posljedice rata. U proteklih gotovo pet godina Crna Gora se bitno demokratizirala i otvorila prema susjednim državama.

Glasnik: *Kakav je Vaš komentar odnosa između naših dviju zemalja?*

Poljanić: U odnosima između Republike Hrvatske i Crne Gore postignut je značajan napredak, čak bi se reklo da nitko nije očekivao da će u tako kratkom vremenu odnosi među dvjema državama biti na tako zavidnoj razini. To svakako raduje i ohrabruje.

Glasnik: *Vaše mišljenje o hrvatskom korpusu u Crnoj Gori?*

Poljanić: Etničkih Hrvata u Crnoj Gori, prema nekim procjenama ima petnaestak tisuća, a pri posljednjem popisu stanovništva tako ih

se deklariralo samo nešto više od sedam tisuća. Ali, kako se u nekoliko proteklih godina život i status Hrvata bitno promijenio na bolje, svjedoci smo oživljavanja HKD „Napredak“, osnivanja Hrvatskoga građanskog društva i stranke HGI u Tivtu i Kotoru. To je do prije nekoliko godina bilo nezamislivo, ali eto ostvarilo se. Svjedoci smo i činjenice da na ovim prostorima prvi put izlazi „Hrvatski glasnik“, što je također vrlo značajno. Pokretanje nastave na hrvatskom jeziku također je vrlo značajan događaj u životu Hrvata u Crnoj Gori, budući da se generacije Hrvata na tim prostorima nisu školovala na materinskom jeziku.

Glasnik: *Za vrijeme posjeta hrvatskog premijera Iva Sanadera Beogradu potpisan je međudržavni Sporazum o pravima manjina; molim za Vaš komentar?*

Poljanić: Potpisivanje Sporazuma o zaštiti prava manjina također je vrlo važan događaj za hrvatsku

Petar Poljanić

manjinu u Crnoj Gori, jer će im upravo taj dokument omogućiti ostvarivanja prava vezanih za njihovu opstojnost na prostorima Crne Gore.

Glasnik: *Na konferenciji za tisak u vrijeme manifes-*

tacije „Hrvatski dani u Boki“ doznali smo o namjeri Ministarstva vanjskih poslova RH da Generalni konzulat preseli u Podgoricu...

Poljanić: Da, odlučeno je da se Generalni konzulat Republike Hrvatske iz Kotora preseli u Podgoricu, a to će se dogoditi vjerojatno do sredine 2005. godine.

Glasnik: *Vaš odlazak je najavljen, a tko je nasljednik?*

Poljanić: Pred Božić, nakon gotovo pet godina, odlazim iz Crne Gore, a na moje mjesto će doći gospodin Iвица Škarić iz Splita.

Glasnik: *Što ćete raditi kad odete u mirovinu?*

Poljanić: Sigurno da ću biti aktivan onoliko koliko me zdravlje posluži, naravno pritom mislim na moje vinograde, vino, more i ribanje, jer mi moja priroda neće dopustiti umirovljenički život bez ikakvih obveza.

Zgrada generalnog konzulata Republike Hrvatske u Kotoru

Nema zdravog društva bez opraštanja i pomirenja

POMIRENJE JE BITNA SASTAVNICA ŽIVOTA

Nemoguće je ozdraviti od bio koje duhovne bolesti ako nismo oprostili. Ni psihičke bolesti, a često ni organske, ne mogu se do kraja izliječiti ako se nismo pomirili s uvrediteljem, ako nismo bili spremni oprostiti, ako nismo u organizam unijeli mir, pomirenje i time snagu svoje nutarnje energije da nas liječi.

Vratio sam se s puta. Zatekao sam u svom dragom Gradu ogorčenost. Bili su izbori. Dogodilo se što se dogodilo, međutim, sigurno je da su te događaje popratili mnoge riječi, uvrede i krive prosudbe. Kao kršćanin sam žalostan, ali nisam beznadan. Mi moramo dalje i bolje unatoč mnogih frustracija, povreda i nepravdi. Da ne bih ostao samo na konstataciji, ponovno pozivam u pomoć meni tako drago duhovno štivo prof. Ivančića i s vama, drugi čitatelji, razmišljam o liječenju „Subotičkih rana“.

Svaka uvreda nanosi ranu. Ako je neki čovjek često vrijeđan, tada njegova izranjenost može biti tolika da prijeđe u bolest. Povrijediti ili raniti nekoga može se na različite načine.

Ranjanje emocija: Može se nekome nešto ukrasti i time mu nanijeti štetu, ali i uvredu. Može se nekoga tjelesno raniti, te mu se time nanosi dvostruka uvreda, najprije tjelesna bol, a onda i duhovna nepravda. Može se nekoga povrijediti riječima, te se time rane njegove emocije ili se može povrijediti njegova slobodna volja time da ga se prisiljava ili nagovara na zlo. Može se povrijediti i nečiji mentalni život, njegovo ispravno zaključivanje, njegov razum. Možemo povrijediti i nečiju savjest, zavedemo li ga na grijeh. Nekoga se može povrijediti i tako da ga se zavede na ovisnost, tako da on postane alkoholičar ili ovisnik o drogi ili kocki. Može se ne-

kog također zavesti na preljub ili bludnost, može ga se zavesti na krađu ili neki drugi grijeh i na taj način ga se može učiniti bolesnim.

Može se nekoga povrijediti tako da ga se u javnosti obespravi, okleveće ili ogorava. Može se nekoga u društvu omalovažavati, ismijavati, izrugivati, onemogućiti njegov napredak, školovanje ili pak uzdržavanje života. Uvreda nastaju i ako nas netko prezire svojom ohološću, ako nam netko iz svoje škrtosti ne želi pomoći. Kad nas neto ne bilo koji način zavede na nasranosti, ako je netoko na nas ljubomoran ili nam je zavidan, tada osjećamo njegove uvrede i ne možemo biti s njime u zajedništvu. Povrijediti nas može i netko tko se s nama svađa, prepire, srdi se na nas. Povrijedi nas netko tko bi trebao raditi na radnom mjestu, a ljenčari ili radi brzopleta, površno i pogrešno. Uvrijediti nas može i onaj tko nam ne vrati dug, onaj tko omalovažava naša djela.

Povrijediti se može nekoga čovjeka i tko da ga ne ljube oni od kojih očekuje ljubav. Povrijediti nas može ona osoba koja krši naša prava ili koja prema nama ne izvršava svoje dužnosti. Uvreda nastaje kad nam ne daju zasluženu plaću, kada nam netko razori ili ošteti kuću, kad nam netko ukrade ili silom uzima nešto iz našeg života. Povrijedi nas onaj tko nas nepravedno istjera s radnog mjesta, tko se profiterstvom

bogati na naš račun, tko šverca našim imanjem, tko nas izda, zataji, oduzme nam dobar glas. Netko nas vrijeđa ako nam ne dopušta pristup do lijekova i liječnika, do bolnice i rehabilitacijskog centra. Netko nas može povrijediti ako se izruguje nekoj našoj bolesti ili tjelesnoj mani. Također nas netko povrijedi ako u nama ruši kreposti i vrline, ako prd nama veliča i hvali grijeh i zločinstvo, ako nas prisiljava da sudjelujemo u njegovim zlim djelima, te, osobito, ako nam oštećuje duh, tijelo i dušu, pogotovo ako nam prijeti ubojstvom.

Čovjek može biti na brojne načine ranjen. Njegove ga rane sputavaju, bole, oduzimaju mu psihičku i duhovnu snagu, onemogućuju ga u rastu i odnosu prema ljudima i Bogu. Nemoguće je živjeti bez opraštanja. Pomirenje je bitna sastavnica čovjekova života. Bitna koliko i liječenje, hrana i piće, zrak i voda. Nemoguće je ne biti povrijeđen. Ali je moguće opraštati i tražiti pomirenje da bi rane zarasle i da bi čovjek opet bio cjelovit i zdrav.

Kad se pitamo kako je moguće izliječiti te rane, onda nam preostaje samo jedan odgovor, pomirenjem i praštanjem. Ponajprije traženjem pomirenja, da neprijatelj prizna da je krivo učinio, moli nas za oprost, te pred javnošću prizna da je pogriješio, da nas je krivo osudio, te nam na taj način vrati čast, ali i nadoknadi štetu koju je počinio i opet živi s nama u slozi i miru. Da bi moglo

nastati pomirenje nužno je biti spreman na oprost. Budući da smo svi i uvreditelji i uvrijeđeni, svi vrijeđamo druge, jer je nemoguće bez toga, i svi smo povrijeđeni – nužno je da svi hoćemo poznavati grijehe i da svi hoćemo opraštati. Želimo li da nama netko oprost nužno je da i mi drugima opraštamo. Želimo li da nama Bog oprost, nužno je da i mi opraštamo drugima. Opraštanje je zahtjev našeg zdravlja, zahtjev pravde u nama i u drugim ljudima, mogućnost da preživimo, da živimo u društvu, da možemo liječiti sve uvrede koje smo dobili.

Dakle, nemoguće je ozdraviti od bilo koje duhovne bolesti ako nismo oprostili. Ni psihičke bolesti, a često ni organske bolesti ne mogu se do kraja izliječiti ako se nismo pomirili s uvrediteljima, ako nismo bili spremni oprostiti, ako nismo u organizam unijeli mir, pomirenje i time snagu svoje nutarnje energije da nas liječi. Opraštanje je uvjet svestranog i cjelovitog zdravlja.

Ja vjerujem u pobjedu milosti, jer ispovijedam da povijest vodi Bog, a samo djelomice ljudi i stoga se nadam pobjedi duha nad interesima i zajedničkog dobra nad osobnim probitcima i stoga vjerujem i nadam se i političkoj stabilnosti i društvenom napretku naše Subotice. Uz jedan uvjet: praštati i znati moliti oprost.

Vlč. dr. **Andrija Kopilović**
Subotica

BLAGO MIROTVORCIMA: ONI ĆE SE SINOVIMA BOŽJIM ZVATI (Mt 5.9)

Razgovor s Ognjenom Dragovićem, direktorom poduzeća INA Crna Gora

INA CRNA GORA U STALNOM USPONU

Glasnik: INA je bila među prvim hrvatskim poduzećima koja su počela poslovati na teritoriju Crne Gore nakon raspada SFRJ; što nam možete o tome kazati?

Dragović: INA Crna Gora je registrirana u veljači 2000. godine, sa sjedištem u Kotoru, na osnovu odluke Nadzornog odbora INA Zagreb, kao plod suradnje s Vladom Republike Crne Gore i Jugopetrolom Kotor. INA je isporučivala naftne derivate za prodaju u Crnoj Gori već krajem 1999. godine, a za povrat imovine i njezinog privođenja funkciji, te za bavljenjem sekundarnim robama (plin i maziva), formirana je INA Crna Gora, koja je preuzela te zadatke.

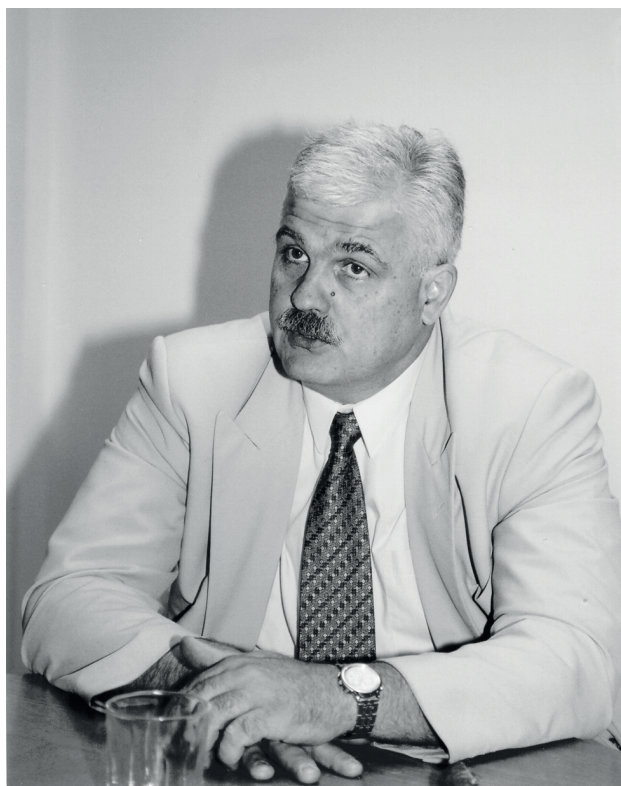
Glasnik: Kako ocjenjujete rezultate u godini koja je uskoro za nama?

Dragović: Za vrijeme prve dvije godine postojanja INA Crna Gora je imala gubitke u poslovanju, što je bilo i normalno očekivati, a u 2002. i 2003. je ostvarila profit. U tekućoj godini, koja je na izmaku, nastavio se taj trend što treba zahva-

liti i činjenici da smo se već krajem 2003. godine počeli baviti prodajom naftnih derivata na tržištu Crne Gore iz vlastitog skladišta. To je dalo dodatnu kvalitetu u poslovanju, pa namjeravamo i dalje u tom smjeru ići. Nakon privatizacije Jugopetrola prestale su isporuke derivata iz Hrvatske, jer je ugovor s Jugopetrolom stavljen izvan snage, tako da smo taj posao odrađivali direktno s kupcima i time postali konkurent Jugopetrolu.

Glasnik: Kakvi su vam planovi za budućnost?

Dragović: Ambicije poduzeća INA Zagreb su da u narednom razdoblju preko svoje tvrtke INA Crna Gora poveća plasman naftnih derivata, u prvom redu partnerskim odnosom s Montenegro Bonusom iz Podgorice i privatnim firmama koje se bave prometom derivata. Također želimo povećati udio u prodaji maziva, a i da unapređenje prodaje plina prati godišnji udio u plasmanu tih roba na tržištu Crne Gore, odnosno da raste u skladu s poras-

Ognjen Dragović

tom potreba, što znači da očekujemo veliku ekspanziju u prometu tih roba. Naravno, da bi se to postiglo, biti će nužno sagraditi određena skladišta i pros-

tore za maloprodaju. Posebno bi želio naglasiti da se dio tih investicija planira realizirati u Boki, što je veoma važno s obzirom na mogućnost većeg zaposlenja ljudi s ovog područja. Sredstva za takve investicije su planirana srednjoročnim razvojem do 2009. godine.

Glasnik: Da li otvaranje predstavništva Hrvatske gospodarske komore u Crnoj Gori, sa sjedištem u Kotoru, vašoj tvrtki olakšava rad?

Dragović: Predstavništvo HGK u Kotoru je veoma važno, s obzirom na bolju informiranost o nama, o tržištu i akcijama, o namjerama HGK i širenju lanca hrvatskih poduzeća na ovim prostorima. Važna i zbog toga što se suradnjom s Privrednom komorom Crne Gore stvaraju uvjeti za bolje poslovanje u okviru trgovačkog sporazuma između Crne Gore i Hrvatske, odnosno što se tiče reguliranja carina, promocije hr-

Sjedište tvrtke INA Crna Gora u Kotoru

vatskih firmi i njihovih programa i dr. Sve to i nama stvara određen ugled i drukčiju poziciju na ovom području.

Glasnik: *Kakva je vaša suradnja s hrvatskim asocijacijama u Crnoj Gori i koliko ih pomažete?*

Dragović: Normalno da hrvatska društva u Boki pomažemo u okviru naših mogućnosti, uglavnom pokroviteljstvom nad kulturnim manifestacijama. To su uobičajene akcije, u skladu s politikom naše kuće, jer želimo pratiti život i podupirati aktivnosti hrvatskih udruga na prostoru na kojem djelujemo. Bili smo i sponzori aktivnosti kulturnih društava iz Hrvatske koja su nastupala u Kotoru, Tivtu i Podgorici.

Glasnik: *Kako gledate na odluku hrvatskog Ministarstva vanjskih poslova da se Generalni konzulat preseli u Podgoricu?*

Dragović: To je odluka Vlade Republike Hrvatske i o tome je teško nešto reći. Pretpostavljam da je od interesa za obje vlade. U početku je bilo normalno da Generalni konzulat bude bliže granici, s obzirom na intenzivne radnje koje su se odvijale na tom graničnom prijelazu. Danas je drukčije vrijeme i odnosi, pa pretpostavljam da nije nužno da to bude u Kotoru. Irelevantno je gdje će sjedište biti... premda ne znam kako na to gledaju građani Boke, posebno Hrvati. Naša firma je registrirana u Kotoru i nemamo se namjere seliti, jer u suvremenim uvjetima poslovanja i komuniciranja s tržištem, odnosno kupcima, kad se koriste internet i druga sredstva, nije važno gdje je sjedište kuće.

Glasnik: *Ima li najava da bi INA ulagala u istraživanje nafte i plina na Crnogorskom primorju?*

Dragović: Za bivše države INA i Jugopetrol su intenzivno surađivali na istraživanja potencijalnih nalazišta plina i nafte, kao i razmjenom stručnjaka i dokumentacije. Međutim nakon privatizacije i potpunog otvaranja tržišta ne očekujem neku suradnju INA-e i sa-

dašnjeg vlasnika Jugopetrola na području istraživanja. To je pitnje isplativosti ulaganja i procjene gdje se očekuje dobit. Tu bi se, u principu, INA mogla pojaviti kao suradna strana, s obzirom na dokumentaciju i saznanja koja ima o ovom prostoru. U svakom slučaju to pitanje je stvar poslovne politike INA-Zagreb.

Glasnik: *Kako, nakon četvorogodišnjeg djelovanja na ovom prostoru, gledate na cjelokupan razvoj Boke kotorske?*

Dragović: Zamjećujem veliki napredak od 2000. godine naovamo, u obnovi duha i objekata, posebno sakralnih... katedrale, mu-

zeja, Gospe od Škrpjela i dr. Međutim, osjeća se velika potreba za sređivanjem infrastrukture i okoliša. Možda to vi domaći manje zapazate, ali ja koji nisam oдавде napredak vidim iz dana u dan, kako u turizmu, u odnosima s tuoperatorima iz Hrvatske s kojima je suradnja sve razvijenija, tako i u drugim sferama života. To će svima olakšati posao, a osobito uređenje graničnog prijelaza što će povećati protok ljudi i roba. To je posebno važno za našu firmu, kad se radi o visokotarifnim robama, naftnim derivatima i plinu, jer sada se čitav promet odvija preko BiH, što nam pro-

izvod poskupljuje i stvara dodatne poteškoće.

Glasnik: *Vidim da redovito dobivate Hrvatski glasnik – što mislite o njemu?*

Dragović: Redovito ga primamo i ja ga uvijek pročitam. To je velika stvar za čitav hrvatski korpus na ovim prostorima, jer je – kao što sam upoznat – Glasnik prvo hrvatsko glasilo u Crnoj Gori u povijesti ovdašnjih Hrvata. Konceptija i izbor tema su vrlo zanimljivi i svaki čitatelj može u njemu pronaći što ga zanima. Mi ćemo i ubuduće pružati određenu potporu tiskanju Glasnika, u granicama svojih mogućnosti.

Razgovarao: **T. Schubert**

Vlasnici obiteljskih kuća, građevinski poduzetnici, projektanti, hotelijeri, ugostitelji, poljoprivrednici,

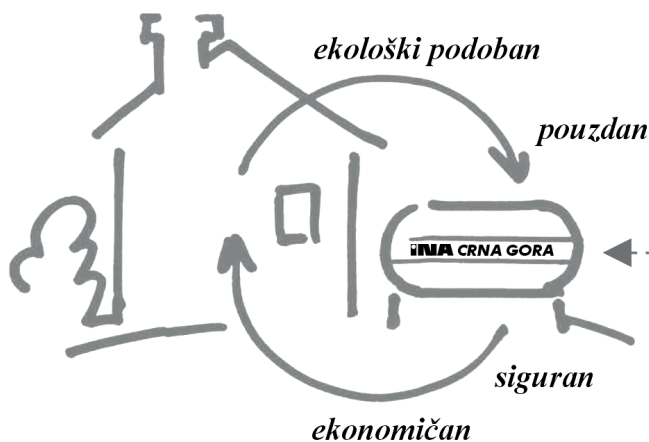
vam nudi

propan-butan plin

u malim spremnicima

volumena 1,8; 2,7 i 4,85 m³ uz izuzetne pogodnosti

za dodatne obavijesti u vezi s najmom spremnika i mogućnostima primjene, obratite se u centralu INA Crna Gora, Kotor, Dobrota 3

INA CRNA GORA d.o.o. Kotor Dobrota 3
tel.: +381 82 334 974, +381 82 334 969, fax: +381 82 302 004,
e-mail: inacg-kotor@egypt

PROplin
POSREDOVANJE

Suprotnosti koje se prožimaju

BOKELJSKO MORE: KRAJ BEZ KRAJA

Dva plavetnila: ono gore nebesko – koje ponekad nestaje, kad ga sakrije bijela zavjesa od oblaka sašivena – i ono dolje morsko, po kojem se plovi, pozornica su na kojoj teče život. Nikad se na njoj nije prestao odvijati život: danju i noću, ljeti i zimi. Malo je vjerojatno da će i u budućnosti biti drukčije. Ljepote su neumrle, vječne, pogotovo ako su im temelj i podloga slavna prošlost. Nikada neće biti kraja života Bokeljskomu moru, zaljevu, građevinama, bogomoljama... pa makar bile i ruševine.

Zaista, bez pretjerivanja, Bokeljski zaljev je kraj bez kraja. Da bi se zaslužilo to vječno bitisanje trebalo je mnogo toga uraditi od vremena stvaranja svijeta do dana današnjeg.

Svim lijepim, prelijepim, ugodnim i korisnim bili su nagrađivani, još u davna vremena, putnici iz daleka pristigli u Crnoduboku rije-ku, ili Rhisonicos Kolpos, ili Sinus Rhizonicus, ili Bokokotorski zaliv..., ili

čovjek vidi sada te ruko- i umotvorine čini mu se da je taj prostor u kojem su se našli oblikovao neki vajar natprirodnih svojstava. Imao je čudnu sreću da upravlja brojnim vrlo nadarenim umjetnicima. Zato Bokeljsko more i njegov ambijent liče na veoma lijep san, da čovjek poželi da se ne probudi. Pričinjalo se maštovitim ljudima, samo za trenutak, kada bi uplovili u prošlost, da su možda čudnom igrom slučaja došli u

sota je još više oplemenjena mnogo kasnije, tijekom njegovog života, obilnim „mobilijskom“: raznim građevinama, tvorevinama ljudskog uma i ruku. To je Bokeljsko more učinilo ljepšim od onih s kojima se uspoređivalo. Stiglo je i priznanje: Zaljev je službeno svrstan u zbirku izuzetnih prirodnih dragulja, među najljepše zaljeve svijeta. Od hiljada, desetina hiljada fjordova na zemljinoj kugli, sa svih kontine-

Lubarda, Generalić, kralj Faruk, kralj Edward VIII., kralj Pavle...

Oduševljenje nevjestom Jadrana – kako je Boku u jednom sonetu nazvao Aleksa Šantić – njeni posjetitelji nisu iskazivali samo u razgovorima, susretima, na skupovima elitnog društva, nego i u brojnim slikarskim i književnim svjedočanstvima. Sve to je sažeo, tako nam se čini, u nekoliko rečenica čovjek ovoga kraja Stjepan Mitrov Ljubiša: „Kažu ljudi koji svijet obišli su da je to jedan od najljepših položaja zemlje. I zbilja bih rekao da se ovdje priroda igrala, kada je svoje djelo na mahove stvarala.“

Ljepota, ugodna klima i čisto more bili su odlučujući kad su, u dalekoj prošlosti, plemena odlučivala da ovdje zastanu i ostanu nakon što su dugo lutali tražeći mjesto gdje će se skrasiti. Starosjedioci koji su se naselili prije njih pružali su otpor novopridošlima. Na silu se u Bokeljskomu moru uvijek odgovala silom. Tako je tekla historija ovog zaljeva.

Krajevi mogu biti lijepi ako imaju dušu. Bez nje izgledaju kao crkva bez ikona, palača bez mobilijara, more bez brodova, trgovi bez ljudi. U Bokokotorskom zaljevu, kao malo gdje u svijetu, ljudi pomisle da je upravo tu za vječna vremena nastanjena *anima candida*.

U vrijeme dok još nisu postojale sada poznate svjetske metropole i dok su po njihovim površinama lutali čopori medvjeda, vukova i divljih svinja, povijest je u Bokeljskomu moru bilježila događaje ko-

zaljev, kako god hoćete, jer to su razna imena kraja jedinstvene ljepote. Mnogo kasnije, posljednjih stoljeća, u Boku kotorsku počeli su dolaziti neki posebni ljudi koji su sami sebe nazvali umjetnicima. Bili su – po zanimanju ili zvanju – poete, književnici, slikari, snimatelji, glazbenici... Ovdje su spjevali pjesme, napisali putopise i eseje, na platna prenijeli viđeno i doživljeno. Kad

raj – i da on postoji u ovom dijelu zemaljske kugle gdje su kipari-divovi napravili svjetsko čudo od ljepote i udahnu mu vječni život.

Bilo je u prošlosti u Bokeljskom moru dosta nesreća: ratova, sukoba, potresa i prirodnog starenja, ali kobni događaji nisu stigli naruziti lice stvarne ovozemaljske ljepote kakav je Bokeljski zaljev.

Nesporo, Bokeljsko je more rođeno lijepo, a kra-

nata izabran je u elitno društvo tridesetorice braće. Još davno, prije službenog uvrštavanja na svjetsku listu najljepših zaljeva, prije više od deset godina, ovdje su dolazili autoriteti od znanja koji su Bokeljsko more ubrajali među najljepše na svijetu: Byron, Bernard Shaw, Pierre Loti, Stendahl, Alberto Moravia, Hemingway, Eleonora Rosevelt, Bröcklin, Milunović, Pikaso, Đuranović,

ji su udahnjivali dušu i oplemenjivali je. Radalo se tako vječno prijateljstvo između iskonski raskošne prirode i ljudi koji su stvarali povijest. To spontano prijateljstvo pretvaralo se u dugovječno duženje kojem nikada neće biti kraja.

Na području Bokeljskog mora historija se događala znatno ranije nego što se počelo pisati. Kojeg li apsurda: mnogo je duži period povijesti koja nije nikad napisana od onog drugog. To je na štetu ovoga kraja, jer je poznato da što nije zapisano, za ljudsku memoriju kao da se nije ni desilo. Tako je zaljev ostao uskraćen za tragove dugoga i značajnog razdoblja svog postojanja.

Ipak, i to što danas posjeduje veliko je i značajno. I sada, kad se ne vodi dovoljno računa o blagodati prirode, ljepota je ostala jedna od magnetskih sila koja privlači. Bokeljsko more se uspoređuje s norveškim fjordovima – hladnim, surovim i nepristupačnim, koji doduše djeluju za oko privlačno, ali i odbojno prema onima koji su im stigli u pohode; mjere se sa švicarskim jezerima koja su besumnje lijepa. Očito, priroda nije bila škrt kad ih je stvarala. Ipak, ono na sjeveru je hladna ljepota, na svoj način statična i uspavana, a ovo naše je južno podneblje u kojem se ljudi vesele, igraju, pjevaju i uživaju okruženi kulisama od surih, ali toplih planina.

Na Bokeljskomu moru dominira miris Sredozemlja. On ispunjava ogromnu prostoriju duž čijih su zidova, umjesto raskošna pokućstva kapetanskih dvora, kuće starih pomoraca, palače trgovaca i bogataša, utvrđenja kojima su se morali štititi i mnogobrojne crkve – dokaz vjere koja je održavala Bokelje u životu.

Bokeljsko more se svojim specifičnostima izdvaja i odvaja od ostalih u mediteranskome podneblju. Uspoređivali su ga s Dardanelima, Bosforom, talijan-

skim aplskim jezerima... ali mnogi koji su obišli sve te ljepote nepristrano su zaključivali da jest riječ o lijepim vodama, ali da je Bokokotorski zaljev najljepši. Njemački putopisac Kurt Müller napisao je da je Bokeljsko more od svih čije ljepote prisvojilo ponešto i da je zato prelijepo.

Vjekovima su umni ljudi sudili i ocjenjivali koji je kraj najljepši, radeći u neimenovanu žiriju. Djelovali su u raznim vremenima, živjeli u različitim sredinama, imali su i specifične naklonosti ali je njihov krajnji ocjenjivački stav prihvaćen jednostavnom konstatacijom: „*Mnogi su krajevi prelijepi, ali su oni samo plagijat Boke. Bokeljsko more i zaljev su originalni!*“

Oduvijek je privlačila patina daleke prošlosti, autentične i neponovljive, u pejsažu jedinstvene ljepote koju su stvorili Bog i Bokelji raznih životnih opredjeljenja – najčešće pomorci. Stizali su ovdje carevi i kraljevi, kneževi, age i begovi, prinčevi i princeze, baroni i konti, grofovi i lordovi... Ostajali su duže ili kraće, umarali se obilazeći kraj uzduž i poprijeko, ali to im nikad nije teško padalo. I umor je ovdje bio odmor – jer je bio napor uloženi u uživanje. Bili su u Boki, samo u posljednja dva vijeka: Franjo, austrougarski car, Boris bugarski car, Pavle, grčki kralj, Vittorio Emanuele III., talijanski kralj iz kuće Savoja, Edward VIII., britanski suveren, kraljevi iz kuće Petrovića i Karađorđevića. Posljednji meksički kralj Maximilian, kontroverzni austrijski nadvojvoda, 1868. godine je zaključio: „*Svatko u zanosu nekom trči, u Nicu, Florenciju ili druge krajeve Evrope, a nitko živ ne sanja da u istoj nam cesarovini ima predjela gdje izdašno raste, pod vedrim nebom, svako bilje i gdje je prirodna ljepota izdašno rasturena koliko igdje u krugu zemlje.*“

Dugo je u Bokeljskom

moru trajalo vrijeme kad se u svijetu znalo samo za bokeljske pomorce čiji su jedrenjaci pristajali u luke u koje su rijetko europski kapetani zalazili. Tek potkraj XIX. stoljeća otkriven je Bokokotorski zaljev kao turistički raj. Za Boku su saznali Francuzi iz Nice, Talijani iz Venecije, Norvežani iz Osla, Turci s Dardanela, Rusi sa Crnog i Sjevernog mora, Amerikanci s Floride, daleki Australijanci iz Sydneya... građani mnogobrojnih svjetskih zemalja. Rado su ovdje dolazili i turisti iz krajeva koji su se po ljepoti usporjeđivali s Bokom. Kada bi se vratili tamo odakle su došli, kazivali su o jednom lijepom jadranskom kraju, plavoputoj ljepotici obučenoj u raskošnu sivozelenu odoru nanizanu derdanima koja uvijek, bez obzira na godine, ima svoj originalni lik.

Umni stranci često su razmišljali je li ovaj kraj iznikao iz sna ili je stvarnost. Više uglednih svjetskih književnika, glazbenika, sineasta i slikara smatralo je da je Boka nadnaravna tvorovina prirode, jer nigdje more nije tako okovano kao ovdje, nigdje nisu sure litice tako zlokobne, surove i opasno pogibeljne, a u isti mah tako krasne i mile kao one što tonu u Bokeljsko more, čineći tako bokeljski „*bunar u kojem stanuje more*“. Ono je ovdje, kao nigdje u svijetu, okovano neraskidivim okovima. U Bokokotorskom su zaljevu zvukovi potpuno čisti, kristalno jasni i akustični – da se čovjeku čini kako se nalazi u ogromnom amfiteatru, površine gotovo stotinu četvornih kilometara, zidovi kojeg su na nekim mjestima viši od 1.500 metara. Nigdje na tako malom prostoru toliko lijepih i originalnih pečata prošlosti...

Bokeljsko more nije samo bilježenje zapaženoga, u trenutku snimljenog očima i kasnije prenesenog u knjige, na platna, na celoidnu traku... sa svim onom što je čovjek uz to gledanje spo-

znao i registrirao čulima. Ono je mnogo više od toga: zaljev i njegove gore nisu samo za snimanje i prenošenje na slikarska platna, nisu za zapisivanje videotehnikom, već mjesto koje tjera ljude na razmišljanje – ako vole vidjeti ljepotu, znaju da se ona ne spoznaje samo očima, nego i mislima, da je treba osjetiti potresno duboko i inspirativno u sebi.

Bokeljsko more, zbog jedinstvenog dojma, treba ne samo promotriti očima nego i čuti, jer zaljevski zvuci kolaju u jednom velikom bunaru, kazanu, amfiteatru... kojem je kraj na dnu mora, nebo krov a zidovi bokeljske stijene. Svi koji šecu prostranim gledalištem, obalom pod kapom nebeskom, slušaju zvukove mora: udaranje valova o obalu, kliktanje galebova, pjesmu vjetra, dozivanje ribara... Sve su to neodređeni tonovi za koje se ne zna uvijek iz kojeg prostora dolaze. Možda su i tlapnja, barem tako misle mnogi putnici koji su čuli te natprirodne zvuke. Evo kako je tu muziku doživio Austrijanac Henrik Noe: „*Možemo reći da početak ovoga veličanstvenog kraja ostavlja na onoga tko mu se približava dojam poput finala neke herojske opere. Jedan za drugim iskrsavaju vrhovi ogromnih planina na koje su se, kao blistavi oblaci, smjestile narodne pripovjetke i priče iz epopeje naroda ovoga kraja. Anđeli, ti 'nebeski vojvode' po običaju se spuštaju na njih da paze na ljude kojima je sam Bog sklon. Ljupke šumske djevojke, bijele vile, hodaju tada po kamenjaru.*“

Što će gost izabrati s trepeze ponuđenih ljepota stvar je njegovog senzibiliteta, obrazovanosti, spoznajnih mogućnosti i afiniteta. Sve doživljeno ostaje u pamćenju, zato ljudi ponovo stižu da bi opet uživali. Jer, na Bokeljskomu moru nađe se uvijek za svako ponešto.

Tomislav Grgurević

Ekološka zaštita Boke kotorske u našoj praksi

JEDNI GRADE – DRUGI RAZGRAĐUJU

Što se radi i kako se u praksi ostvaruju projekti zaštite okoliša u Boki kotorskoj, dijelu „ekološke države Crne Gore“, pokazuju događaji koji su se odvijali prošle zime i proljeća u priobalju Bokokotorskog zaljeva. Država je nastojala, služeći se svim instrumentima zakona, da na Lovanji, nadomak aerodroma „Tivat“ uspostavi deponij smeća. U Institutu za biologiju mora u Kotoru traženo da se preduzmu kaznene mjere protiv zagađivača mora, a samo nekoliko dana kasnije otpadne su vode, koje se trebaju izljevati u otvoreno more, završavale svega dvije stotine metara od luke Kotor.

Za ekološki čistu državu Crnu Goru malo tko zna, jer – ako je suditi po mnogim događajima koji predstavljaju atak na životni okoliš – područje Crne Gore ne može se nazvati nezagađenim. Kao da se još uvijek ne shvaća da nije dovoljno zakonski proglasiti tu državu „ekološkom“ pa da ona to stvarno i postane. Umjesto na papiru, za očuvanje okoliša treba se boriti konkretnim akcijama, usvajajući na strogom poštivanju zakona i propisa. Ali, u Crnoj je Gori praktično djelovanje odavno neusklađeno s izjavama službenih osoba i stvarnim stanjem.

To se posebno odnosi na Bokokotorski zaljev, na Boku kotorsku koja je nekada bila „nevjesta Jadrana“, a koja je danas uvrštena na listu trideset najljepših zaljeva na svijetu. Dakle, ljudi joj se dive, privlači ih, oduševljava. Međutim, evidentno je da sve više gubi svoje nekad prepoznatljive čari. Na površini od 86 četvornih kilometara akvatorija i uzduž 106 kilometara duge obalne linije, te u priobalnom pojasu, veoma često dešavaju se ekološki incidenti. Oko 2 milijarde i 400 milijuna kubnih metara, koliko je izračunato da ima morske vode u Bokokotorskom zaljevu, više nije ni blizu onako čisto kao što je nekada bilo. Riba je već pobjegla iz zaljevskih dubina, a ako se ovako nastavi, mogli bi početi i ljudi, posebno turisti, bježati s njegove površine. Istina, statistički podaci Zavoda za biologiju mora u Kotoru ukazuju da ima puno lokacija gdje je

Tipičan primjer ljudske nebrige prema okolišu

more vrlo čisto. Ta ispitivanja se redovito provode. Ali, umjesno je postaviti pitanje: Zašto jednom Zavod, kojeg financira Crna Gora, ne objavi podatke o zagađenosti mora u dijelu Kotorskog zaljeva u neposrednoj blizini luke, ondje gdje je izljev kotorske kanalizacije?

Uobičajena je praksa da se jedno govori, a drugo radi. Tako se naveliko govori o mjerama za zaštitu i nužnosti poduzimanja djelotvorne zaštite – a ništa se ne čini da se prirodni ambijent Boke kotorske zaista i zaštititi. Evo i nekoliko ilustrativnih primjera.

U Kotoru je, 14. travnja, u Institutu za biologiju mora održan sastanak na kojem je zaključeno da treba poduzeti kaznene mjere protiv zagađivača, kako bi more bilo čisto. Evo kako je o tome izvijestila „Pobjeda“: „Direktor kotorskog Instituta za biologiju mora dr Sreten Mandić žučno je ukazivao na problem čiš-

ćenja septičkih jama i izlivanje fekalnih voda u more i iznio mišljenje da se mora pooštriti kaznena politika za one koji neodgovorno odlažu razne vrste otpadnog materijala“. U tom prilogu stoji i sljedeće: „Mr Aleksandar Joksimović prikazao je i komentarisao snimke divljih deponija, ubijenih delfina, nečistoće oko peraških ostrva, gomila otpada uz more koje su snimile ekološke patrole“.

I mnogi drugi sudionici razgovora ukazali su na te probleme na isti način kako o njima govore već godinama.

Samo nekoliko dana kasnije „Pobjeda“ je objavila prilog pod naslovom „Otpadne vode ponovo u more“, kojeg, zbog zanimljivosti i kao ilustraciju ponašanja, cijelog prenosimo: „Kanalizacioni sistem Kotor-Trašte trenutno nije u funkciji, zbog pucanja cjevovoda kod fabrike PIM invest u Grbaljskom polju, rekao je Velimir Dragić,

tehnički direktor Javnog preduzeća Vodovod i kanalizacija. Dnevno se ovim sistemom transportovalo oko 2.400 kubika podvodnim cjevovodom u zaliv Trašte, a sada u Kotorški zaliv. Cijevi su poručene, i očekuje se da će danas ili sutra biti na Carini a radove na sanaciji ćemo početi kada se povuče voda u području oštećenja. Trenutno je i visok nivo podzemnih voda, kaže Dragić. U Vodovodu će uraditi i neophodne pripreme, kako se u toku ove sezone ne bi ponovila situacija iz prošle godine, kad su se mjesecima, zbog kvara na kanalizacionom sistemu dugom 14,5 kilometara, otpadne vode havariranim sistemom izlivala u Kotorški zaliv.“

Izlišno je komentirati ovaj prilog, jer on sam po sebi potvrđuje da se jedno priča a drugo radi, da jedni nastoje zaštititi Zaljev a da drugi ne čine ništa da se to i učini.

Tomislav Grgurević

Stručnjaci upozoravaju da nevjesta Jadrana postaje crna točka, a da država za to ne mari

TONE FEKALIJA I OTPADA SLIVAJU SE U ZALIV BOKE

U dnevnom listu „Vijesti“ od 31. listopada 2004. objavljen je članak pod naslovom „More se ni za 50 godina neće oporaviti od dosadašnjih zagađenja“, koji prenosimo u cjelosti.

Iz Ekološkog udruženja „Boka“ upozoravaju na opasnost iz brodogradilišta. Predsjednik udruženja **Olivera Doklešić** tvrdi da su takozvane „antifauling“ boje koje se koriste za premaz dna broda, veoma otrovne.

– *Brodove koji ulaze u crnogorske vode niko ne kontroliše, a sa svih svjetskih mora donose nam svašta, pa je tako stigla i otrovna alga koja uništava morski svijet* – kaže Doklešić.

Zagađenje donose i potoci od Sutorine kod Herceg Novog, do Risna i Sopota „koji ispiraju nečistoće čak sa nikšićkih polja“.

– *Posljedice stare kotorske industrije ne mogu se pročisti ni za 50 godina, a sve ovo ostaje, uglavnom, van očiju javnosti, jer se analize čistoće vode redovno rade jedino za kupališta* – kaže Doklešić.

Protoklog ljeta u blizini dječjeg odmarališta u Baošićima kod Herceg-Novog, iz cisterne je usred bijela dana u šahu ispušten sav sadržaj iz septičke jame. Fekalije su tako završile kod plaže pune djece. Sve se odigralo u blizini bazena na obali, gdje je u februaru, za vrijeme Praznika mimoze, istovaren tovar limenki i ostalog otpada.

Sliku čistoće tipičnog dijela zaliva Boka upotpunjuju kanalizacioni ispusti, čiji završetak – oštećene cijevi, mogu se vidjeti nedaleko od obale. Nečistoće i čvrsti otpad donose potoci i kanali, na nekim mjestima vlasnici lokala sami su sproveli svoje cijevi za odvod, a neki sa privremenim tezgama za brzu i gotovu hranu sami direktno ubacuju smeće, ispirajući u moru čak i

kante za otpatke. U jednom od najljepših zaliva svijeta završavaju i teški metali, farbe i ulja iz Jadranskog brodogradilišta i tivatskog Arsenala. More se, tvrde biolozi, samo čisti uz pomoć vjetrova, uvirućih izvora čiste vode i otvorenog mora. Međutim, kada se uzme u obzir količina raznoraznog otpada, stručnjaci upozoravaju da ni Jadran ni Boki neće moći još dugo odoljevati onečišćenju.

Tehnički direktor Vodovoda u Kotoru **Velimir Dragić** za „Vijesti“ kaže da je u dijelu kotorske opštine, od oko 8.100 domaćinstava, na kanalizacioni sistem sa odvodom na otvoreno more priključeno 1.400, oko 1.200 priključeno je na ispuste koji vode u zaliv, a ostatak, više od 5.000, ima septičke jame. Dragić navodi da je najproblematičniji dio zaliva od kotorskog Starog grada do naselja Plagente, dok su rjeđe naseljeni Grbalj, Morinj i Kostanjica manje ugroženi.

Tehnički direktor vodovoda u Tivtu Čedo Lukić kaže da su na kanalizacionu mrežu priključeni centar grada i naselje Seljanovo, oko 30 odsto domaćinstava. Tivat ima 4.100 priključaka za vodu, od kojih su 400 pretplatnici privrede, a pretpostavlja se da na tom terenu ima oko 3.000 septičkih jama.

Tivatski Vodovod ima četiri kanalizaciona ispusta u more, a Herceg Novi čak 20. Kao i na ostalim mjestima u Boki, ti ispusti su oštećeni, tako da se fekalije izlivaju mnogo bliže obali nego što je to predviđeno propisima.

Prema riječima tehničkog direktora Vodovoda u Her-

ceg-Novom **Dragana Vlatkovića**, oko 10.000 domaćinstava priključeno je na kanalizaciju, a oko 6.500 koristi septičke jame. On tvrdi da cisterna Vodovoda prazni fekalije iz septičkih jama u kolektor koji vodi u otvoreno more, a da ima informacije da druga cisterna koja po pozivu dolazi iz Kotora, to radi na drugim mjestima. Kada je riječ o zagađenju iz kanalizacije na novljanskoj rivijeri, prema ocjeni Vlatkovića, najveći problem je Zelenika.

Direktor Instituta za biologiju mora dr **Sreten Mandić**, kaže da je to gotovo uobičajeni način praznjenja cisterni prilikom čišćenja septičkih jama, jer nemaju to gdje drugo da prazne. Mandić tvrdi da u Boki ima ukupno 80 kanalizacionih ispusta, a da sva prljavština i otpad mijenjaju prirodno okruženje, pa se tako proizvodi sitan plankton, more cvjeta, broj meduza se povećava... Institut, kaže Mandić, godinama bezuspješno traži novac od države za posao koji bi trebalo da obavlja i koji rade sve slične institucije. Riječ je o bar 30.000 eura za multisondnu za ispitivanje svih parametara čistoće morske vode, a ukupno oko 60.000 eura za opremu bez nabavke potrebnog broda. Stručnjaci Instituta imaju još samo jedan čamac za područje Boke, a na otvoreno more izlaze sa ribarima u kočama.

– *Analize koje mi ne možemo, rade nam ustanove u Beogradu, Kragujevcu, Novom Sadu. U našu opremu i zgradu nije ulagano 20 godina* – kaže Mandić.

Viši istraživač u Institutu za biologiju mora mr **Ve-**

sna Mačić potvrđuje da ta ustanova još nema mogućnosti ni opreme da radi analize vode na zagađenje teškim metalima ili naftnim derivatima, što povremeno, kada dođe do incidentnog zagađenja, radi Ekotoksiološki centar iz Podgorice.

Mačić je rekla da je strah da otrovnih algi „kanglerpa racemoza“ koja uništava podvodni svijet, a pronađena je u blizini ostrva Sveti Nikola kod Budve, u crnogorskom priobalju ima još, tako da prijeti da u budućnosti postane veliki problem.

Viši istraživač u Institutu mr **Branislav Stijepčević** komentariše da je ove godine, pošto je turistička sezona bila duža nego prošla, zabilježeno dugotrajnije zagađenje fekalnim bakterijama. Osim brodogradilišta u Bijeloj, on navodi brzu urbanizaciju kao jedan od razloga zagađenja zaliva. Razlog je što se kuće i stambene zgrade grade bez potrebne infrastrukture i kanalizacije, a otpadne vode odlaze bez prečišćivača.

– *Čak i u zimskom periodu našli smo veliki broj bakterija u Morinjskoj rijeci, jer se u nju nečistoća slivala sa hercegnovske deponije* – navodi primjer Stijepčević.

Javno preduzeće „Morsko dobro“ i ove sezone radilo je analizu čistoće vode na 75 kupališta čitavog primorja u devet petnaestodnevnih ispitivanja. Prema riječima predstavnika za javnost u tom preduzeću **Sandre Radulović**, na 46 kupališta voda je bila prve klase, a 26 druge, a na četiri je povremeno prelazila utvrđene granice, što znači da nije bila bezbjedna za zdravlje kupaca.

Sveobuhvatna suradnja Crne Gore i Italije

JADRAN UDRUŽUJE DVA NARODA

Otvorena kancelarija Talijanskog instituta za kulturu u Podgorici. • U Kotoru potpisan Memorandum o suradnji Crne Gore i Italije u zaštiti Jadrana. • Italija prirodni saveznik Crne Gore i Srbije na njihovom putu prema Europskoj uniji. • Potpisan ugovor o suradnji u namjenskoj proizvodnji između Italije i SCG. • Najljepši jedrenjak na svijetu „Amerigo Vespucci“ boravio u Kotoru. Promotivno putovanje prekoceoceanskog broda „Costa Magica“ do Kotora. • Osnovano Crnogorsko-talijansko kulturno udruženje „Dante Alighieri“.

U Kotoru je 11. studenog potpisan talijansko-crnogorski Memorandum o razumijevanju i suradnji na području zaštite okoliša sredine i Aneks o tehničkoj pomoći Italije Crnoj Gori u toj sferi. **Corrado Clini**, generalni direktor Ministarstva za zaštitu okoliša Republike Italije, nakon svečanog potpisivanja između ostalog je rekao da kao predsjednik Međunarodne konvencije za zaštitu Mediterana, sjedište koje je u Barceloni, želi podsjetiti da pristup i učešće državne zajednice SiCG u tom poslu predstavlja partnerstvo s važnom zemljom među onima koje sudjeluju u razvoju jadranskog područja. Memorandumom se predviđa suradnja Crne Gore i Italije u zaštiti Jadranskog mora od zagađenja. U skladu s međunarodnim konvencijama, **Darko Uskoković**, ministar ekonomije, podsjetio je da je Crna Gora nedavno obnovila članstvo u Mediteranskom akcijskom planu i da će novo zakonodavstvo i standardi biti u potpunosti usuglašeni sa standardima EU. Potpisivanju Memoranduma prisustvovao je i talijanski ambasador u Beogradu **Antonio Zanardi Landi**, te konzulica u Podgorici **Valentina Seta**.

Istoga dana je u kotorsku luku uplovio „Americo Vespucci“, školski jedrenjak i ponos talijanske ratne mornarice u čiji je sastav ušao još 1931. godine. Po mnogima, najljepši oldtimer na svijetu, prvi je put uplovio u kotorsku luku davne 1937. godine.

„Americo Vespucci“ trojarbolni je bark, najviši jar-

Školski jedrenjak talijanske ratne mornarice „Amerigo Vespucci“ u kotorskoj luci

bol mu je visok 54 m a cijela se snast sastoji od 26 jedara ukupne površine od 2.800 četvornih metara. Njegov metalni trup dug je 82,40 m, širok je 15,50 m i gazi 7 m, a istisnina trupa je 4.146 tona. Pored standardnog pogona na jedra, brod ima i dva dizelska motora ukupne snage 2.000 KS kojima postiže brzinu od 10 čvorova. Opslužuje ga posada od 16 časnika, 70 podčasnika i oko 200 mornara, uz koje se u ljetnim mjesecima ukrcava i oko 170 pitomaca, studenata prve godine pomorske akademije u Livornu, kojima „Amerigo Vespucci“ služi kao „škola pod jedrima“. Iako je tehnologijom daleko od današnjih modernih brodova, staž na tom starom ljepotanu je nezostavan dio obuke mornaričkih oficira u Italiji – koja, kao i svaka druga prava pomorska zemlja, zna da budući oficiri ne mogu bolje upoznati more, vjetar i valove bolje nego ploveći na jedrenjaku, jer takvi brodovi, da bi sigurno plovili,

od svojih posada zahtijevaju besprijeckorno poznavanje navigacije i prirodnih elemenata. Dakako, „Amerigo Vespucci“ je, poput ostalih školskih jedrenjaka u svijetu, opremljen radarom i svim modernim sredstvima za satelitsku navigaciju.

Povodom uplovljavanja školskog broda „Americo Vespucci“ u kotorsku luku priređen je prijem kod potpredsjednika općine Kotor **Emila Kriještorca**. Pored komandanta jedrenjaka **Marija Biraldellija** i vojnog atašea **Lucija Bate**, prije mu su prisustvovali i direktor Luke Kotor **Mladen Lučić** i šef Lučke kapetanije **Nikola Drakulović**, kao i komandant RM VSiCG kontraadmiral **Jovan Grabovac**, koji je tom prigodom istakao da će vjerojatno upravo talijanske tvrtke osuvremeniti brodove flote SiCG, kako bi se pripremili za članstvo državne zajednice u Partnerstvu za mir i postali kompatibilni standarima NATO-a.

Dan kasnije, u Podgorici je – u nazočnosati mnogih

osoba iz politike i kulture, talijanske konzulice **Valentine Seta**, ministra vanjskih poslova **Miodraga Vlahovića**, ministricu kulture **Vesne Kilibarde** i ministra ekologije **Bora Vučinića** – otvoren ured Italijanskog instituta za kulturu. „Grad daje doprinos suradnji Italije i Crne Gore u uvjerenju da se neće stati ovim projektom. Italija je prije 100 godina imala svoju kuću i dom na Cetinju – i ne zasluhuje da danas, u 21. stoljeću, bude postanar u Crnoj Gori. Grad je spreman da izdvoji najbolju lokaciju gdje će talijanska administracija i ostale institucije dobiti krov nad glavom, jer su ga već jednom imali“, rekao je dr. **Miomir Mugoša**, gradonačelnik Podgorice. Otvaranju kancelarije prisustvovala je i posada školskog broda talijanske ratne mornarice „Amerigo Vespucci“.

U Kotor su tih dana doputovali i predstavnici brojnih talijanskih poduzeća koji su imali niz bilateralnih pregovora s privredni-

cima Crne Gore. U subotu, 13. studenog, na brodu „Amerigo Vespucci“ potpisan je ugovor o poslovno-

publikacijama na talijanskom jeziku. Udruženje je osnovano u Zadru 1899. godine a današnje mu je

Reprodukcija slike „Oproštaj Peraštana od zastave sv. Marka“ – poklon talijanskih Dalmatinaca Muzeju grada Perasta

tehničkoj suradnji talijanske industrijske grupacije Finmechonica i Jugoimport-monta iz Podgorice. Tim je ugovorom o namjenskoj proizvodnji predviđeno da se izvrši modernizacija ratnih brodova RM VSiCG, kako bi se mogli prodati na trećem tržištu.

Istog dana u Muzeju grada Perasta organizirana je svečanost povodom uručivanja reprodukcije slike „Oproštaj Peraštana od zastave sv. Marka“ slikara Josipa Lalića. Sliku je, u ime Nacionalnog udruženja Dalmatinaca u Italiji, predao predsjednik dr. **Guido Cace**. Inače, Nacionalno udruženje Dalmatinaca je kulturna organizacija osnovana 1952. godine sa ciljem da doprinese održavanju

sjedište u jednoj od najuglednijih talijanskih kulturnih institucija, Društvu „Dante Alighieri“ sa sjedištem u Rimu.

Slika je ulje na platnu (150×120 cm) i predstavlja viziju povijesnog događaja kad su se građani Perasta oprostili od ratne mletačke zastave, nakon propasti Venecije 1797. godine. Tadašnji kapetan Perasta, konte Josip Visković, je održao povijesni govor ratnoj zastavi 23. kolovoza 1797., a tekst tog govora, zajedno s prijevodom na talijanski, čuva se u Muzeju grada Perasta. Inače, taj događaj je detaljno opisan u Povijesti Perasta, autora konta Frana Viskovića, objavljenoj o 100. godišnjici, u Trstu 1898. godine.

Još jedan poklon Muzeju – Coronellijeva karta Boke

kulturnih i povijesnih veza između dvije jadranskih obala. Društvo izdaje publikaciju „Dalmatinska revija“ koja je među najstarijim povijesno-literarnim

Svečanosti u Muzeju su, uz mnogobrojne građane, predstavnike crkvenih, općinskih i državnih ustanova, prisustvovali mornari i časnici sa školskog broda

RM Italije „Amerigo Vespucci“, sa zapovjednikom Marijom Biraldeijem na čelu. Goste je, u ime Muzeja grada Perasta, pozdravio direktor **Gojko Andrijašević**, koji je istakao značaj ovog događaja za zbližavanje naroda na dvjema obalama Jadrana, a u ime Nacionalnog udruženja Dalmatinaca skupu se obratio dr. Guido Cace, dok je – u ime udruženja „Dante Alighieri“ i kao službeni predstavnik Republike Italije – ambasador te zemlje u SiCG Antonio Zanardi Landi darovao Muzeju reprodukciju karte Bokokotorskog zaljeva iz Velikog atlasa Vicenca Coronellija iz 1688. godine.

Po završetku svečanosti goste okupljene na balkonu

dvorani sv. Duha svečano je uspostavljen ogranak Crnogorsko-talijanskoga kulturnog udruženja „Dante Alighieri“ u Kotoru. Ambasador Antonio Zanardi Landi tom je prigodom rekao kako misli da je Italija prirodni saveznik Crnoj Gori na njenom putu prema EU. Italija želi da prostor koji je tako malo udaljen od Barija i Trsta što brže bude integriran u Uniju, a da bismo mogli zajedno raditi zajedno, moramo se i razumjeti – čemu je doprinos i učenje talijanskog jezika. Italija će pružiti punu podršku udruženju „Dante Alighieri“ u Kotoru.

Skup su također pozdravili **Antonio Botai**, **Ozana Vujadinović**, predsjednica kotorskog ogranka udruže-

Sa inauguracije KU „Dante Alighieri“

baroknog zdanja oduševio je nesvakidašnji prizor: ulazak prekoceanskog broda „Costa Magica“ kroz Verige – najuži dio Bokokotorskog zaljeva. Ovaj ploveći div – pravi luskuzni grad na moru, oplovio je oko otoka sv. Jurja i Gospe od škarpjela da bi „na dohvat ruke“ prošao pored Perasta i bio burno pozdravljen, kao što obično biva, zvonjavom svih zvona perastanske crkve sv. Nikole.

Prekrasan brod za krstarenja „Costa Magica“ doplovio je u Boku u sklopu promotivne plovidbe uz istočnu jadransku obalu, istisnina je 102.000 tona, dužine 207,20 m i najnoviji je u floti kompanije Costa Crociere. Na njemu je bilo oko 2.000 putnika – inače prima 3.600 – i gotovo 2.000 članova posade.

Istog dana, u koncertnoj

nja „Dante Alighieri“, i **Dalibor Antonjoli**, predsjednik Zajednice Talijana u Crnoj Gori, dok je sekretar udruženja **Andrija Saulačić**, koji je vodio program, govorio je o programskim ciljevima i kronologiji aktivnosti novoosnovanog udruženja. Nakon svečanog čina održan je prigodni koncert u programu kojeg su sudjelovali **Andrea Orlando**, **Angela Mijušković**, **Ivan Vukčević**, **Seda Vukašinović**, **Marina Cuca** i klapa „Karampana“ s instrumentalnim sastavom **Nikole Gregovića**. Nakon toga, svečano su otvorene prostorije Udruženja u Atrijumu Stari Grad (bivši franjevački samostan), a ispred Atrijuma na pjaceti za goste je svirala Gradska limena muzika pod ravnanjem **Vladimira Begovića**.

Trip Schubert

Centar za razvoj arhitekture i brigu o nasljeđu „Expeditio“
iz Kotora

ZAŠTITA GRADITELJSKOG NASLJEĐA

„Jedan od najboljih darova struci i, uopšte, mudrijem i lepšem životu, jeste: kada mlade generacije svojim zrelim stavovima, angažovanošću i svežim predlozima preuzimaju inicijativu i pogled upiru ne samo napred, u novo i nepoznato, već kada amalgamišu svoj savremeni senzibilitet sa tragovima prošlosti, sa naslagama civilizacija koje upijaju jer ih osećaju, s razlogom, kao svoje...“ (uvodni tekst Irine Subotić iz publikacije „Trista godina samoće“).

Expeditio je nevladino i neprofitno udruženje sa sjedištem u Kotoru. Grupa „Expeditio“ osnovana je 1997. godine od strane šest studenata završne godine Arhitektonskog fakulteta u Beogradu, sa ciljem unapređenja arhitektonskog i vizuelnog okruženja na ovim prostorima. „Expeditio“ je danas organizacija sa oko 240 članova i brojnim projektima vezanim za rješavanje različitih problema u arhitekturi, pretežno u oblasti graditeljskog nasljeđa na teritoriji Crne Gore.

Misija nevladine organizacije „Expeditio“ je unapređenje kvaliteta urbanih i ruralnih sredina u Crnoj Gori, putem djelovanja u oblasti arhitekture, kao i razvoj društva u Boki Kotorskoj, kroz jačanje nevladinih organizacija i poboljšanje njihovog odnosa sa privatnim i vladinim sektorom.

„Expeditio“ je član „Europe Nostre“, pan-evropske organizacije za zaštitu graditeljskog nasljeđa.

Prvi projekat-ekspedicija koji smo sproveli bila je ljetnja škola arhitekture u Perastu, 1997. godine. Pokazalo se da je izbor lokacije – grad Perast, bio odlučujući za dalje održavanje „Expeditio“. Tokom ovog istraživanja uspjeli smo da prikupimo podatke koji su kasnije obrađeni u obliku publikacije „Trista godina samoće“ i izložbe pod istim nazivom. Izložba je bila postavljena u Perastu (na Gospi od Škrp-

jela), Budvi, Kotoru, Beogradu (galerija KCB), Moskvi (MARHI). Publikacija je prevedena i na engleski i bila je uvrštena u zvaničnu prezentaciju Crne Gore na EXPO-u u Lisabonu 1998. godine.

Već sljedeće godine organizovana je druga ljetnja škola arhitekture u Perastu. Ona je napravila korak naprijed u odnosu na istraživanje 1997. godine. Na osnovu prikupljenih podataka studenti su uočili probleme grada i pokušali da

ljetnje škole arhitekture, radionice i radni kampovi:

– Arhitektonska radionica Godinje, 2004. – istraživanje ruralnog nasljeđa sela Godinje na Skadarskom jezeru;

– Zagora, 2000. – ljetna škola arhitekture na teritoriji Grblja, u regionu Boke Kotorske;

– Perast, 1998. – ljetna škola arhitekture;

– Sutvara, 1998. – istraživanje ruralnog nasljeđa sela Sutvara u Grblju, u regionu Boke Kotorske

rezultat definisan je akcioni plan s ciljem boljeg korišćenja kulturnog nasljeđa kao potencijala za razvoj)

Studije, istraživanja (*Kulturno i prirodno nasljeđe Crne Gore* – izrada predloga projekta u saradnji s Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika kulture Kotor i Britanskim savjetom)

– Web putopisi kroz Crnu Goru – postavljanje putopisa na www.expeditio.org koji predstavljaju i popularizuju vrijedna, ali manje poznata mjesta, zanimljive

radni kamp restauracije

Palata Visković
Perast, 26.09.- 9.10. 2004.

daju svoja viđenja mogućih pravaca oživljavanja Perasta.

„Expeditio“ je nastavio svoje djelovanje na području Perasta, Boke Kotorske i Crne Gore, kroz različite vidove aktivnosti na polju kulturnog nasljeđa, savremene i održive arhitekture, prostornog planiranja i razvoja civilnog sektora.

Među projektima iz oblasti kulturnog nasljeđa su

– Perast, 1997. – ljetna škola arhitekture;

– Radni kampovi u Perastu: Restauracija palate Visković, 2004.; sanacija tvrđave Sv. Križ, 2003.; čišćenje tvrđave Sv. Križ, 2002.

– Okrugli stolovi i kampanje (*Srednjevjekovni gradovi Crne Gore*, 2004. – rezultat publikacija i web sajt www.gradovi.cg.yu; *Kulturno nasljeđe – potencijal za razvoj Boke*, 2003 – kao

priče i istorijske ličnosti Crne Gore.

U oblasti savremene i održive arhitekture realizujemo kampanje, predavanja, konkurse:

– Kampanja „*Gradimo ekološki – gradimo s prirodom*“, 2004. – sa ciljem upoznavanja šire i stručne javnosti sa različitim vidovima održivog razvoja u oblasti ekološkog graditeljstva, upotrebe energije i zaštite životne sredine;

– Učešće na Bijenalu arhitekture u Veneciji, 2004. „Expedio“ se predstavio radom pod nazivom „Priča o dva ostrva“, video animacijom koja govori o peraškim ostrvima, neobičnoj priči o njihovom nastanku i dvojnostima.

– Arhitektura i umjetnost XX vijeka u Boki Kotorskoj, 2004. – predstavljanje umjetnika koji su stvarali na području Boke u XX vijeku, kroz predavanja i projekciju filma;

Arhitektonski konkurs: „Nova durmitorska kuća“, 2003. – u cilju promoviranja principa tradicionalne i ekološke arhitekture Durmitora, kao polazišta za buduću gradnju.

– Perast – 6 diplomskih radova, 2002. – kao poseban doprinos „Expedio“ revitalizaciji grada Perasta

U oblasti prostornog planiranja, u maju 2004, započeli smo projekat „Planiranje za budućnost“, koji se bavi praćenjem i monitoringom implementacije novog Zakona o prostornom planiranju i uređenju prostora Crne Gore. Partneri u projektu su: Ministarstvo zaštite životne sredine i uređenja prostora Crne Gore, Ministarstvo turizma Crne Gore, SIDA, UNDP, Udruženje Arhitekata Crne Gore, MANS – mreža za afirmaciju nevladinog sektora.

Od juna 2003. godine „Expedio“ obavlja i funkciju Regionalnog Centra Javnog zastupanja (RAC). RAC „Expedio“ pruža usluge NVO-ima, poslovnim i državnom sektoru na teritoriji Boke Kotorske. Kroz projekat RAC-a, naš cilj je povećanje kapaciteta nevladinih organizacija, intenziviranje saradnje i uspostavljanje povjerenja među sektorima. Takođe, namjera „Expedio“ je da, kroz pružanje usluga, vremenom preraste u samoodrživu organizaciju koja će prihvatiti usluga ulagati u dalje aktivnosti organizacije.

Sandra Kapetanović

Prijedlog za vraćanje glavnim (morskim) vratima staroga grada Kotora izgleda što približnijeg povijesnome

NOVI (STARI) IZGLED VRATA OD MORA

Gradska su vrata svojim prvobitnim izgledom odoljela mnogim osvajačima, ali ne vandalskoj grupi građana u oslobođenom Kotoru 1945. godine. Nova vlast je izbrisala povijesna obilježja i ugradila heraldičke elemente nove države FNRJ. Nakon 60 godina mr. Jovan Martinović ponovo pokreće inicijativu za rekonstrukciju kotorskih Morskih vrata.

Sve do 19. stoljeća pristup Kotoru sa zapada bio je moguć samo brodom, jer nije bilo duž obalnog puta ispred bedema, već se tu nalazilo pristanište zvano Marina ili rjeđe Riva, od dijelova kojega je nedavno pronađena jedna kolona, stup za vezivanje brodova, sada postavljen između dviju palma ispred Glavnih vrata.

Na zapadnom sektoru kotorskih bedema uz more postojala su vrata prema pristaništu, građena od 13. do 14. stoljeća, kad je Kotor dobio definiran perimetar bedema oko urbane jezgre i brijega Sveti Ivan, s moćnim bastionom Citadela i kulom Kampana na uglu prema moru. Ta prvobitna morska vrata otkrivena su prilikom praznjenja zemlje iz bastiona Valier, južno od sadašnjih vrata. Starija vrata bila su izvorno ugrađena u tkivo bedema bez ikakvog ukrasa i natpisa, s masivnim okvirom i lukom gotičkog stila. Prag im se nalazi na većoj dubini, pa se procjenjuje da su ta vrata, zajedno s dijelom zapadnog bedema, bila oštećena i potonula u nekom jačem potresu, najvjerojatnije 1537. godine, te da su bila obuhvaćena novim zidovima bastiona Valier i zasuta zemljom, da bi oko 30 metara sjevernije bila probijena nova, sadašnja Morska vrata.

Tokom prve polovice 16. stoljeća vršene su zamašne prepravke zapadnog sektora gradskih bedema uz more i sjevernog sektora uz ri-

jeku Škurdu, s kulom Kampana na vrhu bastiona Citadela, jer se 1539. godine očekivao napad turskog admirala Hajrudina Barbarose. Dotad je bio dovršen bastion Riva i započet peterougaoi bastion Bembo, kao i novi bastion Valier i Korner, s obiju strana gradske trznice (Markata), a stari gradski bedem iz 13-14. stoljeća oblagan je kosom škarpom, kako bi se smanjio razorni učinak neprijateljske artiljerije.

Pošto je opasnost otklonjena 1555., u vrijeme providura Bernarda Reniera, novoprobijena vrata u zapadnom bedemu – zapravo sadašnja Morska (Glavna) vrata – dobila su bogatu arhitektonsku dekoraciju renesansno-baroknog stila: bunjaste kamene blokove oko luka vrata i takve stupove s pseudo-klasičnim kapitelima koji nose široko arhitrav na kojem je, u sredini, bila postavljena ploča s mletačkim krilatim lavom sv. Marka, a sa strane inicijali providura Reniera i datacija: B. R. – MDLV.

Venecija je nakon osam bezuspješnih zahtjeva građana i vlasti samostalne gradske republike Kotora („TEMPORE CATHARINORUM“, 1391–1420. godine), pristala da uzme grad i njegovo područje pod svoju zaštitu. Venecija je upravljala gradom punih 377 godina, sve do svoje propasti 1797. godine, izgradivši ga i utvrdivši kao moćan bastion otpora turskim osvajanjima, ne ponašajući se toliko kao os-

vajač ili okupator, već kao patron i protektor čitavoga područja.

Tako ukrašena cjelina Glavnih (Morskih) vrata ostala je nedirnuta tokom smjenjivanja sljedećih vlasti nad gradom koji nikad nije bio zauzet snagom oružja, već je samo mirovnim sporazumima velikih sila prelazio iz ruke u ruku – pa tako ni Austrija, koja ga je dobila mirom iz Campoformija 1797. godine, a ni Rusija, kojoj je pripao Požunskim mirom 1805. godine, ni Francuska, koja ga je dobila mirom potpisanim u Tilzitu 1807. godine, ni ponovo Austrija, koja je Dalmacijom zagospodarila po odredbama Bečkog kongresa 1814. godine, nakon Napoleonovog pada – nije uklanjala znamenja prethodne mletačke dominacije. Jedino je Austro-Ugarska 1897. godine, obilježavajući stogodišnjicu svoga prvog ulaska u Kotor, iznad mletačke cjeline iz 1555. godine postavila svoj ukrašeni timpanon s državnim grbom – dvoglavi orlom u bogatom ovalnom okviru, koji su podržavala dva grifona, mitološka čudovišta s tijelima lava i glavama orla, te ispisala latinskim siglami godinu 1814., kad je ponovo došla u posjed Kotora, kao i vječno važeću latinsku maksimu *Justitia regnorum fundamentum* (Pravda je temelj države).

Takav mješovit – mletačko-austrijski – ukras Glavnih (Morskih) vrata Kotora ostao je nedirnut i prilikom prvog oslobođenja Kotora

od tuđinskog jarma 1918. godine, iako su i tada iskrse neke inicijative za njegovo uklanjanje, ali su bile uspješno otklonjene, a preživio je nedirnut i dvije posljednje okupacije u drugomu svjetskom ratu: talijansku od aprila 1941. do septembra 1943. godine, te njemačku od septembra 1943. do novembra 1944. godine. Takav je dočekao i dan oslobođenja 21. rujna 1944. godine, ali je u ožujku 1945. godine, u jeku previranja oko Trsta, jedna neobuzdana grupa građana maljevima navalila na

dura Pietra Duoda iz 1691. godine koji je spasio grad i građane od gladi, nabavkom velikih količina žita.

Tadašnja vlast nije u potpunosti odobrila takav vandalski ispad, pa je naredeno kasnijemu kotorskom kiparu Antonu-Toncu Gržetiću da preko austrijskog grba iskleše grb nekadašnje Demokratske Federativne Jugoslavije (s pet bukijna), te da umjesto maksime o pravdi kao temelju države ukleše (što je učinio pravopisno pogrešno!) floskulu koja se pripisivala Josipu Brozu Titu: „Tuđe ne-

munalnog poduzeća i Mjesnog udruženja boraca NOR-a Kotor obnovljena je kamena piramida Stupa srama pred Kulom sata, ali se nakon toga zastalo s daljnjim radovima, mada je inicijativa stalno postojala u kulturnim institucijama i udruženjima. Ali, sve su se akcije padale u vodu zbog ideološki ostrašćene logike Općinskog odbora SUBNOR-a koji je neumoljivo branio svoje „simbole Revolucije“, te tako jedan isključivo konzervatorsko-restauratorski zahvat pretvarao u idejno-politički

sreću nije izvedeno. U akciji 1990. godine, tada kao stručni suradnik i savjetnik Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika, uspio sam da pribaviti povoljna mišljenja i suglasnosti za realizaciju tog konzervatorsko-restauratorskog zahvata od Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, tadašnjega Izvršnog odbora Skupštine općine, Mjesnog udruženja boraca NOR-a Kotor, Turističkog saveza općine, Pomorskog muzeja Crne Gore i Historijskog arhiva iz Kotora, te pronašao investitora za čitavi

Današnji izgled Glavnih (Morskih) vrata

dotad neokrnjenu povijesnu cjelinu Glavnih (Morskih) vrata te polomila i oštetila krunu i austro-ugarski grb (osim okvira), mitološke grifone, držače okvira grba iz austrijskog timpanona, kao i reljef krilatog lava sv. Marka s mletačkoga ukrasnog ansambla – ali također i kamenu piramidu, Stup srama i rimski nadgrobni natpis kod Kule sata, dje love divnoga gotičkog portala s grbom porodice Bizanti na zgradi Staroga su- da, kao i kip zvan „Bi- zanto“, mletačkog provi-

ćemo – svoje nedamo“, te da u okvir u kojem se ne- kad nalazio mletački lav ubaci ravnu ploču od bi- jelog kamena sa zvijezdom petokrakom i datumom os- lobođenja: 21. XI 1944, bez ikakvog dodatka – koji nije bio potreban, kako je ob- jašnjeno, jer se radi o tako značajnom datumu kao što je Oslobođenje.

Kad su, već pedesetih go- dina 20. vijeka, počele ini- cijative za djelomičnu res- tauraciju oštećenih povijes- nih spomenika u gradu, naporima Gradskoga ko-

Izgled Glavnih vrata do 1945. godine

problem, a taj se nije mo- gao riječiti logičkim argu- mentima.

Osobno sam sudjelovao u nekoliko tih akcija, pa sam tako doživio 1985. godine da Općinski odbor SUBNOR-a, i to u mojoj nazoč- nosti – bio sam tada direk- tor Općinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture – te bez ičije dozvole ili kon- zultacije sa stručnjacima naručuje od spomenutog Tonca Gržetića novo skul- pturno rješenje izgleda Glavnih (Morskih) vrata u nekoliko varijanata, što na

zahvat – ali je i ta akcija bila zaustavljena bunker- skom logikom obrane „sim- bola Revolucije“, iako u gotovo svim mjestima naše općine postoji dovoljno takvih simbola – spomen- ploča ili spomenika sudio- nicima NOR-a, od kojih je najvredniji lijep spomen- obelisk „Palima za slobodu 1941–1945“ u gradskom Parku slobode u Kotoru.

Ovoga puta ulažem sav- moj moralni kredibilitet, svu moju konzervatorsko- restauratorsku i znanstve- ničku reputaciju za ostva-

renje jednoga, u normalnom društvu sasvim logičnog i ostvarljivog konzervatorsko-restauratorskog zahvata – rekonstrukcije Glavnih (Morskih) vrata grada Kotora kako bi im se vratio izgled što približniji povijesnomu, odnosno zahvata koga bi trebalo izvesti u fazama i uz konzultacije s našim eminentnim stručnjacima na tom području.

Prva faza tog zahvata, po mom prijedlogu, bilo bi pažljivo vađenje ploče s petokrakom i datumom oslobođenja grada, zajedno s njenim okvirom, i njezino premještanje na dio gradskog bedema lijevo ili desno od vrata, odnosno na mjesto koje odredi Općinski odbor SUBNOR-a. U sklopu te faze bi se – u nastalu praznini u sredini povijesne cjeline Glavnih (Morskih) vrata – umetnuo umjetnički izrađeni reljef iz 17. stoljeća, gotovo potpuno jednakih dimenzija, koji je sada u fundusu gradskog Lapidarija, trenutno izložen u ulaznom holu Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru. Na tom su reljefu – što je jedinstven slučaj u svim bivšim mletačkim posjedima na istočno-jadranskim i jonskim obalama – isklesani u istoj ravnini, dakle, ne kao okupator i okupirani, već potpuno jednako tretirana dva simbola zaštitnika Kotora i Venecije, lik gradskog patrona svetog Tripuna s modelom grada Kotora i palminom granom mira u rukama, i lik krilatog lava svetog Marka, s otvorenom knjigom i poznatim natpisom Pax tibi, Marce, evangelista meus (Mir tebi, Marko, evanđelistu moj). Time bi se gotovo posve vratio provobitan izgled renesansno-barokne historijske cjeline Glavnih (Morskih) vrata grada Kotora iz razdoblja njegovoga najvećeg procvata.

Druga faza zahvata zah-tijeva nešto duže i studioznije pripreme, kao i angažiranje vrsnih eksperata iz zemlje i inozemstva. Treba najprije rasprijeti da li rekonstruirati/restituirati, od-

nosno isklesati iznova austro-ugarski državni grb kakav je nekoć stajao nad vratima, budući da ta država već odavno ne postoji – kao što više ne postoji ni Demokratska Federativna Jugoslavija, čiji je grb s pet (umjesto kasnijih šest) buk-tinja uklesan umjesto austro-ugarskog grba. Po mo-mome mišljenju, tim je povi-jesnim uspomnama sama

što je poznati delfin Joca bio dugo godina neka vrsta zaštitnog znaka Kotora i čitavog Zaljeva. Svakako bi trebalo vratiti na mjesto i natpis s vječnom istinom o pravdi kao temelju države, pa stoga tu fazu radova ne treba forsirati, već odgoditi za neka sređenija vremena, dok se ne iskristaliziraju i drukčija mišljenja i prijed-lozi.

tven prirodno-urbani feno-men, grad na Listi svjetske i kulturne baštine UNESCO-a, premda treba uva-žavati i datume iz novije historije, koji su ipak samo mali trenutak u burnoj i bo-gatoj dvadesetovjekovnoj povijesti cijelog područja.

Svjestan sam da ovo pi-tanje pokrećem u relativno nepovoljnom trenutku – da-nima previranja u politič-

Prijedlog za restituciju Glavnih vrata Kotora (J. Martinović)

povijest presudila pa bi se tu jedino mogao naći grb grada Kotora, sa svoja tri simbola: sv. Tripunom, tvrđavom i znamenom hrabrosti njegovih građana. Drugi sporan detalj su (austrijski) grifoni, element sasvim nepoznat u heraldici naših zemalja; vjerujem da bi bilo bolje da se, kao držači okvira s grbom grada Kotora, isklešu dva delfina, tim više

Ovom isključivo rekonstrukcijskom – konzervatorsko-restauratorskom – zahvatu treba prići iskreno i otvoreno, čista srca i bez zadnjih misli, bez ikakve političke obojenosti i ostrašćenosti – sine ira et studio – (bez jarosti i pametno), jedino s idejom o dobrobiti grada Kotora na umu. Ona nam treba biti vodilja jer je Kotor jedins-

kim strukturama u našoj Općini pred proslavu 60. godišnjice života u slobodi, ali sam također uvjeren da će svi kojima upućujem ovaj prijedlog imati razumijevanja i zauzeti se barem za izvedbu prve faze zahvata, tim spremnije što on zaista nema koji nikakve političke dimenzije, implikacije ni konotacije.

Mr. Jovan J. Martinović

Inozemnim donacijama sanirat će se kotorska utvrđenja

NASTAVLJA SE POPRAVAK GRADSKIH BEDEMA

Otkrivanjem spomenploče obilježen je završetak sanacije dijela kotorskih bedema. Ova izuzetna građevina nije samo spomenik vašeg naroda i kulturno nasljeđe vaše nacije, već i cijelog svijeta, rekao je ambasador Michael Polt. Kotor se branio zidinama, oni su bili brana od neprijatelja, ali i uvijek otvorena za prijatelje, rekao je predsjednik Skupštine CG Ranko Krivokapić.

U četvrtak, 11. studenoga 2004., upriličena je svečanost na gradskim bedemima u Kotoru povodom završetka sanacije dijela tvrđave. Svečanosti su prisustvovali **Michael Polt**, ambasador SAD u SiCG, **Hoyt Byron Lee**, konzul SAD u Crnoj Gori, **Ranko Krivokapić**, predsjednik Parlamenta CG, **Vesna Kilibarda**, ministrica kulture, **Ilija Janjić**, biskup kotorski i mnogi drugi uzvanici.

„Završetak radova na rekonstrukciji najnižeg dijela kotorske tvrđave veoma je značajan trenutak za Kotor, jer su tvrđava i bedemi izuzetno vrijedno kulturno nasljeđe ovog područja i znak prepoznatljivosti grada. Izvršene radove, od početne pozicije bedema do bastiona Sv. Roko, financirali su građani SAD, preko ambasadorovog fonda. Kompleks kotorske tvrđave i bedema gradio se postupno, tokom stoljeća, od ilirske gradine na vrhu brda Sveti Ivan, do sadašnjeg oblika, dosegnutog u razdoblju od 14. do 18. stoljeća. Dugi više od 4 kilometra, bedemi su predstavljali jedan od osnovnih razloga za upis Kotora na listu svjetske kulturne i prirodne baštine UNESCO-a. Stoljećima građeni, preziđivani i proširivani, bedemi su odolijevali mnogim ratovima i potresima. Oduvijek su bili odani ovom gradu, čuvali ga i sačuvali od svih zlonamjernika. Odavno je došlo vrijeme da se uloge zamjene, da grad čuva njih i brine o njima, da ih učini dostupnim javnosti za dobrobit svih“, rekla je, pozdravljajući prisutne, **Ružica Ivanović**, di-

Sa otkrivanja spome ploče početka gradskih bedema

rektorica Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture. Ona je posebno zahvalila građanima SAD-a na dragocjenoj pomoći koja je omogućila početak velikog i složenog posla – revitalizacije ovoga izuzetno vrijednog fortifikacijskog kompleksa.

„Crna Gora je zemlja koja, razmjerno svojoj veličini, danas baštini vrijedno i kronološki raznovrsno kulturno nasljeđe. Ono svjedoči o multietničkom, multireligijskom i multikulturalnom bogatstvu prostora na kojem su se vjekovima prožimale različite civilizacije, ostavljajući nam materijalne i duhovne tragove svog postojanja. Među najznačajnijima od tih tragova je i kotorska tvrđava, jedan od najpoznatijih fortifikacijskih kompleksa na Mediteranu i jedno od najupečatljivijih obilježja drevnoga Kotora, grada na Listi svjetske baštine UNESCO-a. Nakon petnaestogodišnjeg razdoblja nedovoljno adekvatne

brige i krajnje skromnih materijalnih ulaganja u izučavanje, konzervaciju, revitalizaciju i promociju naše vrijedne kulturne baštine, Ministarstvo kulture i Vlada Crne Gore pripremaju sveobuhvatne mjere kojima bi ona trebala zaštititi od daljeg propadanja i devastiranja. To je preduvjet stvaranja te baštine u funkciju ekonomskog razvoja zemlje, prvenstveno stvaranjem uvjeta za razvoj kulturnog turizma i poticanje održivog razvoja integrirane prirodne i kulturne baštine – uzoran model koje bi moglo predstavljati upravo područje Boke kotorske. Uvjere sam da će ovaj događaj doprinijeti svijesti u Crnoj Gori o značaju očuvanja kulturnog nasljeđa“, kazala je Vesna Kilibarda.

Ranko Krivokapić, otkrivajući spomenploču, istakao je da je za tu tvrđavu emotivno vezan i dodao da je Kotor „ono što predstavlja temelj civilizacije i humanosti branio zidina-

ma, one su bile brana od neprijatelja, ali uvijek otvorene prijateljima... a kao nekoć, i sad se naša civilizacija od napada na nju brani vrijednostima“.

„Ova izuzetna građevina nije samo spomenik vašeg naroda i kulturno nasljeđe vaše nacije, već i cijeloga svijeta“, rekao je ambasador Michael Polt. On je izrazio zadovoljstvo što je ovaj projekt, realiziran u Crnoj Gori, doprinos zaštiti spomenika koji pored povijesnoga i kulturološkog značaja ima i vrijednost turističke atrakcije. Kao što su zidine štitile građane Kotora od neprijatelja, došlo je vrijeme da građani Kotora zaštite svoje tvrđave od zuba vremena i nemara, u čemu će im američki narod i dalje pomagati.

Nakon svečanosti, nastavljen je druženje i razgovori u prostorijama Regionalnog zavoda, gdje je direktorica Ivanović priredila koktel za sve uzvanike.

Tripo Schubert

Iz aktivnosti Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore

„UČIMO HRVATSKI“ OD SADA I U ŠKOLSKIM UČIONICAMA

19. listopada 2004.

19. sjednica Predsjedništva

Dogovaralo se o provedbi organizacije manifestacije „Hrvatski dani u Boki“, koja se treba održati od 5.–7. studenog 2004. Članovi Predsjedništva dobili su zaduženja za svoj dio organizacijskih priprema. Raspravljalo se o Uredništvu časopisa „Hrvatski glasnik“ i „Bokeškog ljetopisa“. Došlo je do izmjene u Uredništvu „Hrvatskog glasnika“: dogovoreno je da **Tripo Schubert** bude v. d. urednik (do daljnjega), izdavač Hrvatsko građansko društvo, a da uređivački odbor budu članovi Predsjedništva i učiteljica **Maja Širola**. Prilozi za „Bokeški almanah“ su pripremljeni i sada se radi na njihovom lektoriranju. Uredništvo „Bokeškog almanaha“ vodi glavni urednik **Tomislav Gr-gurević**, članovi uredništva su **Dario Musić** i **Joško Katelan**. Uredništvo se treba popuniti s još dva člana.

Tajnik društva **Dario Musić** pripremio je kompletan financijski izvještaj od 1. siječnja do 16. listopada 2004. i dao ga na uvid članovima Predsjedništva. Nakon izjašnjavanja Predsjedništva o izvještaju on će se dostaviti Nadzornom odboru radi kontrole.

Pismo predstavnika Udruge u Zagrebu **Luke Cika**, upućeno 3. listopada 2004. Predsjedništvu, dostavljeno je svim članovima Predsjedništva 11. listopada, da bi ga razmotrili i odredili se o njemu. Nakon diskusije zaključeno je da **Luka Ciko** podnese pismeni izvještaj o dosadašnjem radu predstavništva HGDCG-a u Zagrebu, za period od 1. siječnja do 1. listopada 2004., kako bi se mogao uvrstiti u izvještaj za godišnju skupšti-

ni Društva iduće godine. Nakon probnog rada službenica **Vivijan Božović** je primljena u radni odnos, pa treba provesti postupak u vezi s njezinim zdravstvenim i mirovinskim osiguranjem. Ponovno se raspravljalo o unapređenju rada Podružnice Kotor, koja ne daje očekivane rezultate. **Slobodan Vičević** treba da napravi reviziju Poslovnika o radu Podružnice i da ga dostavi Predsjedništvu na sljedećem sastanku. Odobreno je organiziranje hodočašća u Mariju Bistricu koje vodi naša povjerenica **Ljerkica Dragičević** iz Budve.

Tripo Schubert i **Dario Musić** podnijeli su izvještaj o posjeti **Ljubomira Urlića**, zamjenika gradonačelnika grada Splita, koji se na proputovanju 16. listopada susreo sa Schubertom i Musićem.

26. listopada 2004.

Dobijene učionice u Kotoru i Tivtu

Na naš zahtjev Ministarstvu prosvjete i nauke Republike Crne Gore za stavljanje na raspolaganje po jedne učionice u osnovnim školama u Kotoru i Tivtu, za izvođenje dopunske nastave djeci hrvatske nacionalnosti, dobili smo pozitivan odgovor. Želimo zahvaliti ministru **Slobodanu Backoviću** na razumijevanju i podršci koju je iskazao našem projektu „Učimo hrvatski“.

28. listopada 2004.

20. sjednica Predsjedništva

Razgovaralo se o posjeti **Vladimira Velnića**, predsjednika Turističke zajednice Grada Zagreba, i **Fr-nje Tomšića**, tajnika TZ. Dogovorene su pojedinosti o organizaciji manifestacije

„Hrvatski dani u Boki“, koja će se održati od 5.–7. studenog 2004. u Kotoru i Tivtu. Treba razraditi i dopuniti postojeći poslovnik o radu podružnica.

Nakon povratka sa službenog puta člana Predsjedništva dr. **Ivana Ilića**, svi članovi Predsjedništva trebaju se izjasniti o dostavljenom financijskom izvještaju o poslovanju Udruge, kako bi se dostavio Nadzornom odboru na pregled.

2. studenoga 2004.

Selma Krstović u Školi za ljudska i manjinska prava

Članica naše udruge, dipl. pravnica **Selma Krstović** iz Tivta, primljena je u Školu za ljudska i manjinska prava koju organiziraju Centar za građansko obrazovanje i Vijeće Europe. U dnevnom tisku u listopadu je izašao natječaj za prijem u tu školu, u dogovoru sa Selmom poslali smo našu prijavu – na koju je odgovoreno pozitivno. Školu čine 4 modula u ukupnom trajanju od pet mjeseci. Nastava će se izvoditi u Podgorici, dva puta tjedno, u trajanju po dva sata. Školom se želi razvijati alternativno obrazovanje o ljudskim i manjinskim pravima, uz razvijanje svijesti javnosti o važnosti poznavanja ljudskih prava i promocije vrijednosti, europskih standarda, principa i mehanizama koji će voditi boljim međuetničkim odnosima u Crnoj Gori. Program obuhvaća učešće velikoga broja uglednih domaćih i stranih predavača (univerzitetnih profesora, sudaca, odvjetnika, istraživača, nositelja javnih funkcija).

Napominjemo da je **Selma Krstović**, kao polaznik 3. generacije, već završila Školu demokracije, također

u Podgorici, od veljače do lipnja ove godine.

3. studenoga 2004.

21. sjednica Predsjedništva

Dat je pregled izvršenih priprema za početak održavanja manifestacije „Hrvatski dani u Boki“. **Dario Musić** prisustvovao je osnivačkoj konferenciji općinskog odbora HGI-a Kotor, 30. listopada 2004 i podnio izvještaj o tome. Na tom sastanku je podržao osnivanje HGI-a u ime HGD-CG-a, ali kako ga Predsjedništvo nije bilo ovlastilo da da takvu izjavu, dan kasnije u dnevnom listu „Vijesti“ objavljen je demanti jer je naša udruga, na početku svog djelovanja, donijela odluku da neće korespondirati ni s jednom političkom opcijom, bez obzira kakav nacionalni predznak – ostavljajući svakomu našem članu da se politički opredijeli prema svom izboru. Razgovaralo se o mogućnostima održavanja tradicionalnoga Božićnog koncerta, što ga svake godine priređuje naša udruga. **Musić** pregovara s Podružnicom HMI-a u Splitu o angažiranju dječjeg zbora „Srdelice“. Predviđeno je da koncerti budu u Kotoru, Tivtu i Baru. Razgovaralo se o podmirivanju troškova tih koncerata – treba naći sponzore.

„Tripundanska večer“ također je tradicionalna priredba što je naša udruga organizira; održat će se 29. siječnja 2004. u Kotoru, a sponzor će biti HRT; priredbu će voditi **Branko Uvodić**. Schubert je u pregovorima sa HRT-om.

Dogovoreno da se i ove godine štampa zidni kalendar udruge. Pripremu će izvršiti firma „Tricen“ iz Kotora, a tiskati će se kod najboljeg ponuđača.

5.-6. studenoga 2004.

Održani „Hrvatski dani u Boki“

„Hrvatski dani u Boki“, prekrasna manifestacija koju nam je darovao grad Zagreb, održana je u Kotoru i

hunski kuhari hotela „Opera“ iz Zagreba pokazali su svoje kulinarske vještine spremanjem čuvenih jela i poslastica zagrebačke kuhinje – 200 uzvanika uživalo je to poslijepodne u ukusnim jelima.

Detalj iz predstave „Hamlet u selu Mrduša Donja“

Tivtu. Dane Zagreba u Boki otvorilo je 5. listopada Satirično kazalište „Kerempuh“ i to izvedbom „Predstave Hamleta u selu Mrduša Donja“ koju je režirao **Mustafa Nadarević**.

Poznati hrvatski glumci **Ivan Brkić, Danko Ljuština, Linda Begonja, Vlasta Knezović, Sreten Mokrović, Vedran Mlikota, Antun Tadić** i **Mustafa Nadarević** pokazali su

Istoga dana, u popodnevним satima, u katedrali sv. Tripuna izveden je koncert opernih arija i skladbi Mozarta, Verdija, Cherubinja i Puccinija, uza skladbe hrvatskih autora, u organizaciji Hrvatskoga kulturnog kluba. Sudjelovali su prvaci opere Hrvatskoga narodnog kazališta **Miljenko Grđan, Nina Čangalović, Nikša Radovanović, Sotir Spasevski** i **Ivica Trubić**, uz

Zagrebačka kuhinja u Dobroti

svoju glumačku veličinu, uveseljavajući prisutne u prepunoj dvorani Centra za kulturu u Tivtu.

Drugoga dana, u restoranu „Ellas“ u Dobroti, vr-

klavirsku pratnju **Mire Fli- es-Šimatović**. Prepuna katedrala uživala je u prekrasnim glasovima izvođača.

Navečer je u kinodvorani „Boka“ u Kotoru prikazan

film **Antuna Vrdoljaka** „Duga mračna noć“. Ta dva dana Zagreba u Boki pratila je turistička promidžba Hrvatske i grada Zagreba.

Visoki uzvanici – **Ranko Krivokapić**, predsjednik Skupštine Republike Crne Gore, **Jevrem Brković**, predsjednik Dukljanske akademije znanosti, biskup kotorski msgr. **Ilija Janjić, Milan Bandić**, dogradonačelnik Grada Zagreba, **Vladimir Velnjić**, potpredsjednik Skupštine Grada Zagreba i predsjednik Turističke zajednice Grada Zagreba, te **Nikola Jelinčić**, ravnatelj Hrvatske matice iseljenika, sa suradnicima – uveličali su tu manifestaciju svojom prisutnošću. (Opširnije u prilogu Glasnika na stranici 8)

voru iznijeli su svoje zahtjeve, uz obrazloženje potrebe za školskim prostorom za održavanje dopunske nastave na hrvatskom jeziku djeci hrvatske nacionalnosti, u sklopu projekta „Učimo hrvatski“.

Direktor je, razumijevajući i odobravajući naše napore za obnovom materinskog jezika, dao punu podršku našem zahtjevu i dogovoreni su termini i uvjeti pod kojima će se dati na upotrebu jedna učionica za potrebe održavanja nastave.

13. studenog 2004.

Tri kulturna događaja u jednom danu

Na poziv Bokeljske mornarice – Kotor prisustvovali smo skupštini koja se odr-

Skupština „Bokeljske mornarice“ u Kotoru

10. studenoga 2004.

Poziv na skupštinu Zajednice Hrvata u Makedoniji

Zajednica Hrvata u Makedoniji uputila nam je poziv za prisustvovanje njihovoj sedmoj godišnjoj skupštini, koja će se održati 4. prosinca 2004. u Skoplju. Odlučeno je da predsjednik **Tripo Schubert** predstavlja našu udrugu na toj skupštini.

12. studenoga 2004.

Posjet OŠ „Njegoš“ u Kotoru

Posjetili smo **Draga Stamatovića**, direktora Osnovne škole „Njegoš“ u Kotoru. **Tripo Schubert, Dario Musić** i učiteljica **Maja Širola** u srdačnom su razgo-

žala u velikoj sali pomorske kompanije „Jugooceanija“ u Kotoru.

Istoga dana, na poziv Crnogorsko-talijanskoga kulturnog udruženja „Dante Alighieri“ Kotor, prisustvovali smo svečanom obilježavanju početka djelovanja te udruge u koncertnoj dvorani Muzičke škole Kotor.

U Perastu smo prisustvovali još jednomu značajnom kulturnom događaju – susretu prijateljstva Italije i Crne Gore. Tom prilikom je Nacionalno udruženje Dalmatinaca iz Rima darovalo Muzeju grada Perastu reprodukciju slike „Ljubljenje zastave Svetog Marka“, slikara **Giuseppa Lalicha**.

15. studenoga 2004.

22. sjednica Predsjedništva

Tajnik Musić podnio je financijski izvještaj o održanoj manifestaciji „Hrvatski dani u Boki“ 5.–6.11. 2004. Slobodan Vičević je pročitao obrađeni tekst Poslovnika o radu podružnica, te je – nakon rasprave – odlučeno da se mora doraditi i dopuniti, te dati na usvajanje na sljedećoj sjednici.

S obzirom da je Predsjedništvo privremeno preuzelo ulogu Uređivačkog odbora „Hrvatskog glasnika“, raspravljalo se o temama za br. 12. Razmatran je prijedlog povjerenika Luke Cika iz Zagreba o mogućnostima sponzorstva za izdavanje „Hrvatskog glasnika“.

Zaključeno da se pripremi sve za održavanje najavljenih božićnih koncerata u Kotoru, Tivtu i Baru. Odobrena je nabavka printera za potrebe redakcije Glasnika. Dogovoreno da se posjeti Podružnica Bar, krajem studenog ili početkom prosinca ova godine. I dalje se traži mogućnost formiranja podružnice Tivat.

16. studenog 2004.

Posjet OŠ „Drago Milović“ u Tivtu

Posjetili smo **Zorana Latkovića**, direktora Osnovne škole „Drago Milović“ u Tivtu. Tripo Schubert, **Silvio Marković** i učiteljica Maja Širola u srdačnom su

razgovoru direktoru Latkoviću iznijeli zahtjeva za školskim prostorom za održavanje dopunske nastave na hrvatskom jeziku djeci hrvatske nacionalnosti, a u sklopu projekta „Učimo hrvatski“.

Direktor je podržao naše napore za vraćanje hrvatskoga materinskog jezika Hrvatima ovih krajeva, te su dogovoreni uvjeti rada i vrijeme kad i kako će se u toj školi jedna učionica koristiti za dopunsku nastavu na hrvatskom jeziku.

20. studenog 2004.

U OŠ „Njegoš“ počela nastava na hrvatskom

U Osnovnoj školi „Njegoš“ u Kotoru u 12 sati započela je (vaninstitucional-

Pred školom „Njegoš“ u Kotoru

na) dopunska nastava na hrvatskom jeziku. Upotreba učionice, koju nam je odobrio direktor škole Drago Stamatović, umnogome će pomoći da djeca redovnije i

Dječiji zbor „Srdelice“ iz Splita

uz normalnu nastavu po-
hađaju sateve.

Takvi odnosi doprinijeće
zblžavanju ljudi i prizna-
vanju prava nacionalnim

re iz Kotora svake godine organizira božićni koncert, uz pomoć Hrvatske matice iseljenika. Ove godine, preko prestavnika HMI-a u Splitu, gospode **Branke Bezić Filipović**, u pregovorima smo s Dječijim zborom „Srdelice“ iz Splita, već godinama u Splitu i Dalmaciji najvećim dječjim zborom koji okuplja djecu uzrasta od 3 do 14 godina. Od osnutka do danas „Srdelice“ su izgradile obiman, ali prepoznatljiv program.

Poznati i priznati autori za taj su zbor napisali pregršt pjesama o dječjoj svakodnevnici – igrama i maštanjima, odnosima s roditeljima, braćom i sestrama, vršnjacima i domovini Hrvatskoj. Pjesme govore i o Dalmaciji, u tradicijskim narodnim skladbama.

Značajan dio programa „Srdelica“ čine i prigodne sakralne pjesme, kao i one koje obično svrstavamo u našu etno-glazbenu baštinu. Kritika taj zbor svrstava u sam vrh našega amaterskog dječjeg pjevanja. Također u dječjoj diskografiji i drugim vidovima nosača zvuka „Srdelice“ su ostavile originalan trag, što je sigurno simpatična i dragocjena kockica u golemomu hrvatskom kulturnom blagu.

Dječijim zborom „Srdelice“ ravna gospodin **Jovica Škaro**, istaknuti splitski glazbeni djelatnik.

Uređuje: **Dario Musić**

22. studenog 2004.

Poziv na prisustvo jubilejima RTVCG-a

Dobili smo poziv RTVCG-a da prisustvujemo svečanom obilježavanju 100 godina radio-telegrafije, 60 godina radija i 40 godina televizije u Crnoj Gori, 26. studenog u Crnogorskomu narodnom pozorištu.

25. studenog 2004.

Splitske „Srdelice“ na božićnom koncertu u Kotoru

Tradicionalno, Hrvatsko građansko društvo Crne Go-

Sat hrvatskoga u Tivtu

Aktualna događanja u Tivtu

PROŠLOST NA FOTOGRAFIJAMA – BUDUĆNOST U SURADNJI S ISTROM I ZAGREBOM

U galeriji Buća-Luković otvorena izložba starih fotografija Tivta. • Nastavljena suradnja Boke kotorske i Istre, započeta na inicijativu Udruženja Bokeljske mornarice 809 – podružnica Pula. • Na izbornoj skupštini tivatske podružnice Bokeljske mornarice izabrani novi predsjednik i članovi Upravnog i Nadzornog odbora. • Glavni grad Hrvatske pomoći će obnovu sakralnih objekata u Tivtu.

Tivat na starim fotografijama

Izložba starih fotografija pod nazivom „Tivat na razmeđu vjekova“ otvorena je 20. studenog u galeriji srednjovjekovnog ljetnikovca Buća-Luković, u povodu obilježavanja 21. studenog – Dana općine Tivat. Izložbu, postavu koje je priredio izvršni producent tivatskog Centra za kulturu **Neven Staničić**, otvorio je gradonačelnik **Dragan Kankaraš**, istakavši pritom da stari foto-dokumenti, osim što govore o izgledu Tivta i životu njegovih građana na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, nadahnjuju i za razmišljanje o tome kakav je grad mogao biti, gdje se on zapravo nalazi danas i kakve su mu perspektive razvoja.

Brojna publika toplo je i s puno zanimanja prihvatila izložbu koju čine 42 stare fotografije Tivta, od 1889. do sredine tridesetih godina prošlog stoljeća, a koje su obrađene i prenesene na platna velikog formata. Pored njih, izložbu čine i 32 fotografije koje su prikazane na velikom ekranu, pa su posjetitelji imali prilike da na trenutak zarone u bogatu i interesantnu prošlost najmlađega bokeljskog grada, razvoj njegovoga urbanističkog lika, društvenog, sportskog i kulturnog života. Zanimljivi prizori iz svakodnevnog života njihovih djedova nisu ostavili ravnodušnim brojne Tivćane koji su s velikim interesom komentirali svaku fotografiju, prisjećajući se ljudi, zgrada, institucija ali i nekih lijepih događaja iz davno prohujalih vremena.

Fotografsko svjedočanstvo o Tivtu od prije 70 do 120 godina otkrilo je i niz zanimljivih podataka o izgradnji vojnog brodogradilišta Arsenal 1889. godine, formiranju prvog orkestra „Želje“ u tom gradu 1891. godine, utemeljenju velikoga Gradskog parka 1892. godine, izgradnji tvornice „Račica“ 1908., prvoj nogometnoj utakmici i osniva-

privatnim kolekcijama, a osim radova nepoznatih umjetnika, među njima su mnogobrojne i fotografije koje su snimili nekadašnji renomirani bokeljski fotostudiji „Smodlaka“ i „Laforest“.

Nastavlja se suradnja Istre i Boke

Predsjednik Udruženja Bokeljska mornarica 809 –

Stara fotografija Tivta

nju Gradske muzike 1909., prvoj električnoj centrali 1916. te razvoju kino i kazališne djelatnosti u prvoj polovici dvadesetih godina prošlog stoljeća.

Tu su i brojni foto-dokumenti o značajnim zbivanjima, poput dočeka austro-ugarskog prijestolonasljednika Ferdinanda na Pinama 1911., dolaska kralja Aleksandra Karađorđevića u Tivat 1933. i uplovljenja moćnog sastava britanske ratne flote u Tivatski zaljev iste godine. Fotografije koje čine postav izložbe „Tivat na razmeđu vjekova“ pripadaju arhivima tivatskog Centra za kulturu, Glazbeno-prosvjetnog društva i Arsenala, te brojnim

podružnica Pula dr. **Fredi Tripović** boravio 3. studenog u Tivtu, gdje je razgovarao s gradonačelnikom Draganom Kankarašem i direktoricom tivatskog Centra za kulturu **Milenom Rađevićem**.

Tema tih susreta bile su mogućnosti nastavka plodne suradnje Boke kotorske i Istre, koja je prije nekoliko godina započeta na inicijativu udruženja koja okuplja Bokelje u Puli, s Tripovićem na čelu. Dosada su u Puli organizirane dvije kulturne manifestacije pod nazivom „Dani Boke u Istri“, a gospodarsko-političko-kulturna delegacija te hrvatske regije lani je održala i „Dane Istre u Boki“.

U razgovorima Tripovića s domaćinima u Tivtu istaknuta je potreba nastavka takve suradnje dviju regija koja, kako je ocijenjeno, na izuzetan način doprinosi dobrosusjedstvu i unapređenju ukupnih odnosa Crne Gore i Hrvatske. Načelno je dogovoreno da se sljedeći susret kulturnih i javnih radnika i gospodarstvenika dviju regija održi uskoro u Boki, a tom će prilikom ovdje gostovati i više istaknutih istarskih umjetnika.

Izabrani novi organi tivatske podružnice Bokeljske mornarice

Novi predsjednik Upravnog odbora tivatske podružnice Bokeljske mornarice u narednom četvorogodišnjem periodu bit će **Jerolim Matković** – odlučeno je na izbornoj Skupštini Bokeljske mornarice 809, podružnica Tivat, koja je u tom gradu održana 29. listopada. Pored Matkovića, novi jenadaestoročlani Upravni odbor podružnice čine prvi major Bokeljske mornarice **Josip Ribica**, barjaktar **Gracija Nikolić**, kolovođa **Branko Vuksanović**, **Adelka Kovačec**, komandir odreda **Ljubinko Biskupović**, **Dubravka Matijević**, **Tripo Počanić**, **Slaven Radimiri**, **Ivica Pasković** i **Zlatko Vučinić**. Imenovan je i šesteročlani Nadzorni odbor, a izabrano je i 20 delegata podružnice Tivat za učešće na redovitoj skupštini Udruženja Bokeljske mornarice 809 koja je zakazana za 13. studenog u Kotoru.

Posebno priznanje na skupštini u Tivtu je odano

dosadašnjem predsjedniku tivatske podružnice **Borisu Frančeskiću**, koji je u proteklih osam godina uspješno vodio tu podružnicu, najjaču i najorganiziraniju u cijeloj Bokeljskoj mornarici.

Podnoseći izvještaj o radu tivatske podružnice u proteklih četiri godine, Frančeskić je naglasio da su Tivtani redovito učestvovali u brojnim programima i aktivnostima Bokeljske mornarice, počev od Tri-pundanskih svečanosti u Kotoru, obilježavanja 1. veljače, dana kada je 1918. godine izbila pobuna na austrougarskim ratnim brodovima u Boki, 17. travnja – godišnjice potapanja razarača „Zagreb“ kod Tivta, Dana Bokeljske mornarice 26. lipnja, dana općina Tivat i Kotor 21. studenog i brojnih drugih vjerskih i svečarskih dešavanja kojih su neizostavni sudionici mornari i oficiri u tradicionalnim odorama.

„Moramo sačuvati ono što su nam ostavili preci, jer nam je to obveza prema potomcima. Ne smijemo dozvoliti da propadne čuvena i izuzetno vrijedna bokeljska tradicija, kultura, bokeljski duh i srce,“ poručio je Frančeskić, podsjećajući i na mnogo-

brojne druge aktivnosti tivatske podružnice Bokeljske mornarice koje pokazuju da to drevno udruženje i danas, nakon više od 12 stoljeća od osnivanja, poštuje svoje temeljno načelo „Fides et Honor“ (Vjera i čast).

„Vaša podružnica je vrlo dobro radila i Tivat daje ogroman doprinos cijeloj Bokeljskoj mornarici, najstarijem udruženju pomoraca na svijetu. To puno znači svim Bokeljima, bilo da žive u Boki i drugdje,“ istakao je, pozdravljajući skupštinu, predsjednik UO Udruženja Bokeljske mornarice **Niko Kondanari**, a kolege iz Tivta u ime Bokeljske mornarice Herceg-Novi pozdravio je **Čaba Magyar**.

Zagreb plaća izradu zvona za crkvu sv. Šimuna

Potpredsjednik Skupštine Grada Zagreba i čelnik Turističke zajednice glavnog grada Hrvatske **Vladimir Velnić**, tajnik TZ Grada Zagreba **Franjo Tomšić** i ravnatelj Hrvatske matice iseljenika **Nikola Jelinčić** susreli su se 5. studenog u Tivtu s predsjednikom Hrvatske građanske inicijative dr. **Daliborom Burićem**, predsjednikom Hrvatskoga kulturnog društva „Napre-

dak“ **Silviom Markovićem**, tivatskim župnikom don **Milidragom Janjićem** i predsjednikom NVO „Sveti Šimun“ **Borisom Lancero-tijem**. Pored razgovora o

li da će gradske vlasti Zagreba, Hrvatska matica iseljenika i drugi sponzori iz Hrvatske pomoći obnovu crkve i groblja sv. Šimuna u Tivtu, a bilo je riječi i o

Čelništvo Hrvata Tivta sa gostima iz Zagreba

unapređenju materijalnog položaja hrvatske zajednice u Boki iniciranjem niza novih ekonomskih projekata u suradnji s gospodarstvom grada Zagreba i intenziviranjju kontakata s područja kulture, na sastanku u Tivtu posebna pažnja posvećena je učešću Zagrepčana, ustanova i poduzeća iz glavnog grada Hrvatske u financiranju obnove sakralnih objekata u Tivtu.

Prema riječima Silvia Markovića, gosti su obeća-

jednoj od najstarijih bogomolja u Boki, tivatskoj crkvi Sv. Srđa kojoj je takode nužna sanacija. Kao prvi korak, potpredsjednik zagrebačke Skupštine **Vladimir Velnić** najavio je da će Zagreb financirati izradu (u Austriji) novih zvona za crkvu sv. Šimuna u vrijednosti od oko 9 tisuća eura, a najavljena je i podrška za nabavku opreme za novoo osnovani boćarski klub „Napredak“ u Tivtu.

Siniša Luković

Hrvatski glasnik

GLASILO HRVATA CRNE GORE

Preplatite se!

To je najpouzdaniji način da redovito osigurate Vaš primjerak „Hrvatskog glasnika“

GODIŠNJA PRETPLATA

za Crnu Goru

9,00 €

za inozemstvo

12,00 €

Uplatu izvršiti na žiroračun Hrvatskog građanskog društva Crne Gore – Kotor, otvoren kod Crnogorske komercijalne banke AD – Podgorica

Broj žiroračuna je: 55700-675-0-10980

Dostavite nam kopiju uplatnice i popunite adresu na koju želite da Vam stiže „Hrvatski glasnik“.

Pretplatu možete izvršiti i u glavnom uredu HGDCG u Kotoru.

Ovu narudžbenicu i uplatnicu pošaljite na adresu izdavača:

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, Stari grad – Pjaca od kina, 85330 Kotor, SCG

*Svake godine 9. studenog pučani maloga ribarskog mjesta
Muo kod Kotora slave svoga sveca*

TRADICIONALNA SVETKOVINA BLAŽENOG GRACIJA

Blaženi Gracija (krsno ime Krsto Krilović, 1438.–1508.) do svoje 30. godine živio je u rodnome Mulu kao seljak i ribar. Kao mornara put ga dovodi u Veneciju gdje postaje redovnik augustinskog reda. Mistični doživljaj viđenja Krista u presvetom sakramentu učinio ga je posrednikom Božje milosti za sve koji su mu dolazili po pomoć i kojima je vjerno služio sve do smrti. Danas ga kršćani svih konfesija u Boki štuju kao svoga zagovornika i pomoćnika na nebu u svim njihovim potrebama.

Blaženi Gracija

Neizrecivo lijepog i toplog događaja bili smo sudionici 9. studenog ove godine – dana kad se na Mulu kod Kotora tradicionalno slavi spomen na prelazak u nebo našega domaćeg sina, redovnika augustinskog reda Blaženoga Gracija. Od ranog jutra zvona svetišta Blaženoga Gracija – župne crkve Pomoćnice kršćana – pozivala su vjerni puk na molitvu i zahvalnu pjesmu u čast Blaženiku. Svijet je sa svih strana, mlado i staro, dolazio cijeloga dana. Kršćani, pripadnici svih crkava u Boki, štuju Blaženog Gracija kao svoga zagovornika i pomoćnika na nebu u

svim njihovim potrebama. Pred njim nestaju sve razlike i prestaju sve svađe, osmijeh biva uzvraćen a stisak ruke prihvaćen, grudi ispunja toplina a srce zaigra od radosti. Imamo zagovornika na nebu, nekoga tko nas razumije, nekoga tko nas voli i zauzima se za nas, svoje sumještane i braću.

Svu pomoć koju poštovateljima velikodušno dijeli Blaženi Gracija crpi iz štovanja euharistije. Zato ga Bokelji i zovu svecem euharistije, ili – jednostavnije – našim svecem. Blaženi Gracija, čije je krsno ime bilo Pavao, rođen je 27. studenog 1438. godine u

skromnoj ribarskoj obitelji Krilovića. Do svoje 30. godine živio je u rodnom Mulu kao seljak i ribar, a tada se uputio u svijet kao mornar. U Veneciji sluša propovijed koja ga oduševljava za Krista i on sve ostavlja da bi bio Isusov prijatelj. Otkriva ga u euharistiji koju, kao brat-redovnik, poslužujući i svakodnevno satima klanjajući u molitvi kod oltara, osobito štuje. U toj pobožnosti biva obdaren mističnim doživljajem u kojem mu se otvara zid crkve, u vrijeme podizanja Presvetoga dok je svećenik slavio svetu misu, tako da može jasno vidjeti Isusa u presvetom sakramentu. Taj

ga je mistični doživljaj učinio posrednikom Božje milosti za sve koji su k njemu dolazili po pomoć. Velikom je ljubavlju do svoje smrti, 9. studenog 1508. godine, služio svima u raznim potrebama. Liječio je bolesne, hranio gladne, svjetovao zdvojne, vraćao izgubljene i pomirivao one u sukobima.

Blaženi Gracija je umro na Otoku sv. Kristofora kod Venecije, u samostanu redovnika augustinaca, na glasu svetosti. Već deset godina nakon njegovog rođenja za nebo red sv. Augustina ga podiže na čast oltara. Njegova popularnost je ipak više raširena u za-

NARUDŽBENICA

OVIM NEOPOZIVO NARUČUJEM ☐ PRIMJERAKA „HRVATSKOG GLASNIKA“

Ime i prezime / Naziv tvrtke:

Ulica i broj:

Grad:

Poštanski broj:

Država:

Tel./Fax:

E-mail:

Datum:

Potpis / Pečat:

padnom kršćanstvu, na go-
vornim područjima španjol-
skoga, talijanskog i hrvat-
skog jezika. Nakon pada
Napoleona, tijelo Blaženo-
ga Gracija biva preneseno u
Muo, njegovo rodno mjesto
u Boki kotorskoj, zauzima-
njem domaćeg pomorca
Antuna Jankovića 1810.
godine, gdje je – smješteno
na lijepo uređenom oltaru u
župnoj crkvi – izloženo na
štovanje vjernom puku.

Otada poštivanje Blaže-
noga Gracija nije prestalo,
jer ni njegova pomoć, koju
molitelji i štovatelji stojeći
pred njegovim tijelom obi-
lno primaju, ne prestaje.
Papa Lav XIII. potvrdio je i
nanovo odobrio njegovo po-
štivanje posebnom bulom
od 6. lipnja 1889. godine.
Oltar Blaženoga Gracija, uz
cvijeće i svijeće, krase broj-
ne zavjetne pločice od sre-
bra, s lijepo izrađenim re-
ljefima koji svjedoče o usli-
šanim molitvama. Vjernici
svjedoče izlječenja od raz-
nih bolesti, pomoć na puto-
vanjima, u obiteljskim pro-
blemima i drugim potreba-
ma. Uz Blaženoga Gracija
kršćanstvo i u današnje otu-
đujuće vrijeme postaje no-
vo, živo i zanimljivo. Poš-
tivanje tog Blaženika djelu-
je umirujuće i pomirujuće,
te stoga i ekumenski ohrab-
rujuće u ovim krajevima.

Ove godine, trodnevnu
duhovnu pripravu za pro-
slavu svetkovine Blaženoga
Gracija predvodio je vlč.
Domagoj Matošević, a gla-
vnu svetu misu, u zajed-
ništvu s desetak kotorskih
svećenika, pred mnogob-
rojnim je okupljenim naro-
dom slavio mons. **Ilija Ja-
njić**, biskup kotorski, koji
je tom prilikom blagoslovio
nove vitraže, Pomoćnice
kršćana, bl. Gracija, bl.
Ozane i sv. Leopolda. Sva
četiri je izradio Vuk Bel-
lenger iz Budve.

Neka nas i ove godine
Blaženi Gracija održi bud-
nima u molitvi i pripra-
vnima za milost koju sve-
dnevice primamo od Gos-
podina, osobito po štovanju
presvete euharistije.

Don Pavao Medač

župnik Župnog ureda Muo

Sa hodočašća po crkvama i manastirima Boke i Crne Gore

HODOČAŠĆE – ŽIVA PORUKA EKUMENIZMA

Hodočašće u kojemu je sudjelovalo tridesetak hodočasnika, trajalo je od 27. do 30. svibnja ove godine. Hodočašće je i po sastavu sudionika imalo ekumenski karakter jer su, uz katolike, tu bile i po jedna pripadnica baptističke i (makedonske) pravoslavne zajednice.

Ljudsko iskustvo mno-
gim primjerima svje-
doči da su nedostaci
ili poremećaji u komuni-
kaciji često uzrok negativ-
nosti i manjkavosti kojima
smo nažalost okruženi.
Ekumenizam, kao pokret
cilj kojega je upravo us-
postava i oplemenjivanje
komunikacije među kršća-
nima različitih vjeroispovi-
jesti, daje znatan doprinos
globalnom dijalogu i me-
đusobnom razumijevanju.
Upravo stoga, franjevački
je svjetovni red – Mjesno
bratstvo Kaptol – u suradnji
s Povjerenstvom za ekume-
nizam Zagrebačke nadbis-
kupije, organizirao hodo-
čašće po crkvama i ma-
nastirima Boke Kotske i
drugih dijelova Crne Gore.
Hodočašće je počelo 27., a
trajalo do 30. svibnja 2004.
U njemu je sudjelovalo tri-
desetak hodočasnika, među
njima predstavnici Povje-
renstva za ekumenizam, s
dr. **Zvonimirom Kureči-
ćem** i vlč. **Zlatkom Kore-
nom** na čelu, članovi Fran-
jevačkog svjetovnog reda
predvođeni ministrom **Zo-
ranom Milićem**, članice
udruge Kršćanski mirovni
krug te članovi zajednice
Molitva i riječ. Hodočašće
je i po sastavu sudionika
imalo ekumenski karakter,
jer je, uz katolike, tu bila i
jedna pripadnica baptističke,
te jedna predstavnica
(makedonske) pravoslavne
zajednice. Veliki doprinos
organizaciji dala je gospođa
Dubravka Rafaelli, koja je
ljubavljju prema bokeljs-
kom kraju uspjela „zara-
ziti“ sve nas.

Uistinu, malo je reći da je
Boka poseban kraj – ona je

puno više od toga. Harmo-
nija prirode te mnogih
malih i velikih crkava, sa-
mostana i ostalih građevina
sagrađenih u prepoznatljivi-
vom stilu toga kraja svje-
doče o vjerskom životu koji
je spojio naizgled nespojive
različitosti kultura i načina
života. Nije ni čudo stoga
da je ovaj kraj iznjedrio
nekoliko hrvatskih svetaca i
blaženika: sv. Leopolda Bo-
gdana Mandića, bl. Graciju
iz Mula, bl. Ozanu kotor-
sku te Anu Mariju Marović,
službenicu Božju.

U susretima s ljudima na
svakom smo koraku mogli
prepoznati veliko srce Bo-
kelja. Vjernici i svećenici
uložili su puno truda da bi
nam boravak učinili što
ugodnijim. Vjerujemo da
upravo zbog takvih ljudi
Boka može i danas živjeti i
biti znak u svijetu i vre-
menu, te prenositi glas je-
dinstva u Kristu svima koji
su ga spremni čuti.

Četvrtak, 27. svibnja

Iz Zagreba polazimo zra-
koplovom za Dubrovnik
gdje nas čeka autobus
Montenegroturista, pa us-
koro nastavljamo vožnju
prema Crnoj Gori. Oko po-
noći stižemo u Perast – koji
„leži na podanku brda
Sutlije, prema Verigama. U
njemu je sijelo općine i
kotskog suda. Stanovniš-
tvo, na broju oko 500, bavi
se pretežno pomorstvom i
pripada katoličkoj i srpsko-
pravoslavnoj vjeroispovi-
jedi“.

Smještamo se u ženski
samostan, u zgradi nekada-
šnjega franjevačkog samo-
stana, te u obližnje apar-
tmane.

Petak, 28. svibnja

Prvo jutro u Boki zapo-
činjemo molitvom časoslo-
va i doručkom u peraštan-
skom samostanu. Upoznaje-
mo se i pozdravljamo s
domaćinom, župnikom **Sreć-
kom Majićem**, koji je sa
suradnicima učinio sve da
nam boravak u Boki učini
što ugodnijim i sadržaj-
nijim. Za Kotor polazimo
oko 10 sati, kratko se za-
državamo u obilasku kul-
turnih znamenitosti i potom
nastavljamo put Mula gdje
nas pozdravljaju zvona žu-
pne crkve Pomoćnice krš-
ćana, gdje slavimo svetu
misu. Ta je crkva prva na
Jadranu posvećena Mariji
Pomoćnici. Susrećemo se
sa župnikom don **Pavlom
Medačem**, kojega mnogi
poznajemo iz Zagreba gdje
je živio pune 33 godine.
Nakon toplih riječi dob-
rodošlice on nas upoznaje
sa svetištem, te životom
Blaženoga Gracija čiji po-
smrtni ostaci počivaju u
samoj crkvi.

Nakon kraćeg druženja s
mještanima, te slatke i sla-
ne okrepe, odlazimo prema
Prčanju, nekad vrlo boga-
tom naselju, o čemu svje-
doče mnoge gospodarske
zgrade uz more. Nekoć je
Prčanj imao 1500 stanov-
nika, danas oko 750.
Mjesto krase župna crkva u
renesansnom stilu, započeta
1789. a dovršena tek 1909.
godine. U Prčanju su nam
dirljivu dobrodošlicu pri-
redili župnik don **Marko
Vuković** i njegovi župljani.
Impozantna crkva Marijina
rođenja djeluje otužno jer
joj nedostaje ono što je
hramom čini, a to su ljudi.
Naime, nedjeljom se skupi

svega dvadesetak vjernika, premda je ona u Boki najljepša i najveća, ali nažalost i posljednja sagrađena crkva. Nakon razgledavanja crkve i zbirke slika, na prostoru pred njom počastili smo se ribicama i domaćim vinom – što je bila i prilika za srdačan razgovor te upoznavanje s prilikama u kojima tamošnje stanovništvo živi. Okrijepljeni nastavljamo hodočašće prema

digao ga je vladika Danilo Petrović. Kompleks se sastoji od male crkve, monaških ćelija i rezidencije vladike u južnom dijelu, a tu je smještena i bogoslovija koja ponovo djeluje od 1993. godine. Manastir je oduvijek bio prosvjetni i kulturni centar Crne Gore, u njemu je djelovala prva škola, Njegoševa štamparija, te prva crnogorska gimnazija, a služio je i kao

velikim brojem izložaka od velike važnosti za povijest Crne Gore.

Boravak u manastiru započeli smo učešćem u večernjoj molitvi monaha i okupljenih vjernika, pa smo se tako mogli upoznati s bogatstvom istočnih molitvenih izričaja i promatrati raznolikost molitvenih gesta koje promatraču-namjerniku uprizoruju tajnovitost i nedokučivost Božju. Nakon

proveli večer u ugodnom druženju.

Subota, 29. svibnja

Prvo odredište bio je Kotor, odnosno crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije (Sv. Marija Koledata). Nakon izmoljene jutarnje, don **Branko Sbutega**, župnik u Dobroti, upoznao nas je sa svetištem u kojem se nalazimo. Crkva je sarađea polovicom 13. stoljeća, na

Hodočasnici sa župnikom ispred crkve Blaženog Gracije – Muo

Cetinju, uživajući za uspona lovčenskim serpentinama u prekrasnom pogledu na Kotorski zaljev.

Na Cetinju nam je cilj manastir Svetog Petra, koji je ujedno i sjedište crnogorskog metropolite. Današnji je zgrađen je na temeljima nekadašnjeg manastira Crnojevića, koji je nastao 1484. godine i bio razoren za turskog upada krajem 17. stoljeća. Po predaji, po-

mauzolej dinastije Petrovića, pa se u njemu nalazi sarkofag Petra II. Petrovića (sv. Petra Cetinjskog). U sklopu crkve je i kapelica sv. Ivana Kristitelja, gdje se nalazi relikvija ruke tog sveca. Neposredno pored manastira je Biljarda, podignuta 1837./38. godine kao Njegoševa rezidencija i za potrebe crnogorske uprave. Danas su u njoj Njegošev i Etnografski muzej s

molitve kratko smo se susreli i s poglavarom Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori **Amfilohijem Radovićem**, koji nas je upoznao s bogatstvom prostora u kojem se nalazimo. Nakon toga nam je jedan od monaha, o. **Petar**, pokazao i manastirski muzej. Prepuni dojmova nastavismo put prema Budvi, jednom od turističkih središta Crnogorskog primorja, gdje smo

temeljima stare iz 7. stoljeća, u romanskom stilu. Na bočnom oltaru sv. Pavla od 1807. se u drvenoj škrinji čuva neraspadnuto tijelo bl. Ozane Kotorske, a vrata crkve su ukrašena reljefom s prizorima iz njezinog života.

Nakon rastanka s don Brankom Sbutegom ukrcajemo se u brodić kojim zaplovismo prema otočiću Gospe od Škrpjela. Putem

promatramo mjesta na obali (Muo, Prčanj, Dobrotu, Ljutu...) Prilika je to i za razgovor, fotografiju ili odmaranje na suncu. Na odredištu nas je dočekaio mons. Srećko Majić, čuvar Gospe od Škrpjela, koji nas je upoznao s nastankom i poviješću tog svetišta. U crkvi Marijina Uznesenja, podignutoj 1630. godine, uz čudesne slike Tripa Kokolje pažnju bude i zavjetne pločice, njih 2500. Većinom su ih dali izraditi pomorci, kao zahvalu za sretan povratak, ili oni koji su doživjeli ozdravljenje, pa su im glavni motivi nemirno more, borba s gusarima ili dijelovi tijela. One su svjedoci žive, duboko ukorijenjene vjere naroda koji je ondje živio, a o kojoj na osobit način govori i mnoštvo poznatih i nepoznatih blaženika i svetaca tog kraja od kojih ćemo spomenuti i službenicu Božju Anu Mariju Marović.

Rođena je 7. veljače 1815. godine u Veneciji, u imućnoj obitelji, okružena pažnjom i ljubavlju kao jedinica i dugo iščekivano dijete. Rano pokazuje zanimanje za vjeru i crkvu, a kad je primila prvu Pričest, odlučuje posvetiti život Bogu. Kada su joj roditelji saznali da namjerava u samostan, u kući je nastalo lom – sva rodbina htjela ju je spriječiti u tom naumu. Konačno, odlučuje da neće u samostan, nego ostanu kod kuće – ali se neće udavati. Tako Ana Marija započinje život laičkog apostolata, bavi se poezijom i slikarstvom, osniva nabožna društva, obnavlja napuštene crkve... a posebnu brigu posvećuje siromašnima i odbačenima – i to na originalan način. Naime, kako je u to doba bilo popularno držati kanarinke, počinje se baviti uzgojem i prodajom tih ptica a zarađenim novcem kupuje siromašnoj djeci lijekove, hranu i odjeću. Kada joj je umro otac, uz majčin blagoslov osnovala je zajednicu sestara zado-

voljštine Srca Isusova i Srca Marijina, te krenula u novu misiju: odvratanja prostitutki, dajući im mogućnost uzdignuća do punog dostojanstva čovjeka. Takav je rad tražio mnogo žrtve, ali se družba s vremenom proširila po svijetu i danas se posvećuje radu s prostitutkama. Umrula je u Veneciji 3. listopada 1887.

Nakon svete mise i okrepe nastavljamo prema otoku Gospe od milosti, na kojem se nalazi bivši franjevački samostan Svete Bogorodice iz 15. stoljeća. Na otoku su od davnine prebivali katolički svećenici i redovnici (celestinci, franjevci, isusovci), a danas o tom kompleksu brinu isusovci. Dočekaio nas je i kroz samostan proveo p. **Pero Marković**, koji ondje živi gotovo pustinjačkim životom. U samostanskoj crkvi kratko smo molili predvođenu članicama Kršćanskoga mirovnog kruga, nastojeći probuditi osjetljivost za međusobno jedinstvo u vjeri. Predvečer stižemo u Donju Lastvu gdje nas je dočekaio župnik don **Ivo Čorić**, koji je sa župljanima dao sve od sebe da bi nam boravak ondje bio ugodan – i bio je. Uz nas hodočasnike, susretu je nazočio i biskup mons. **Ilija Janjić** sa svećenicima don **Ivom, Milidragom, Markom, Tadijom i Pavlom**, koje smo na našem putu susretali. Druženje je proteklo uz ukusnu večeru, u ugodnom i toplom raspoloženju.

Nedjelja, 30. svibnja

Duhovsku nedjelju započinjemo jutarnjim hvalama u crkvi sv. Nikole u Perastu, a boravak koristimo i za razgledanje kulturnog blaga. Domaćin, mons. Srećko Majić, vodi nas u obilazak crkve, građene od 15. do 17. stoljeća, te bogate riznice i nedovršene parohijska crkva, gradnja koje je započela 1740. godine po projektu venecijanskog arhitekta Beatia. Nažalost,

podignuti su samo zvonik i apsida, dok je oblik crkve kakva je trebala nastati poznat zahvaljujući sačuvanoj maketi. Polazimo za Kotor gdje u katedrali sv. Tripuna prisustvujemo misi koju predvodi biskup, mons. Ilija Janjić. Sveta misa je ujedno i slavlje sakramenta svete potvrde za dvadesetak krizmanika iz Kotora i okolnih župa. Nakon mise nastavljamo duhovsko druženje s biskupom Janjićem i svećenicima, obilazimo biskupski dvor gdje nas mons. Janjić ohrabruje u ekumenskim nastojanjima. Zajedništvo nastavljamo u peraštanskom samostanu, na ručku što su nam ga s puno ljubavi i truda pripremili domaćini. Ostadosmo zatečeni njihovom jednostavnošću i veličinom srca. Velikodušnost Bokelja dolazila je do izražaja na svakom koraku našega hodočašća i kao da je bila okrunjena tim zajedničkim blagovanjem. To je zajedništvo na stanovit način potvrdilo i smisao ekumenskih nastojanja – povezivanje ljudi različitih vjeroispovijesti i kultura oko dobra i za dobro. To buđenje dobrote i ljudskosti i don Srećko ističe kao jedno od glavnih načela rada s ljudima toga kraja; ekumenizam duboko zahvaća srca ljudi i ondje ostaje zauvijek.

Po završetku blagdansko ručka opraštamo se od Boke te nastavljamo prema Herceg-Novom. Usput smo posjetili manastir Savina gdje nas je dočekaio veseli iguman **Justin**; na njegov duhovit i opušten način prikazao nam je izložke bogatoga manastirskog muzeja te unutrašnjost crkve Uspenja Bogorodice, u središtu manastirskog kompleksa. Uz nju se nalaze još dvije manje crkve, jedna posvećena Marijinu Uspe-nju, a druga svetom Savi. Na ulasku u crkvu iznenadila nas je trava razasuta po podu: objašnjeno nam je da je uz blagdan Duhova u

pravoslavnoj liturgiji veza-na zelena boja kao ona koja simbolizira život, odnosno Duha Svetoga koji je životvorac. Postoji i drugo legendarno objašnjenje, vezano uz duhovsko bdijenje kada su apostoli i Isusova majka, prema istočnoj predaji, na livadi u molitvi iščekivali silazak Duha Svetoga. Boravak u crkvi zaključujemo kratkom molitvom Mariji na koju se prekrasno nadovezuje jedna od hodočasnica, gospođa **Spomenka**, predstavница Makedonske pravoslavne crkve, otpjevavši jednu marijansku pjesmu iz pravoslavne tradicije.

U Herceg Novom odrediste nam je crkvice još jednoga našeg sveca iz tog kraja, svetog Leopolda Bogdana Mandića, koja se nalazi pokraj crkve Sv. Jeronima gdje je sveti Leopold kršten. Molili smo večernju po pravoslavnom obredu, a predvodio je dr. **Zvonimir Kurečić**. Bila je to prilika za još jedan susret s pravoslavnom tradicijom, vjerujem i mala karika u ekumenskom povezivanju. U isti mah, bila je to i prilika da sredimo dojmove i zahvalimo Bogu za sve doživljeno tih dana – i nije stoga slučajno da je za kraj našega hoda izabran susret sa svecem kojem je jedinstvo vjerujućih u Krista toliko bilo na srcu.

Uskoro u veselom i opuštenom raspoloženju napuštamo Crnu Goru i krećemo prema Dubrovniku gdje se ukrcavamo u avion te „visom leteć“ zagrabi-smo put Zagreba. Što reći na kraju osim hvala Gospodinu koji nam je sve to omogućio i svima onima koji su dali svoj doprinos organizaciji hodočašća. Naddamo se i vjerujemo da poruka Boke može i hoće pronijeti glas jedinstva i povezanosti u Kristu svima koji su ga spremni čuti!

Napisala:

Ana Kršinić-Dobovičnik
za Glasnik priredio:
don Pavao Medač

HRVATSKA POVIJEST

U prethodnom broju Glasnika upoznali smo naše čitatelje s prvim od četiri velika razdoblja na koja se može podijeliti hrvatska povijest do konca Prvoga svjetskog rata. U ovom nastavku obradit ćemo sljedeća dva razdoblja, poznata i pod nazivima drugo i treće doba.

DRUGO DOBA

Junačka smrt kralja Petra god. 1097., nije negativno utjecala na snagu hrvatske vojske. Nakon što su uništili mađarske garnizone i likvidirali njihovu kratkotrajnu vlast u Slavoniji, Hrvati su sigurno držali granicu na Dravi.

Pacta Conventa

Zbog takvog razvoja događaja, god. 1102. dolazi do sklapanja sporazuma između Hrvata i Kolomana poznatijim još kao „Pacta Conventa“. Dosta je razloga koji su doveli do tog nesretnog sporazuma, a kojeg je tadašnja hrvatska narodna stranka smatrala velikim političkim uspjehom. O razlozima nećemo ovdje raspravljati, nego ćemo sa-

posao u nagodbi s najpoznatijim hrvatskim velikašima iz rodova: Kačića, Kukara, Šubića, Svačića, Plečića, Mogorovića, Gušića, Čudomirića, Karinjanića i Lapčana, Lačničića, Jamometića i Tugomirića. Naime, Koloman i njegovi nasljednici nisu poštovali ugovorom dogovoreno.

Od god. 1102. Hrvatska i Ugarska su imale istoga vladara, ali kao dvije zasebne kraljevine. U Biogradu na moru prigodom krunicidbe, Koloman je obećao sva javna i državna prava Kraljevini Hrvatskoj, te je priznao hrvatskim velikašima još neka povlastice. Hrvati su pak priznali Kolomana za hrvatsko-dalmatinskog kralja i obvezali su se da će ga pomagati u ratu, i to o svom trošku do Drave, a preko Drave o njegovom trošku.

Sva vladarska prava Kraljevine Hrvatske prešla su na Kolomana i njegove nasljednike, pa su tako oni imali pravo na: imenovanje bana, izdavanje privilegija i darovnica, potvrda na saboru izglasanih zakona, skupljanje poreza i carina, uživanje „kraljevske zemlje“ („terra

regalis“) izumrle hrvatske narodne dinastije, vrhovno zapovjedništvo nad hrvatskom vojskom i određivanje vanjske politike.

Na veliku žalost i nesreću, tako je svršilo staro hrvatsko narodno kraljevstvo,

a što je najgore Hrvatska je Pactom Conventom izgubila nezavisnost i međunarodni identitet, zbog čega će kasnije biti teških posljedica po hrvatski narod.

Antemurale Christianitatis

Kad su Turci god. 1453. osvojili Carigrad, papa Kalist III. pozvao je sve kršćanske narode u križarski rat. U kršćanskoj vojsci koja je u srpnju god. 1456.

Christianitatis“ („predziđe kršćanstva“), kojeg su Hrvati dobili 1519. od pape Lava X., hrvatski ratnici su u potpunosti opravdali kad su uz Božju pomoć, velikim junaštvom i ratnim umijećem uspjeli obraniti svoj životni opstanak i kršćansku Europu.

U skoro 400 godina dugom ratovanju protiv osmanlijskih osvajača proslavili su se mnogi imenima

Antemurale Christianitatis (F. Quiquerez)

porazila 150.000 turskih vojnika pod Beogradom, sudjelovao je veliki broj Hrvata koje je pokrenuo franjevac Ivan Kapistran. Protuosmanlijski križar i branitelj kršćanstva, fra. Ivan Kapistran (Giovanni da Capestrano) umro je god. 1456. u Iloku, a zbog mnogobrojnih posmrtnih čudesa i viđenja proglašen je svecem.

Protiv višestruko brojčano jačih turskih osvajača, Hrvati su vodili najžešće ratove u 16. i 17. st. koja su nazvana kao „duo plorantes saecula Croatiae“ („dva plačuća stoljeća Hrvatske“). Hrvatska je teško krvarila i patila, osobito 1493. kad je u boju na Krbavskom polju poginulo više od 10 000 hrabrih hrvatskih ratnika. Časni naslov „Antemurale

znani i neznani hrvatski ratnici i junaci. Najpoznatiji među njima bili su: branitelj Zemuna Marko Skoblić kojeg su Turci svezanog bacili pod bijesnog slona jer se nije htio poturčiti i pokloniti turskom caru, ban Petar Berislavić, koji je zbog sjajne pobjede kod Dubice na Uni god. 1513. dobio na dar blagoslovljeni mač i klobuk od pape Lava X., senjski kapetan Petar Kružić, koji je punih 15 godina branio okruženi Klis, vrhovni kapetan Nikola Jurišić, koji je god. 1532. sa samo 700 Hrvata zaustavio 140.000 Sulejmanovih vojnika na njihovom vojnom pohodu za Beč, ban Nikola Šubić Zrinski, koji je god. 1542. s 400 Hrvata spasio Peštu od sigurne propasti. Godine 1566. Sulejmana II.

Hrvati izabiru Kolomana kraljem 1102. (O. Iveković)

mo naglasiti da je Koloman nakon gorke spoznaje o snazi hrvatske vojske, bio prisiljen ponuditi Hrvatima „ugovor, kako budu sami htjeli“. Međutim vrijeme je kasnije pokazalo da je Koloman napravio sjajan

koji je krenuo s preko 100 tisuća vojnika osvojiti Beč i potom čitavu Europu, zaustavio je pod Sigetom N. Š. Zrinski s 2.500 hrvatskih ratnika, pri čemu su poslali na drugi svijet preko 30.000 Turaka, a sami su zbog hrabrosti i junačke smrti „ušli u legendu“ svjetske ratne i vojne povijesti.

Još neki poznati i slavni ratnici bili su: hrvatski ban *Toma Erdody*, koji je s hrvatskim ratnicima ostvario sjajnu pobjedu god. 1593. kod Siska koja je ujedno bila prekretnica u ratu Hrvata s Turcima, ban *Ivan III. Drašković*, jedini Hrvat na položaju ugarskog palatina kojeg su nazvali „defensor Croatiae“, ban *Nikola Zrinski* i ban *Petar Zrinski*, koji su nanijeli velike gubitke turskoj vojsci, ban *Ivan Karlović*, ban *Petar Keglavić*, *Krsto Frankopan*, general *Ivan Lenković*, kapetan *Grgur Orlovčić*, ban *Matko Talovac*, knez *Juraj Zrinski*, zapovjednik *Marko Horvat Stančić*, zapovjednik *Vid Hallek*, ban *Petar Erdody*, svećenik *Marko Mesić*, fra. *Luka Ibrišimović* i mnogi drugi.

TREĆE DOBA Seljačka buna

Godine 1573. nakon što su se uzalud žalili caru i banu na zlodjela stranih plemića, seljaci su u znak protesta prestali plaćati nerazumne poreze. Tako je jedan od najgorih plemića *Franjo Tahi* (Tahy) poslao svoje naoružane plaćenike, ali su ih seljaci s oružjem spremno dočekali. Zbog tog otpora Hrvatski sabor je seljake proglasio izdajicama domovine, na što su oni odgovorili sveopćim ustanom protiv feudalnih gospodara.

Za vođu bune izabran je *Ambroz Gubec* (kasnije nazvan *Matija*) iz Gornje Stubice. Seljaci se nisu samo ograničili na rušenje nepravdnog poretka, nego su napravili program po kojem su planirali ukinuti vladavinu plemstva i uspostaviti seljačku vladu, koja će vo-

Bitka kod Stubice – detalj (K. Hegedušić)

Pogibija Matije Gupca na Markovu trgu (O. Iveković)

Katarina Zrinska u Veneciji (O. Iveković)

Oproštaj Katarine i Petra Zrinskog (O. Iveković)

diti brigu o porezima i drugim davanjima za obranu domovine od Turaka. Gubec je sa svojim najbližim suradnicima i prijateljima *Ilijom Gregurićem*, *Andrijom Pasancem*, *Nikolom Pozepcom*, *Vinkom Lepoićem* i drugima podigao seljake na ustanak krajem siječnja godine 1573. Pokret seljaka brzo se je proširio, a buna je zahvatila 60 vlastelinstava na područjima Hrvatske i Slovenije.

Feudalna vojska je brzo slomila bunu. Tako je već 5. veljače 1573. kod Krškog slovenske kmetove rastjerao kapetan žumberačkih uskoka *Josip Thurn*, a dan kasnije je podban *Gašpar Alapić* razbio kmetску vojsku kod Kerestinaca. Jedino su ostali neporaženi Gupčevi pobunjenici u hrvatskom zagorju kod Stubičkih Toplica, koje je 9. veljače 1573. napala plemićka vojska pod vodstvom *Gašpara Alapića*. Iako su seljaci bili loše naoružani i bez konjanstva, pružili su tako žestok otpor, da se nije znalo tko će pobijediti sve dok feudalnoj vojsci nije stigla pomoć.

Gubec je nakon bitke zarobljen i odveden u Zagreb, gdje je okrutno pogubljen na Markovom trgu 14. veljače god. 1573.

Zrinsko-frankopanska urota

God. 1664. carska vojska je strahovito razbila Turke kod sv. Godharda, ali tu pobjedu nije iskoristio *Leopold I.* nego je sklopio sramotni *Vašvarski mir*, s uvjetima kao da su Turci bili pobjednici. Hrvatska i Ugarska nisu priznale taj dogovor s nevjerojatno lošim uvjetima da Turci mogu zadržati sve što su do početka rata osvojili, a kako im je Beč podlom politikom onemogućio da se zakonito izbore za svoja prava, nije bilo druge nego da se hrvatske i ugarske vođe udruže, te da ostvare svoja prava pobunom. Kako je tada *Luj XIV.* bio u sukobu s bečkim dvorom zbog europske politike, došlo je i do pregovora o

suradnji od koje na kraju nije bilo ništa. Nakon nesretne pogibije *Nikola Zrinskog* u lovu 18. studenog god. 1664., njegovo mjesto preuzima njegov mlađi brat *Petar*.

Petar Zrinski je zajedno sa svojim šurjakom *Fran Krstom Frankopanom* nastavio borbu za prava Hrvatske koju je započeo njegov brat Nikola, pa su se tako povezali s glavnim mađarskim vođama. Kad je god. 1666. umro Lippay, a god. 1667. ugarski palatin Franjo Wesseleny, hrvatsko-ugarski savez će se potpuno raspasti zbog različitih ideja i načina vođenja urote.

Uskoro je bečki dvor koji je provodio centralizam i apsolutizam, ne mareći za prava hrvatskog naroda i potpisane obveze Pactom Conventom iz god. 1102., sve saznao zahvaljujući izdaji iz urotničkih redova. Tako su nakon dugotrajne istrage u Bečkome Novom Mjestu, 30. travnja 1671. bili osuđeni i pogubljeni Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan, te *F. Nadasy* i *E. Tatenbach*, na zgražanje i zaprepaštenje Hrvatske i Ugarske, te čitave Europe. Prije smrti Petar Zrinski je svojoj ženi Katarini napisao oproštajno pismo, koje je već god. 1671. prevedeno na nekoliko svjetskih jezika.

Kasnije su bečki strvinari potpuno opljačkali i uništili dvije najslavnije obitelji u hrvatskoj povijesti. Tako je i neki mletački poslanik zapisao: „Ovo je kraj dviju najuglednijih obitelji živućeg svijeta. Osobito Zrinski bijaše cijenjen, jer 60 potkraljeva ili banova dade njegov rod u Hrvatskoj.“ God. 1907. „braća hrvatskog zmaja“ su pronašli kosti hrvatskih mučenika Petra Zrinskog i Fran Krste Frankopana, a god. 1919. hrvatski rodoljubi su njihove ostatke prenijeli i sahranili u zagrebačku katedralu. Na njihovom grobu uklesana je poznata izreka kneza i pjesnika Frana Krste Frankopana: „Navik on živi ki zgine pošteno.“

HRVATSKI VLADARI U DRUGOM I TREĆEM DOBU

Ugarsko-hrvatska dinastija Arpadovića

(Budući su u Ugarskoj prije 1102. imali po jednog kralja Stjepana, Belu, Ladislava i Andriju, hrvatski poredak vladara je za broj manji, npr. poznati Bela IV. za Hrvate je Bela III.)

- 1102.–1116. Koloman
- 1116.–1131. Stjepan II. (III.)
- 1131.–1141. Bela I. (II.)
- 1141.–1162. Gejza I. (II.)
- 1162. Stjepan III. (IV.)
- 1162.–1163. Ladislav I. (II.)
- 1163. Stjepan IV. (V.)
- 1163.–1172. Stjepan III. (IV.)
- 1172.–1196. Bela II. (III.)
- 1196.–1204. Emerik
- 1204.–1205. Ladislav II. (III.)
- 1205.–1235. Andrija I. (II.)
- 1235.–1270. Bela III. (IV.)
- 1270.–1272. Stjepan V. (VI.)
- 1272.–1290. Ladislav III. (IV.)
- 1290.–1301. Andrija II. (III.)

Ugarsko-hrvatska dinastija Anjou – Anzu

- 1301.–1342. Karlo I.
- 1342.–1382. Ludovik I.
- 1382.–1385. Marija
- 1385.–1386. Karlo II. Drački
- 1386.–1395. Marija
- 1386.–1409. Ladislav Napuljski (nuzkralj)

Ugarsko-hrvatski kraljevi raznih dinastija Luksemburgovci – Habsburgovci – Korvini – Jagelovici

- 1387.–1437. Zigmund Luksemburgovac
- 1438.–1439. Albert Habsburgovac
- 1440.–1444. Vladislav I. Jagelovic
- 1444.–1457. Ladislav IV. (V.) Habsburgovac
- 1458.–1490. Matijas I. Korvin-Hunyadi
- 1490.–1516. Vladislav II. Jagelovic
- 1516.–1526. Ludovik II. Jagelovic

Hrvatski kraljevi iz dinastije Habsburg

(Pojedini vladari iz ove dinastije su do 1804. obnašali i čast njemačkih a otad austrijskih careva, pa je npr. Franjo Josip bio za Istrane, Dalmatince i Krajišnike car, a za Hrvate i Slavonce kralj, njem. Kaiser und König – K. und K.)

- 1527.–1564. Ferdinand I.
- (nuzkralj Ivan Zapolja 1527.–1540.)
- 1564.–1576. Maksimilijan II.
- 1576.–1608. Rudolf II.
- 1608.–1619. Matija II.
- 1619.–1637. Ferdinand II.
- 1637.–1657. Ferdinand III.
- 1657.–1705. Leopold I.
- 1705.–1711. Josip I.
- 1711.–1740. Karlo VI.

Hrvatsko-ugarski kraljevi iz dinastije Habsburg – Lotarinske

- 1740.–1780. Marija Terezija
- 1780.–1790. Josip II.
- 1790.–1792. Leopold II.
- 1792.–1835. Franjo I.
- 1835.–1848. Ferdinand V.

ZNAMENITI HRVATSKI BANOVI DRUGOG I TREĆEG DOBA

Hrvatski ban Petar Berislavić

Kraljev kancelar i vesprimski biskup, Trogiranin Petar Berislavić postaje banom god. 1513., te odmah odlučno ide braniti domovinu. Nakon što je od svog velikog prijatelja pape Lava X. primio novčanu pomoć od 50 000 dukata, ban se vraća u Hrvatsku da organizira hrvatske ratnike za boj. Kako su u to vrijeme nakon kratkog zatišja Turci započeli s novim valom navala prodirući još dublje u ranjenu Hrvatsku, ban je morao na brzinu skupiti vojsku, te krenuti u akciju

Na Veliku Gospu 15. kolovoza god. 1513. Petar Berislavić izvodi vojne manevre, a Turci kopaju rovove kod Blinje misleći da je banova vojska velika. Međutim nakon što je turska ophodnja otkrila da je kršćanska vojska brojčano mnogo slabija od njihove, oni kreću u navalu. Dana 16. kolovoza odigrala se velika bitka koja je završila velikom pobjedom hrvatskih vojnika kod Dubice na Uni. Turci su doživjeli strašan poraz, mnogo ih je poginulo u boju, a mnogi su se pri bijegu utopili u Savi i Uni. Pretpostavlja se, da je tada izgubilo živote oko 4.000 do 7.000 turskih vojnika. Među poginulima bilo je i četvero turskih vojvoda, dok je peti bio zarobljen te je zajedno s ostalim zarobljenicima poslan kao dar kralju Vladislavu

Petar Berislavić (I. Meštrović)

Sjajne vijesti o velikoj hrvatskoj pobjedi brzo su se proširile po svim kršćanskim zemljama. O hrabrom junaku i slavnom ratniku banu Petru Berislaviću mnogo se je pričalo, a na Božić mu je papa Lav X. osobno darovao blagoslovljeni mač i klobuk. Uz duhovnu i moralnu potporu napaćenom hrvatskom narodu, papa Lav X. (Giovanni Medici) je jedini koji je obilno pomagao u novcu, hrani, oružju i drugim materijalnim dobrima. Također je pisao poslanice svim vladarima tadašnje kršćanske Europe moleći ih da pomognu iscrpljenoj Hrvatskoj i njezinom banu.

Ban Berislavić uspješno je ratovao protiv Turaka sedam godina. Jednu od najvećih pobjeda ostvario je god. 1518. kad je razbio Turke kod grada Jajce kojem je donio opskrbu. Troškove za bansku vojsku podmirivao je uz pomoć hrvatskog sabora, pape Lava X., a često puta je i sam prodavao i zalagao svoje posjede i imovinu.

U planini Plješevici, negdje između Korenice i Bihaća na Uni, ban je sa svojih 300 ratnika razbio i natjerao 800 turskih vojnika u bijeg. Prigodom potjere ban je zaostao zajedno sa svojom dvojicom mladih pomoćnika zbog nezgode s konjem. Baš kad su riješili problem s konjem, na njih je iznenada navalilo oko 60 Turaka. Ban Petar Berislavić rekao je svojim pomoćnicima da bježe, te je središnji nekoliko Turaka s mačem u ruci junački poginuo. Bilo je to 20. svibnja 1520. a opća žalost za banom kojeg su Hrvati voljeli kao oca zavladała je u Hrvatskoj, te širom Europe. Nekoliko sati nakon banove pogibije, papa Lav X. imenovao je hrabrog Petra Berislavića kardinalom, ne znajući da je on mrtav.

Hrvatski ban Nikola Šubić Zrinski

Jedan od najvećih i najslavnijih velikana hrvatske povijesti, N. Š. Zrinski ratovao je protiv Turaka još od svoje rane mladosti. Prošao je kroz mnogobrojne okršaje, a prvi put se je proslavio god. 1542. kad je s

400 Hrvata spasio Peštu od sigurne propasti. Građani i suvremenici su naveliko slavili njegovo junaštvo, govoreći da ga je sam Bog poslao. Zbog njegovog junaštva i Jurišiceve potpore, kralj Ferdinand ga je 24. prosinca 1542. izabrao za hrvatskog bana.

Za vrijeme svoga banovanja, Zrinski je spasio "ostatke ostataka" hrvatskog kraljevstva od sigurne propasti. Uspješno je ratovao i dobio velik broj bitki. God. 1556. N. Š. Zrinski se odrekao banske časti, te je savjetovao kralju Ferdinandu da postavi Petra Erdedija za novog bana. Kralj Ferdinand je teška srca ispunio zahtjev Zrinskog, ali mu je ipak udovoljio i otpustio ga je u najvećoj milosti imenujući ga pritom meštrom kraljevskih tavernika.

Godine 1566. sultan Sulejman II. kreće s preko 100.000 vojnika i 300 topova na šesti vojni pohod s ciljem da osvoji Beč i potom čitavu Europu. Tako Sulejman II. dolazi do grada Sigeta da sredi „stare račune“ sa sigetskim kapetanom. Zrinski je dobro opskrbio grad, te je prije velike i sudbonosne bitke tražio od svojih 2.500 ratnika koji su velikim dijelom bili Hrvati, da mu obećaju poslušnost i vjernost do smrti. Prije toga sam je prisegnuo ovim riječima: „Ja Nikola knez Zrinski obećavam najprije Bogu velikomu, zatim njegovu veličanstvu, našemu sjajnomu vladaru i našoj ubogoj domovini i vama viteзовima da vas nikada neću ostaviti, nego da ću s vama živjeti i umrijeti, dobro i zlo podnijeti. Tako mi Bog pomogao!“

Opsada je počela 5. kolovoza i trajala je punih pet tjedana. Kako se je sigetska posada junački branila i pri tom nanosila teške gubitke turskoj vojsci, veliki vezir Sokolović poslao je Zrinskom strijelicu s pismom u kojem mu je obećao da će mu darovati čitavu Hrvatsku ako mu preda Siget. Malo poslije Sulejman šalje dokaz Zrinsko-me da su mu zarobili najstarijeg sina Jurja u Međimurju, te traži da mu preda grad ukoliko ga želi živu, a potom su poslali više pisama na hrvatskom, mađarskom i njemačkom jeziku, u kojima su pozivali branitelje da uludo ne gube glave, nego neka se predaju pa će ih sultan još i nagraditi. Iako su znali da ne postoje nikakvi izgledi da im pristigne pomoć, Zrinski i branitelji se nisu ni jednog trenutka pokolebali nego su ostali vjerni svojoj prisezi.

N. Š. Zrinski (J. F. Munche)

Tako su od jutra do mraka branitelji i dalje nastavili uspješno odbijati mnogobrojne juriše, nanoseći teške gubitke turskoj vojsci. Sultan Sulejman II. je iznenada umro 4. rujna, ali vezir Mehmed Sokolović vješto je zatajio njegovu smrt, da njegova iscrpljena vojska ne bi izgubila moral. Nakon što su 7. rujna vatrenim strijelama i loptama zapalili grad Turci su očekivali predaju, ali Zrinski i preživjeli junaci provalili su iz grada, te su junački poginuli „skupo prodajući“ svoje živote.

To junačko djelo Zrinskog ili kneza Mikule kako su ga još zvali, izazvalo je divljenje čitave tadašnje Europe koja ga je nazvala novim "Leonidom". Četvorica preživjelih sigetskih branitelja su kasnije otkupljeni, a među njima su bili nećak N. Š. Zrinskog Gašpar Alapić, te komornik Franjo Črnko koji je kasnije na hrvatskom, njemačkom i latinskom jeziku vjerno i potanko opisao sigetsku katastrofu. Kako su iscrpljeni Turci izgubili preko 30 000 vojnika, nije im bilo druge nego da odustanu od invazije na Beč i Europu.

Nikola Šubić Zrinski, „stup i štit hrvatski, grada sigetskog glavari i prvi strah turski vijeka svog“ zauvijek je ostao živjeti u hrvatskim srcima, a danas ga osim Hrvata i Mađari smatraju svojim nacionalnim junakom.

Hrvatski ban Toma Erdody

Početkom god. 1584. hrvatskim banom imenovan je 26-godišnji grof Toma II. Erdody (Erdedi), sin Petra II. Erdedija hrvatskog bana od god. 1556. do 1567.

Odmah na početku svog mandata 26. listopada god. 1584., ban Erdedi i general hrvatske krajine Josip Jošt Thurn su kod Slunja sa samo 2.030 ratnika (1330 konjanika i 700 pješaka) iznenadili i strahovito razbili 9.000 Turaka (8 400 konjanika i 600 pješaka). U slavnoj i sjajnoj pobjedi u „dolini Močila kod Slunja“ poginulo je oko 2.000 do 4.000 Turaka i samo nekoliko kršćanskih ratnika. U boju u kojem je oslobođeno nekoliko tisuća zarobljenog naroda i osvojeno mnogo ratnoga plijena, posebno su se proslavili ban Erdedi, grof Thurn i Purgstaller.

Ban Erdedi nastavlja s nizom sjajnih pobjeda, pa je s malim brojem ratnika (500 konjanika i 500 pješaka) 6. prosinca god. 1586. razbio Ali-begovu vojsku (3000 konjanika i 500 pješaka) kod Ivaniča. Kad je god. 1587. među močvarama kod Kacsorlaka i Juraj Zrinski sa svojim ratnicima teško porazio i na drugi svijet poslao oko 2000 Turaka, prestale su na neko vrijeme turske navale na Hrvatsku. Tom prigodom je Juraj Zrinski zarobio oko 1000 Turaka i ulovio sjajan plijen od oko 1100 konja.

12. kolovoza god. 1591. ban Erdedi je oslobodio grad Moslavinu, a Ali Hasan-paša je ludovao od bijesa jer nikako nije mogao izaći na kraj s hrvatskim banom koji mu je stvarao velike probleme i gubitke. Međutim god. 1592. u bici kod Bresta kršćanska vojska je doživjela težak poraz, a sam ban Toma Erdedi je potamnio svoju slavu neslavnim bijegom. Međutim, već iduće godine u ljeto 1593. ban Erdedi se je iskupio. Naime, Hasan-paša je sa svojih 15.000 vojnika opet navalio na grad Sisak, a Erdedi je odmah skupio 2.400 svojih ratnika. Nakon što su im se pridružili karlovački general Andrija Auersperg i vojvoda Ruprecht Eggenberg s lakim konjaništvom, strijelcima i husarima, kršćanska vojska je imala oko 5.000 vojnika. I dok su se neki časnici dvoumili navaliti na nekoliko puta brojčano jače Turke, Erdedi i Auersperg su odlučno zagovarali navalu govoreći: „Ne gledajmo na broj neprijatelja, Bog će nam pomoći!“

I doista uz Božju pomoć, kršćanska vojska je predvođena banom Erdedijem strahovito razbila tursku vojsku, koja je što u boju što u rijeci Kupi izgubila oko 10.000 vojnika, a sam Hasan-paša se je s 12 najistaknutijih turskih begova pri bijegu utopio u rijeci Kupi. Velika i sjajna pobjeda god. 1593. kod Siska koja je bila prekretnica u ratu Hrvata s Turcima, oduševila je cijelu kršćansku Europu. Papa Klement VII. pohvalio je pobjednike posebnim pismom, a španjolski kralj Filip II. je odlikovao hrvatskog bana Erdedija imenujući ga vitezom reda „sv. Spasitelja“. 15. svibnja 1595. Erdedi se je povukao s banske dužnosti, te je nastavio uspješno ratovati protiv Turaka sve do svoje smrti god. 1624.

Hrvatski ban Nikola Zrinski

Hrvatski ban od god. 1647. do 1664. Nikola Zrinski uspješno je ratovao protiv Turaka, te je sudjelovao i u 30-godišnjem ratu. Također je bio mudar političar i intelektualac koji je napisao knjigu lirike i junačko-romantični ep „ADRIAI TENERNEK SYRENAIA“ u 15 pjevanja o svom pradjedu N. Š. Zrinskom.

Povijest Zrinskih bila je obilježena neprestanim ratovanjima protiv Turaka. Ban Nikola Zrinski je zajedno sa svojim bratom Petrom uspješno ratovao protiv turske vojske, i dok ih je Europa slavila, nespособni Leopold ih je stalno opominjao da ostave Turke na miru i „poštuju primirje“. God. 1660. N. Zrinski je držao u „mat poziciji“ tursku

utvrdu Kanižu, ali je dobio zapovijed da mora zaustaviti i povući svoje ratnike. Ljut i razočaran povlači se u Čakovec, a malo poslije bez dopuštenja bečkog dvora daje izgraditi utvrdu Novi Zrin na ušću Mure.

God. 1663. ban Nikola je odbio tursku navalu na Štajersku, dok je njegov brat Petar pobijedio Turke kod Rakovice i kod Otočca. Na početku god. 1664. mudrom i razrađenom ratnom strategijom Nikola Zrinski je uništio više turskih uporišta, te je provalio sve do grada Osijeka gdje je spalio 2 km dugi drveni Sulejmanov most kojim su Turci prodirali u Europu. Zbog velikih i sjajnih pobjeda španjolski kralj Filip IV. dao je N. Zrinskom red „viteza zlatnog runa“, a francuski kralj Luj XIV. imenovao ga je svojim „pairoim“ i nagradio s 10.000 talira.

God 1664. carska vojska je strahovito razbila Turke kod sv. Godharda, ali tu pobjedu nije iskoristio Leopold I. nego je sklopio sramotni Vašvarski mir, s uvjetima kao da su Turci bili pobjednici. Hrvatska i Ugarska nisu priznale taj dogovor s nevjerojatno lošim uvjetima da Turci mogu zadržati sve što su do početka rata osvojili, a kako im je Beč podlom politikom onemogućio da se zakonito izbore za svoja prava, nije bilo druge nego da se hrvatske i ugarske vođe udruže, te da ostvare svoja prava pobunom. Kako je tada Luj XIV. bio u sukobu s bečkim dvorom zbog europske politike, došlo je i do pregovora o suradnji od koje na kraju nije bilo ništa. 18. studenog 1664. Nikola Zrinski je pod nejasnim okolnostima poginuo u lovu, a njegovom smrću ubrzo dolazi do potpunog raspada hrvatsko-ugarskog saveza.

Hrvatski ban Petar Zrinski

Nakon smrti Nikole Zrinskog hrvatskim banom postaje njegov mlađi brat Petar, ali službeno tek god. 1668. zbog raznoraznih političkih kalkulacija bečkog dvora. Petar Zrinski je također bio veliki ratnik koji se je proslavio u mnogim bitkama, a osobito; kad je s 300 hrvatskih ratnika razbio Deli-pašu Badanjkiću i njegovih 1 400 vojnika, te kad je sa svojih 2.500 ratnika razbio Ali-pašu Cengiću i njegovih 10.000 vojnika. Koliko je bio sjajan ratnik i velik junak, najbolje govori podatak da je kralj nazvao Petra „štitom kršćanstva i strašilom Turaka.“

Petar Zrinski je zajedno sa svojim šurjakom Fran Krstom Frankopanom nastavio borbu za prava Hrvatske koju je započeo njegov brat Nikola, pa se je tako povezao s glavnim mađarskim vođama. Kad je god. 1666. umro Lippay, a god. 1667. ugarski palatin Franjo Wesseleeny, hrvatsko-ugarski savez se potpuno raspada

zbog različitih ideja i načina vođenja urote. Ubrzo je i bečki dvor koji je provodio centralizam i apsolutizam, ne mareći za prava hrvatskog naroda i potpisane obveze Pactom Conventom iz god. 1102., sve saznao zahvaljujući izdaji iz urotničkih redova. Tako su nakon dugotrajne istrage u Bečkome Novom Mjestu, 30. travnja 1671. bili osuđeni i pogubljeni Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan, te F. Nadasdy i E. Tatenbach, na zgražanje i zaprepaštenje Hrvatske i Ugarske, te čitave Europe. Nakon toga su bečki strvinari potpuno opljačkali i uništili dvije najslavnije obitelji u hrvatskoj povijesti. Tako je i neki mletački poslanik zapisao: „Ovo je kraj dviju najuglednijih obitelji živućeg svijeta. Osobito Zrinski bijaše cijenjen, jer 60 potkraljeva ili banova dade njegov rod u Hrvatskoj.“

(nastavit će se)

Nikola Zrinski (V. Aralica)

Toma Erdody

Petar Zrinski (K. Hegedušić)

Zbornik radova s međunarodne konferencije o arhivskoj građi, održane u Kotoru
još travnja 2002. godine, najzad ugledao svjetlost dana

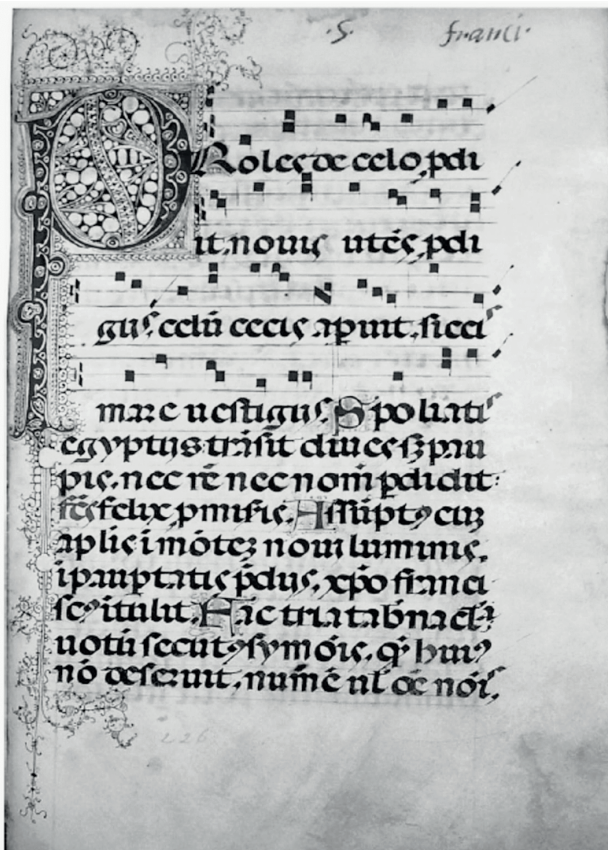
ZNANSTVENI PRISTUP KULTURNOM BLAGU CRKVENIH ARHIVA I BIBLIOTEKA

Bogata prošlost leži gotovo zaboravljena i zapuštena u prešljivim i neodgovarajućim prostorijama crkvenih institucija. Ova arhivska građa mora da bude briga šire društvene zajednice. Potrebno je primijeniti europske i svjetske standarde u zaštiti crkvenih arhiva.

Nakon više od dvije godine priprema i bitke s problemima financijske prirode, iz tiska je izašao zbornik radova s međunarodne konferencije koja je održana u Kotoru od 17.-18. travnja 2002. godine, pod naslovom „Crkveni arhivi i biblioteke – Međunarodna iskustva u zaštiti, valorizaciji, obradi i prezentaciji kulturnog blaga koje se čuva u ovim institucijama“.

Građanska udruga Centar za njegovanje i prezentaciju dokumentarnog nasljeđa Kotora „Notar“ došla je na ideju da organizira spomenutu međunarodnu konferenciju kako bi se ukazalo na bogato dokumentarno nasljeđe pohranjeno u crkvenim arhivima i bibliotekama svih triju vjerske zajednice u Crnoj Gori, te unaprijedila svijest o potrebi njegovog očuvanja i prezentacije. Nakon uspostave kontakta s Međunarodnim arhivskim savjetom, odnosno njegovom Sekcijom za crkvene arhive i arhive vjerskih zajednica, i razgovorom s njenim predsjednikom **Helmutom Bayerom**, definirali smo osnovni koncept konferencije i krenuli u zajedničku realizaciju. Gospodin Bayer je preuzeo na sebe obavezu pronalaženja eksperata iz oblasti arhivistike koji bi obradili neke od najvažnijih aspekata brige za arhivsku građu.

Tako smo, na kraju, došli do brojke od devetoro eminentnih stručnjaka iz Njemačke, Mađarske i Nizozemske, kao i petnaest koreferanata, predstavnika crnogorskih vjerskih zajedni-

*Brevijar, stranica iluminiranog manuskripta sa himnom
Proles de celo, koja se pjeva na dan sv. Franje.
Vjerovatno napisan u Italiji, XIII ili XIV vijek.
(Biblioteka Franjevačkog samostana sv. Klare u Kotoru)*

ca zaduženih za arhivsku građu biblioteka crkava u Crnoj Gori, koji su pripremili stručne referate s raznih područja: europskoga arhivskog zakonodavstva, izbjegavanja oštećenja arhivske građe, standarda arhivskih zgrada, razvoja crkvenih biblioteka u Mađarskoj, funkciji arhivskog upravnika lokalnih kongregacija u Nizozemskoj, biskupijskih arhiva u Austriji, financijskog odnosa mađarskih državnih i crkvenih arhiva, fondacije „Johannes A. Lasco“ biblioteke u Ni-

zozemskoj, kodeksa u Albaniji, arhiva u Zagrebačkoj nadbiskupiji, arhiva Barske nadbiskupije, biblioteke manastira Savina kod Herceg Novog, franjevačke biblioteke sv. Klare u Kotoru, arhivske građe u Islamskoj zajednici, arhiva i biblioteke Srpske pravoslavne crkve, anagrafa i crkvenih ljetopisa, djelatnosti izdavačke kuće „Gospa od Škrpjela“, biskupskog arhiva u Kotoru...

Osnovni cilj konferencije, a time i ovog Zbornika, bila je prezentacija arhivske

građe i bibliotečkih fondova u posjedu crkvenih institucija, prije svega u Crnoj Gori, a potom i u okruženju, kako bi oni postali predmetom brige šire društvene zajednice čija bogata prošlost leži gotovo zaboravljena i zapuštena u prašnjavim i neodgovarajućim prostorijama crkvenih institucija. Namjera je također bila da državni organi Republike Crne Gore, pogotovo oni čija bi to trebala biti direktna odgovornost, prepoznaju važnost vođenja brige o toj građi i primijene europske i svjetske standarde u njezinoj zaštiti. Publikacija je dopunjena CD ROM-om na kojem se nalaze svi referati i koreferati, video-zapisi konferencije i snimci televizijskih priloga koji su tih dana emitirani na raznim stanicama, PowerPoint prezentacija rada o arhivskim zgradama i video-film nizozemskog eksperta „Od trajne vrijednosti“, kao i prezentacija NIP „Gospa od Škrpjela“.

Inače, svi radovi su tiskani na engleskom i srpskom/crnogorskom/hrvatskom jeziku, te opremljeni i sažetkom na njemačkom. Tamo gdje je bilo moguće, uz rad se nalaze jedna, dvije ili tri presnimljene stranice originala u boji koje najbolje ilustriraju određene teme. Naklada publikacije je 500 primjeraka i bit će distribuirana širom svijeta, preko Međunarodnoga arhivskog vijeća, a svi zainteresirani mogu nabaviti primjerak Zbornika od CDK „Notar“ u Kotoru.

Joško Katelan

GRADSKA APOTEKA I STARA GIMNAZIJA

Suvremeni Kotorani u prosjeku vrlo malo znaju o povijesti svoga grada. Glasnik je namjeran da to, bar donekle, ispravi – stoga u ovom broju upoznajemo naše čitatelje s dvije znamenite institucije iz povijesti Kotora. Štivo smo preuzeli iz pera istaknutih poznavatelja staroga Kotora, Riste Kovijanića i mr. Jovana Martinovića.

APOTEKA, APOTEKARI I LJEKARI

Kotorska gradska apoteka znamenit je spomenik naše kulturne historije. Radi, evo, punih sedam vjekova. Spada među najstarije gradske apoteke u Evropi poslije Italije; odnosno, poslije stare Grčke i Rima.

Prve apoteke javljaju se u Grčkoj u vrijeme slavnog ljekara Hipokrata (460–377); zatim u Rimu u vrijeme čuvenog ljekara Galena (131–201). Kod kulturnih naroda Evrope apotekarstvo se razvija tokom XII–XIII vijeka pod uticajem medicinske škole u Salernu. Prvi podaci o apoteci i apotekaru nalaze se u statutu francuskog grada Arlesa, iz 1170. Prve vijesti o apotekarskom esnafu potiču iz 1225, organizovanom u Firenci u Londonu. Iste godien pominje se apoteka u Kelnu, a 1258 u Veneciji. Apotekarstvo kod nas javlja se vrlo rano u starim gradovima Primorja, koji su održavali veze s Venecijom, Padovom, Firencem i drugim gradovima Italije, kolijevkom evropskog apotekarstva. U Trogiru se pominje apoteka 1271, u Dubrovniku 1272, u Zadru 1289, u Splitu 1312, u Rabu 1334. Postojale su i manastirske apoteke, kao i ona male braće u Dubrovniku od 1317. Kotorska gradska apoteka radila je tako u drugoj polovini XIII vijeka, u vrijeme Uroša I i njegove žene Jelene Anžuske. Kako prije 1326. nijesu sačuvani kotorski spisi, to se ne može znati kada je osnovana. Godine 1326. u Kotoru su tri gradska ljekara, internista, hirurg i berberin-zubar i jedan gradski apotekar. Znači, apoteka je radila

i ranije, sa pojavom prvog ljekara.

Rad kotorske gradske apoteke može se pratiti od 1326–1700. U XVIII vijeku radile su dvije apoteke, obje privatne. U XV–XVII vijeku, pored gradske, radila je i po jedna privatna apoteka, ali ne stalno. U prvim sačuvanim spisima (1326–37) javlja se gradski apotekar; u doba samostalnosti pominje se apoteka

stara apoteka u drugoj polovini XIV vijeka. Bila je to kuća apotekara Marka Paola iz Venecije, koja se pominje 1395; odnosno, to je mirazna kuća njegove žene Kotoranke. Naslijedio je njihov sin Toma, koji se 1395. javlja kao bivši sveštenik. Tada je mogao imati najmanje 25–30 godina. Znači, Marko Paolo vodio je gradsku apoteku još u vrijeme cara Uroša i kralja

Prizemlje kuće i prvi sprat – prema mišljenju stručnjaka – pripadaju XIV vijeku. Gornji spratovi su dozdani docnije i amblem uzidan. To je najstarija ili jedna od najstarijih zgrada gradske apoteke u našoj zemlji. Bila je sklona padu; prije nekoliko godina prezidana je kamen po kamen. Spomen-ploču postavilo je Naučno društvo za istoriju medicine, farmacije i veterine Jugoslavije.

Privatna apoteka radila je u prvoj polovini XV vijeka na Trgu sv. Tripuna, prvo u kući Draga Markova Draga, a poslije u kući unajmljenoj Sandalju Bacanu iz Bara.

Prve pomene o kotorskim apotekarima nalazimo u najstarijim sačuvanim spisima iz 1326–37. U tom kratkom periodu izmjenjala su se dva ili tri gradska apotekara. Svakako, oni nijesu bili prvi; bilo ih je i u drugoj polovini XIII vijeka. Kao u Dubrovniku i u drugim našim primorskim gradovima, tako su tokom vjekova i u Kotoru bili apotekari iz Italije. Malo je bilo naših ljudi. Prvi naš apotekar, za kojeg znamo, služio je u Kotoru krajem XIV vijeka. Kao i ljekari, naši domaći apotekari bili su učenici medicinskih centara Italije, u prvom redu Padove, koja se mnogo spominjala u našem narodu u vezi doktora (medika, ećima) i apotekara. Gradske apotekare i ljekare biralo je Veliko i Malo vijeće na zajedničkim sjednicama sve do svršetka XVII vijeka. Poslije toga, apoteke su bile u privatnim rukama. Pored gradskog, nekoliko vjekova radio je i privatni apotekar.

Zgrada nekadašnje gradske apoteke (desno)

(speciaria; apotheca speciarie pro medicinis). Ljekovi iz apoteke pominju se 1444, a prvi sačuvani spisak ljekova potiče iz 1556. Ljekovi iz kotorske apoteke išli su i u Crnu Goru.

Najstarija sačuvana zgrada apoteke nalazi se pri sjevernim vratima grada, neposredno iza oltara crkve sv. Marije. U njoj je radila

Tvrtka I. Kuća današnja je na tri sprata. Pri vrhu prvog sprata uzidan je amblem apoteke u kamenom reljefu: mrtvačka glava, kroz čije se očne i ušne duplje provlače dvije zmije; ispod lobanje je prelomljena kost ljudske butine; sa stran amiš, kornjača i gušter. Pozvani kažu: da je to jedan od vrlo rijetkih amblema u Evropi.

Iz XIV vijeka, iz dva kratka perioda, 1326–37. i 1395–1400, poznato nam je svega 5 ili 6 apotekara. Dvojica su iz Venecije, jedan ili dvojica iz Barlete, jedan iz Luke kod Bolonje, jedan iz Dubrovnika ili Kotoru. U prvom periodu radili su: Alberto iz Venecije i Enrico Bonani iz Barlete. Nije sigurno da je Đovani iz Barlete, sin magistra Anđela, nastavnika kotorske srednje škole, bio apotekar. Sedamdesetih i osamdesetih godina, prema docnijim izvorima, gradski apotekar je bio Marko Paolo iz Venecije, oženjen iz Kotoru (kćerom Milmana?). U drugom periodu (1395–1400) bili su apotekari: Jakob Kambijev iz Luke i Ratko Ozrenić, koji se nastanio u Dubrovniku poslije bavljenja u Srbiji.

Iz XV vijeka, iz spisa 1420–1500, poznato nam je 9 apotekara, od kojih su neki tu dugo službovali. Pectorica su iz raznih krajeva Italije, kolijevke masovnih apotekara, iz Kremone, Bolonje, Narda, Venecije i Ferma, jedan iz oblasti Marke (okolina Ankone, Ferma i Osima); a za posljednju trojicu nije uvedeno odakle su. Potrebno je istaći da su u ovom stoljeću radili tu po dva, ponekad i po tri apotekara, gradski, privatni i pomoćnik: Pjetro Antonov iz Kremone (1416), Zuminijano Aleksijev iz Bolonje (1429–43), Antonije Beli iz Naroda (1436–72), oženjen Kotorankom, kotorski građanin, Bartolomeo Mareskalko iz Venecije (1445–51), oženjen iz Kotoru, gdje je i sahranjen; Pjetro Pauli iz Markije (1445), pomoćnik magistra Bartolomea; zatim, Bernardo iz Ferma (1446), Frančesko Dentili (1458), dubrovački apotekar nastanjen u Kotoru, Jakob Antonijev (1462) i Mateo Gajardi (1494), oženjen Kotorankom.

U XVI vijeku radilo je tu 9 apotekara, po dva istovremeno; trojica po 30–40 godina. Jakobo Pantani iz

Brešije, oženjen Kotorankom, živi tu 50 i vodi apoteku više od 30 godina (1504–36). Đordo Afraškata iz Brešije, sin kotorskog apotekara Kalimerija, sahranjenog u crkvi sv. Nikole, oženjen je Kotorankom, tu je dugo bio apotekar. Alberto Sperandio iz Padove radio je tu skoro 40 godina (1584–1625).

U XVII vijeku rade po dva apotekara. Ovo stoljeće je apotekarske porodice Smakja, rodnom iz Mačerate Marin Smakja, njegov sin, unuk i dva praunuka držali su apoteku u Kotoru 150 godina (1592–1738). Svaki od njih zaslužuje posebni okvir ovakvog medaljona. U međuvremenu su se pojavili u Kotoru, 1621, braća Bernardino i Frančesko Antonioli iz Saloa, osnivači apoteke u Budvi, koja pod njihovom firmom radi sve do najnovijeg vremena.

U XVIII vijeku, osim Smakja, vodili su jednu apoteku 5 apotekara, od kojih su četvorica iz porodice Kotroni (1686–1761).

Iz XIV vijeka poznato nam je samo 7 kotorskih gradskih ljekara i jedan veterinar; odnosno, poznati su nam samo oni koji su služili u dva kratka perioda, 1326–37, i 1395–1400, jer iz ostalih godina toga stoljeća nijesu sačuvani pisani spomenici. U prvom, 12-godišnjem periodu izradili su se ovi internisti: Jakobo iz Osima, Pjetro Valens iz Rima (magister Petrus Valens de Urbe, fisicus) i Nikolo iz Padove; i hirurzi: Filipo iz Ferma i naš Marin Baranin (magister Mrinus de Antibaro, medico cirussico in Catharo), koji se javlja kao gradski ljekar 1332; stanovao je u kući Gruba Strugonje, Baranina, na Trgu sv. Tripuna; prije toga službovao je u Dubrovniku, jedno vrijeme; i tamo se pominje njegovo liječenje kćeri zlatara Martola. – U drugom, 6-godišnjem periodu (1395–1400) bili su gradski ljekari: Pjetro iz Bolonje, hirurg, koji

je docnije službovao u Dubrovniku, i Paolo iz Barlete, berberin-zubar (magister Paulus de Barleta barberius, salariatus communitatis Cathari); ranije je služio u Dubrovniku. Pominje se Laurencije iz Bolonje, veterinar (magister Laurentius mareschalcus de Bononia).

Iz XV vijeka poznato nam je 11 kotorskih ljekara i 3 berbera-zubara; sve ih je plaćala Opština. Nijesu nam poznati oni iz prva dva decenija, 1401–18, jer nijesu sačuvani spisi iz tih godina. Ređali su se ovako: Ričardo (1426), Ugolino iz Bolonje (1430), Antonio de Ričagvera iz Trana (1431) internista i hirurg, Đovani Bartolomei iz Venecije (1435), Georgije Span iz Lješa (1439), internista i hirurg, koji je službovao u Dubrovniku 1444–53, poznat kao Georgije Arbanas; liječio je porodicu hercega Stefana, Gojčina Đuraševića Crnojevića; umro je u Kotoru (1458); Đovani Fidei iz Venecije (1445), internista i hirurg, Nikola iz Venecije (1445), Hektor Pindemonte iz Verone (1467), Andrija iz Padove (1471), koji je službovao u Dubrovniku i išao u Bosnu da liječi Isa-bega i Mehmeda Čelebiju; dr Laurencije Frančeskov iz Venecije (1493); a prije i poslije njega dr Jakobo da Ponte iz Martinenga, kod Milana (artium et medicinae doctor Jacobus da Ponte de Martinengo, medicus salariatus Communitatis Cathari), internista, 1487–93, 1505–23, oženjen Kotorankom Paskvalić, otac znamenitog Ludovika Pontanusa i dr Frančeska ljekara u Famagosti na Kipru. Hirurg Mihailo Kotoranin službovao je u Dubrovniku (1483), možda i u Kotoru. Berberin-zubari bili su: Alegret Trogirani (1435), Andrija Šibenčanin (1445), nastanjeni u Kotoru, i majstor Đuraš (1445).

Iz XVI vijeka poznato nam je 17 ljekara, bez Jakoba da Ponte, 15 internista i 2 hirurga; osim Kotoru-

nina Mednića, svi su Italijani; po jedan iz Venecije, Bolonje, Pezara, Vičence i Feltre; za ostale nije određeno. Ivan Mednić iz Kotoru (magister Joannes Mednich de Catharo, chirurgicus) nije doživio 1538. Duže vremena radio je u Kotoru, do 1526; poslije u Dubrovniku, gdje se istakao u suzbijanju kolere; „stekao je praksu u Veneciji i Kotoru“. – Iz XVII vijeka poznato nam je 26 gradskih ljekara, većina ima titulu doktora; jedan je hirurg, ostali internisti. Naši su: Franjo Graso iz Dubrovnika, Tomo Milat iz Hvara, dr Mihael Anđelo Salamoni sa Brača. I iz Venecije su trojica, a po jedan iz Napulja, Verukija, Milana, Rima i Krfa; za ostale nije uveden zavičaj. Među njima je dr Emanuel Meseri (1657–74), latinski pjesnik, prijatelj Andrije Zmajevića, Peraštanina, nadbiskupa barskog. – Iz XVIII vijeka poznato je 10 ljekara; trojica su služili skoro 70 godina. Među njima je dr Kristijanopolo (1755–80), medicinski pisac.

Risto Kovijanić
(„Kotorski medaljoni“)

KOTORSKA GIMNAZIJA

Kotorska gramatikalna škola, niža gimnazija svoga vremena, sa dubrovačkom i zadarskom najstarija je u našoj zemlji.

Gimnazija je osnovana krajem XII vijeka, za vladavine kralja Milutina i njegove majke Jelene Anžuske, suvladarke u Zeti. Kao i u drugim kulturnim evropskim gradovima, ona je više vjekova objedinjavala osnovnu i srednju nastavu. U XV i XVI vijeku, u doba humanizma i renesanse, radila je kao puna srednja škola, gramatikalno-humanistička (viša gimnazija), u kojoj se, pored ostalih predmeta, predavala poetika i retorika. Prerastala je i u neku vrstu liceja, jer su se predavali licejski predmeti, filozofija i astronomija

Završivši ovu školu mnogi mlađi Kotorani su odlazili na univerzitete u Italiji, posebno Padovi, da bi se vratili i postajali nastavnici svoje škole, zajedno sa predavačima sa strane, najviše iz Italije, među kojima se u XVI vijeku ističe Lodoviko da Ponte, inače sin Kotoranke, humanistički pjesnik i erudita. Kotorska Gramatikalna škola je tokom XVII vijeka u opadanju, a u XVIII vijeku radi kao niža gimnazija do pada Venecije, 1797. godine, ka-

va na području Crne Gore.

Prvi njen nastavnik, za kojega smo mogli saznati, bio je magistar Toma iz Ferma, Italijan (magister Thomas de Fermo). Istovremeno, on je bio i gradski notar 1281–94, možda i više (iuratus notarius communis Cathari). Bio je učen čovjek, klasično obrazovan, „putujući magistar“. Takvih Italijana bilo je mnogo. Mnogi su odlazili u druge zemlje, vodili školu i bili latinski notari. U vrijeme magistra Tome,

dali su našim primorskim gradovima veliki broj nastavnika 100 dukata godišnje. Vjerovatno, to je, za neke godine, bila plata za nastavničku i notarsku službu.

U XV vijeku, po dolasku mletačke vlasti (1420), u doba humanizma, gramatikalno-retorsku školu vodili su, uglavnom, naši ljudi školovani u Italiji, kolijevci humanizma. Ističu se: Dominiko Klisani i Nikola Trifunov Paskvalić, književni radnik, oba Kotorani,

gozapidnom dijelu grada; jednim dijelom glavne sjeverne fasade gleda na Trg od brašna (II), a drugim na Trg svetog Tripuna (III), a zadnjom fasadom na zapadni bedem i bastion Korner (6), u čijem su zidu prema gradu pronađeni ostaci gotičkih otvora neke zgrade, kasnije uklopljene u bastion. Takođe je u podrumskom dijelu Gimnazije (94) otkriven uzidan u luneti grb čuvene vlastoske porodice Buća, iz XIV vijeka, čiji štit podržavaju starac i mladić sa donjim dijelom tijela kao u lava, koji pokazuje da je ovo veliko zdanje nastalo na mjestu nekadašnjih zgrada roda Buća i njihovih vrtova u ovom dijelu grada.

Zgrada u sadašnjem obliku potiče iz 1863. godine i građena je za potrebe Gimnazije, koja je počela u njoj rad 1865. godine. Nastava je u njoj trajala do 1949. godine, kada je zbog trošnosti Gimnazija iseljena u tadašnju, sada srušenu Osnovnu školu na Benovu, van grada, a zatim u zgradu u Tabačini u kojoj su sada dječje jaslce, da bi nekon zemljotresa bila preseljena u novu montažnu zgradu Školskog centra u Dobroti. Stara zgrada Gimnazije, koja je počela u njoj rad 1865. godine.

Stara zgrada Gimnazije je iza zemljotresa revitalizovana kao sjedište političkih organizacija, sa dvije konferencijske sale na prvom spratu i nizom kancelarija, čime je razbijena i uništena nekadašnja jedinstvena koncepcija i iskorišćenost građevine.

Kada se govori o otvaranju Gimnazije 1865. godine, misli se na školsku ustanovu novijeg doba, koja je do skora ujedinjavala četiri najviša razreda današnje osmoljetke i četiri završna razreda srednje škole, organizujući tako osmogodišnje školovanje nakon završene četvororazredne osnovne škole.

Mr. Jovan Martinović
(„100 kotorskih dragulja“)

U zgradi nekadašnje stare gomnazije danas je Fakultet za turizam i hotelijerstvo

da nastaje prekid do 1865. godine i otvaranja Gimnazije (94). Iz nje su izašli proslavljeni i lovorovim vijencima ovjenčani pjesnici Bernard Pima (umro 1518. godine), Ljudevit Paskvali (1500–1551. godine), Đorđe Bizanti (1490–1560. godine), Kamilo Drago (umro poslije 1559. godine), te konačno najpoznatiji od njih – Ivan Bona de Boliris (umro 1572. godine).

Ova petvijekovna srednja škola svakako je najznamenitiji spomenik duhovne kulture staroga Kotora. Sa obodsko-cetinjskom štamarijom Cmojevića, koja je radila krajem XV vijeka, i kotorskom gradskom apotekom, ona je najznamenitija stara kulturna ustano-

gramatikalno-retorsku školu u Firenci, koju je tada pohađao Dante, vodio je čuveni magistar Bruneto Latini (†1295), koji je istovremeno bio i gradski notar u Firenci. Tako je magistar Đovani Ravenjanin, „putujući gramatik“, bio notar i nastavnik u Dubrovniku krajem XIV vijeka.

Dvadesetih i tridesetih godina XIV vijeka, za vladavine Dečanskog i Dušana, školu su – prema arhivskim izvorima – vodili magistri Filipo iz Osima, gradski notar, a Anđelo iz Barlete, otac kotorskog gradskog apotekara. Pomenuti italijanski gradovi razvijene kulture u doba humanizma, sa jakom tradicijom starogrčke i rimske

Nikola Radišinov Jončić, Dubrovčanin, doktor filozofije i teologije, o čijoj učenosti svjedoče knjige njegove biblioteke, koje navodi u svom testamentu, a poslije njega Vlaho Dubrovčanin i Božo Paltašić, bratučed Andrije Paltašića, štampara.

U XVI vijeku, u doba renesanse, Kotor ima dosta školovanih ljudi. Kotorsku školu vode učenici pedagozi, strani i domaći. Među njima je, prvih decenija, slavni italijanski pisac, „putujući magistar“, Lodoviko da Ponte, sin Kotoranke. Opština je davala „rektoru škole uobičajenu platu od 50 dukata, pored takse od đakčkih roditelja“.

Gimnazija se nalazi u ju-

Boka na platnima naših slikara: Zvonimir Petković, Tivat

SLIKAR MORA, ZASELAKA I STARIH MASLINA

Zvonimir Petković rođen je 15.02.1947. godine. u Tivtu. Počeo je srednju likovnu školu u Herceg Novom. Završio je aranžerstvo u Novom Sadu 1974. god. Član je ULUSCG. Slikarstvom se bavi od 1960.

godine. Slika tehnikom akvarel, gvaš, ulje i grafikom, uglavnom motive primorja Boke kotorske. Na njegovim slikama najčešće se sreću prozori starih maslinjaka, ribarskih zaselaka, školjke, ribe, mreže, more, ribari.

Izlagao je samostalno u Budvi, Podgorici, Cetinju i Tivtu i sa Udruženjem u Kotoru, Budvi, Cetinju, Pragu, Beču i Bratislavi. Vlasnik je grafičke radnje „ART print gallery“ i ima sopstveni atelje i galeriju. Živi i radi u Tivtu.

Zvonko Petković

Uzburkano more – Trašte

Malo ribarsko mjesto – Krtole

Donja Lastva – Boka

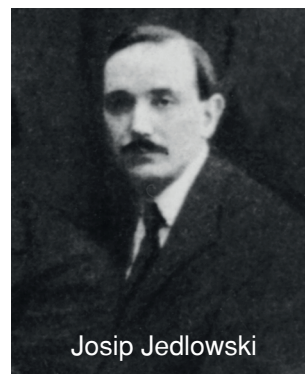

Maslina

Poznate ličnosti iz naše prošlosti: Josip Jedlowski

JOŠ JEDAN ZABORAVLJENI KOTORANIN

Tekst o Josipu Jedlowskom nastao je na temelju širega istraživanja, čiji će rezultati (s bilješkama o izvorima) biti objavljeni u Hrvatskom biografskom leksikonu.

Josip Jedlowski

Dok sam istražujući u arhivima i knjižnicama, te „hvatajući“ osobe koje su ga mogle poznavati, nastojao sastaviti fragmente o životu **Josipa Jedlowskog**, došao sam i do zaključka da bih njegov životopis svakako trebao popratiti jednim uvodom, uvodom o tomu kako se u nas uglavnom pristupa biografijama. Zamolite li, naime, običnoga prolaznika na ulici, gosta u nekoj kavani, ili uopće slučajnoga namjernika na bilo kojem javnom mjestu da vam navede nekoliko znamenitih i/ili zaslužnih osoba iz ne tako davne prošlosti, spomenut će – jamačno – nekoliko pojedinaca na čija imena nije potrebno posebno podsjećati. Pitate li više ljudi odjednom, po svoj će se prilici ubrzo razviti i rasprava o tom koji je od njih lijevi, a koji desni, koji veliki, a koji mali, napokon i koji je bio dobar, a koji loš. Naposljetku, ako se strasti i smire bez policijske intervencije, društvo će se razići, a da o nekim stvarima nije ni promislilo. Nije li u zbilji često nemoguće reći da je ovo – u ideološkom, ali i u etičkom smislu – sasvim bijelo, a ono sasvim crno? Ne stoje li iza pojedinih odluka nekolicine „velikana“ brojni njihovi više ili manje nadareni suradnici, katkad i u ozračju uzajamnog nepovjerenja i podmetanja? Ne mijenjaju li ljudi svoja stajališta ovisno o novonastalim okolnostima? Na kraju krajeva, ne svodi li se nerijetko – u politici, ali i u životu – sloboda odlučivanja na slabo obaviješteni

izbor između dva zla? Sve je to tek dio onoga što bi trebalo imati na umu prosuđujući djelovanje proteklih naraštaja.

No – da stvari odmah pojasnimo – ni o Josipu Jedlowskom ne zna se baš mnogo. Osnovne biografske činjenice, doduše, uglavnom su pouzdano utvrđene, a interpretacija njegovih tekstova jednoznačna je, pa se najčešće može ustanoviti na koji je način odgovarao na izazove svoga vremena. Nije nemoguće pretpostaviti ni zašto je odgovarao tako kako je odgovarao – i tih se pretpostavki neću kloniti – ali rješenje jednoga pitanja prepustit ću svakom čitatelju zasebno: kako je, zapravo, trebao djelovati? Ipak, priču prije toga valja ispričati od početka.

Josip Jedlowski rodio se 23. siječnja 1884. u Kotoru, u obitelji Pavla – „poštanskoga poslužnika“ poljskoga podrijetla – i Vjekoslave rođene Skibula. Imao je dva brata – o kojima će još biti riječi – i najmanje dvije sestre, kojima zasad ne znamo niti imena. U rodnom gradu završio je 1903. klasičnu gimnaziju, studij prava započeo je u Zagrebu, no doktorirat će 1912. u Pragu. Poput mnogih Bokelja, dio obitelji preselio se početkom XX. st. u Trst, gdje je Jedlowski već od 1906. objavljivao u listovima *Edinost*, *Tršćanski Lloyd* i *Balkan*, surađujući i u zadarskom *Narodnom listu*, zagrebačkom *Obzoru* te praškoj *Jugoslaviji*. Budući da se mogao uzdržavati odvjetničkom praksom, pisanjem se nije

koristio kako bi zaradio koju krunu više, nego kako bi javno promicao svoje shvaćanje dobra zajednice. A u ono doba mnogi su pripadnici hrvatskoga nacionalnoga korpusa – kakvim se Jedlowski nedvojbeno smatrao – držali da će njihovoj domovini biti bolje poveže li se i udruži s ostalim južnim Slavenima. Time su bujala sveučilišta na kojima je studirao, a u gradovima poput Trsta – gdje su se različite (i neslavenske) nacionalne sastavnice borile za prevlast – takve su se zamisli jednostavno nametale. U takvom se okruženju Jedlowski u svojim tekstovima zauzimao za prometno povezivanje Dalmacije sa zaletom, uporabu hrvatskoga jezika u poslovnoj korespondenciji i – kao tajnik društva „Edinost“ – zajednički hrvatsko-slovenski otpor germanskim i talijanskim presizanjima: „Jugoslavenski Trst, sa jakim, naprednom i kulturnom hrvatskom stražom neka bude ideal svih Hrvata!“. Ističući organiziranost malobrojne srpske kolonije (procjenjivao ju je na tek 250 pripadnika) i nacionalnu uspanost, pa i odnarođenost te „slavenožderstvo“ desetak tisuća tršćanskih Hrvata, bio je i jedan od osnivača Hrvatskoga školskoga društva u Trstu, u čijem je okviru pozivao na prikupljanje novčanih priloga. Zahvaljujući tomu, nakon višegodišnjih nastojanja, u ožujku 1914. napokon će moći radosno izvijestiti: „*To je naše dječje zaba-vište: prva hrvatska škola u Trstu Š...Ć iz svakog se*

kuta Trsta probudjeni Hrvati javljaju: evo vam naše uzdanice, spasite ju Hrvat-skoj.“

Međutim, malo potom izbio je I. svjetski rat, i Jedlowski je kao „politički sumnjivac“ zatočen u Ljubljani. Istodobno, u tad još neutralnoj Italiji počelo je konstituiranje Jugoslavenskoga odbora (dovršit će se 1915. u Parizu), kojega će – uz predsjednika Antu Trumbića – činiti dvadesetak hrvatskih, srpskih i slovenskih političara, ali i poslovnih ljudi, publicista i umjetnika (npr. Ivan Meštrović), uglavnom izbjeglih s područja Austro-Ugarske Monarhije. Nakon što je pušten iz zatvora, prešavši sa suprugom u Italiju, tom je krugu početkom 1915. pristupio i tridesetjednogodišnji Jedlowski. Kako suglasno svjedoče ostali (inače nerijetko nesložni) članovi, on u Odboru nije imao neki politički utjecaj, nego je, uglavnom, u londonskoj centrali „marljivo poput pčelice“ obavljao tajničke poslove, distribuirao novosti i davao izjave za tisak. Članke mu, stoga, nalazimo i u tadašnjim iseljeničkim listovima *Domovina* (Punta Arenas), *Glas naroda* (New York), *Jadran* i *Sloboda* (Buenos Aires), *Jugoslavija*, *Pokret i Jugoslavenska država* (Antofagasta) te *Zora* (Auckland).

O djelatnosti Odbora i njegovoj trnovitoj suradnji s vladom Kraljevine Srbije pisano je s različitih polazišta, no za našu je priču bitno je uočiti ono pitanje koje se, s jedne strane, ti-calo vanjskih granica bu-

duće jugoslavenske države (talijansko zahtijevanje većinski slovenskih i hrvatskih krajeva), a s druge strane, njezina unutrašnjeg uređenja (opasnost od srpske hegemonije). Taj položaj između čekića i nakovnja potakao je, vjerujem, Jedlowskoga na njegov najsamostaliji politički korak. Naime, nakon što se u proljeće 1916. neslužbeno susreo s Nikolom Pašićem, koji mu je – prema izvještaju Odborova glasila *The Southern Slav Bulletin* – obećao da Srbija neće iznevjeriti težnje istarskih Hrvata i Slovenaca da i nji-

povučen, a Jedlowski je iz načelnih razloga dao ostavku. Ipak, ostao je u Odborovoj službi sve do 1919, promičući interese buduće, odnosno nove države: osim što je tiskao etničke zemljovide „jugoslavenskih zemalja“, u londonskim je novinama polemizirao s talijanskim zagovornicima, a nastojao je i zainteresirati englesku katoličku zajednicu te izvijestiti domovinsku javnost (u zagrebačkom *Obzoru*). Svjestan da je vanjskopolitička bitka za Istru izgubljena, predsjedniku Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

„kojom je udario sve koji mu nisu htjeli ljubiti papuče“. U stranački se život kasnije, međutim, nije uključio, ograničavajući svoje javno djelovanje na kulturnopovijesne crtice o Boki kotorskoj, napose o Bokeljskoj mornarici i sv. Tripunu, koje je 1924.–1933. povremeno objavljivao u novinama i časopisima *Ilustrovani list*, *Jugoslavenski pomorac*, *Politika*, *Slobodna tribuna*, *Jutarnji list*, *Svijet*, *Seljačke novine* i *Obitelj*.

U međuratnom se razdoblju Jedlowski u Zagrebu bavio odvjetništvom, pri

nacionalno-političku odanost od poslovne lojalnosti prema klijentu ili je to posljedica opće razočaranosti, no tragove slične podvojenosti možemo naći i u njegovoj široj obitelji – potomci njegova mlađega brata Andrije/Andreje, koji se oženio u Zadru, trajno će se 1943. odseliti u Italiju, a jedan od njih čak će prije toga biti ranjen kao pripadnik bersaljera (ipak, Josip će i za njih ostati voljeni „zio Beppi“); na drugoj strani, sin njegova starijega brata Eduarda, šumarski stručnjak Dušan, ratovat će istodobno u partizanima.

Jugoslavenski odbor iz 1916. godine. Jedlowski je posljednji u prvom redu, zdesna Ivanu Meštroviću

hovo područje bude dijelom nove jugoslavenske države, potkraj te godine Hinko Hinković i on objavili su bez znanja ostalih članova (a s njihovim „potpisima“!) proglas u kojem se Srbi, Hrvati i Slovenci zatečeni izvan granica Austro-Ugarske pozivaju izravno u srpsku vojsku. Budući da je Trumbić istodobno nastojao stvoriti samostalnu dobrovoljačku jedinicu, koje bi mogle ojačati njegov položaj u pregovorima o budućem unutrašnjem uređenju, proglas je uz dosta pomutnje ubrzo

Vladimiru Mažuraniću predložio je pak angažiranje te ustanove na sustavnom čišćenju jadranske toponimije od tuđinskih utjecaja, nadajući se da će se time stvari popraviti barem na dugi rok.

Nije mu to bilo jedino razočaranje – upoznavši se s političkim stanjem u zemlji, u osječkom *Hrvatskom listu* objavio je 1920. nekoliko članaka u kojima je osudio beogradske financijske krugove i nepovoljni tečaj zamjene kruna za dinare, spomenuvši i Pribečevićevu željeznu ruku

čemu je – primjerice – 1927. povodom brodoloma parobroda *Principessa Mafalda* zastupao talijanskoga brodovlasnika. To je zanimljivo primijetiti jer su se njegovi bivši suborci (primjerice, Ljubo Leontić) i dalje zauzimali za bojkot talijanskoga kapitala, a i sam je slučaj bio uzdignut na razinu nacionalnoga prestiža (postavljalo se pitanje držanja mornara i odgovornosti talijanske države za tehničke nedostatke broda). Nemamo dovoljno podataka da zaključimo je li Jedlowski i prije razlikovao

Tako su se promjene granica poigravale s ljudskim sudbinama.

Što se za to vrijeme zbivalo s Josipom? Premda se povukao iz politike, ministru Đuri Šurminu, svom nekadašnjem pouzdaniku, poslao je 1925. prosvjedno pismo: „*Ne mogu razumjeti Vašeg pasivnog držanja prema svemu ovome, što se zadnjih sedmica poduzelo iz Beograda protiv Hrvata. Ja ni danas iz svog zakutka ne odobravam ni metoda ni konačnih ciljeva politike gosp. Radića, ali bio bih nedostojan sin svoga na-*

roda, kad bih odobrio progona, terorizam i bezakonje današnjeg režima.“ Nadalje, u svom je zavjčaju, očigledno, bio ugledna osoba – u prvim tjednima Šestosiječanjske diktature (1929) kotorski ga je trgovac Petar Milošević zamolio da se zauzme za Hrvatsko radničko društvo „Napredak“, koje je netom bilo raspušteno zbog „plemenskoga karaktera“. U svojem je odgovoru Jedlowski obećao da će u ministru Stanka Švrljuge urgirati da se što prije poništi ta – prema njegovu mišljenju – samovoljna odluka lokalnih tijela, a izložio je i svoju procjenu politike državnoga vrha: „Ja vjerujem u poštene namjere današnje vlade, a o tome kako misli Kralj, na dugo sam Vam dokazivao prošlog novembra. On je pred cijelim svijetom izrekao plamene riječi osude za sve ono zlo, koje nama Hrvatima nije dalo disati punih deset godina. Vjerujte da on neće dozvoliti kojekakvim fanatičarima, da baš sad otvoreno progone bokeljske Hrvate, dok se je u cijeloj državi započeo rad obnove naših duša i čovječnih prava svakog građanina. Š...Ć Uznastojte, da svečanosti Sv. Tripuna i ove godine ispadnu što sjajnije Š...Ć Hrvati Boke će još hiljadu godina ostati svoji na svo- me.“ Pretpostavljam da je – što se tiče Diktature – tijekom događaja još jednom iznevjerio Josipova dobronamjerna očekivanja.

Kako bilo, izvori o njegovu djelovanju 1930-ih gotovo i ne postoje – u literaturi se ne povezuje niti s jednom od vodećih snaga na hrvatskom i jugoslaven- skom poprištu. Ipak, povjesničar Bogdan Krizman spominje nekoga „Josipa Jedlowskog“ među marginalnim hrvatskim nacional- socijalistima, okupljenima oko Slavka Govedića. Teško je reći radi li se uopće o istoj osobi, no i da to jest bio slučaj, na pristupanje njihovu krugu mogla ga je

potaknuti ne samo ideološka srodnost, nego i – neovisno o njoj – težnja da se kao protuteža ustašama (za koje se moglo predmnijevati da će udovoljiti talijanskim teritorijalnim zahtjevima) ostvari povezivanje s Njemačkom. Možemo se, nažalost, tek nadati da će se daljnjim istraživanjima te pretpostavke potkrijepiti ili opovrgnuti.

Poznato je, međutim, da se Josip – nakon što je u NDH-u iz neznanih razloga bio disciplinski kažnjavan, i nakon što ga je 1946. suspendirala nova uprava zagrebačke odvjetničke komore – odrekao advokature i negdje 1950-ih godina sa suprugom Anticom preselio na Prčanj. Kako svjedoče njihovi susjedi, bračni par Božo i Agneza Usanović, njegova je druželjubivost bila veoma poznata, redovito je sudjelovao u mjesnim i crkvenim blagdanima, bio je blage prirode, darežljiv, human i odan katoličkoj vjeri, a kuća s velikom bibliotekom ostavljala je dojam male galerije umjetnina: „Gospodin Jedlowski odavao je ličnost prave bokeške gospode sa kvaliteta visoke naobrazbe i rodoljublja“. U toj je kući i umro 12. prosinca 1966. te je pokopan kraj kapelice na katoličkom groblju u Kotoru.

S obzirom na njegovu sudbinu, toplo priželjkujem da se u nekom bokeljskom domu još uvijek čuvaju spisi – Josipova sjećanja, primjerice – koji bi mogli rasvijetliti nepoznanice iz života toga donedavno zaboravljenoga Kotoranina.

Napomena: Tekst je nastao na temelju širega istraživanja, čiji će rezultati (s bilješkama o izvorima) biti objavljeni u *Hrvatskom biografskom leksikonu*. Ovom bih prigodom na pomoći htio zahvaliti gospodinu Dariju Musiću, supružnicima Usanović, doktoru Josipu Gjuroviću te, posredno, gospodinu Branku Sbutegi.

Filip Hameršak
Zagreb

Bokeški govor minulih vremena

TAKO SMO NEKAD ZBORILI

INTONAN – kad netko ima dobar sluh, i kad je obučen elegantno; it. intonato. U nekim mjestima zabilježeno intonat. – „Dobro je intonan“. „Ta mala ti je intonana, pa će početi plakat.“ „Danas je lijepo intonan, mora da ide na banket ili nede u vižite“.

INKOLAT – uštirkati, zalijepiti, prilijepiti; it. incolare – „oli mi inkolat ove lencule“, „Marta će mi inkolat ove rekame“, „Daj mi inkolat sve one stare knjige, jer već ispadaju listovi“ „Inkolala sam svu bjankariju; bijele košulje samo mi treba umidat i sumprešat.“

KADAVER – osoba koja loše izgleda, živi mrtvac; it. cadavere. – „Para mi ki kadaver, kao da je iz groba izašao“. „Oće da seženi, a lijepo se spaventaš kad ga vidiš, izgleda kao kadaver, već je jednom nogom u grob, ali će ga sigurno uzet zbog ono malo pensije“.

KACOT – udarac šakom; ven. Cazoto; it. cazzoto. U Bogdašićima zabilježeno cokat. – Dao mi je jedan kacot u glavu i odma se prostro na zemlju.“ „Tako mu je coketom napravio jedan njok na glavu.“

LAJONA – brbljiva žena, lajavica; „Kakva je ono lajona, nijesam je mogao više slušati.“ „Dobra joj je žbatula, koliko je izazborila ta lajona“.

LAVANDIN – umivaonik, posuda za pranje suđa; ven. lavandin; it. lavandino – u Tivtu i na Muu zabilježeno lavatin. – „Tamo ti je lavandin, pa pođi operi ruke, jer si dirala mačku.“ „Uspi mi malo šode u ovi lavandin, da operem pjate.“

MAGANJAT – osoba sa tjelesnom manom; prema it. magagna (mana, pogreška). – „On ti je maganjat, ti si meritala boljeg muža.“ „On ti je maganjat u glavu, a to ti je najgore.“ „Rade je malo maganjat i to u glavu, mnogo priča i brez veze.“

MAKAKO – budala; ven. macaco; it. macacco. – „Muči makako, ti to neznaš.“ „Nemo se čudit što ide tako obučen, on ti je veliki makako.“ „Oni mali skače ki makako.“

NATENTAT – nekoga navoditi na nešto, nagovoriti; it. tentare. – „Natentala ga je ona aspida.“ „Nije on loš čovjek, ne bi on to nikad učinio, ali ga je onaj špilorko od brata natentao.“ „Ona ge je to natentala“.

NOVITAD – novost; it. novita. – „Evo ga, sad ćemo čut sve novitadi, on ti je kao trumbete.“ „Došla je da pokupi novitadi“. „O, to ti je nekad bila velika novitad.“ „Jesi li čula za novitad da se Đenka udala, ma je i meritala.“ „Došla je iz Zagreba puna novitadi.“

(Iz knjige „Romanizmi u Crnoj Gori – jugoistočni dio Boke Kotorske“, autorice Vesne Lipovac Radulović)

Osvrt na članak „Da li znate o Prčanju“

Spomenuo bih da je u broju 10 Hrvatskog glasnika, u članku pod naslovom „Da li znate o Prčanju“ navedeno kako je stara župna crkva u pola brda Vrmac porušena 1679. godine. To ne odgovara povijesnoj istini, jer je ona bila zapravo dograđena, budući da je u njoj, ispred oltara, bilo predviđeno groblje, a u vrijeme Austrije zakonom je bilo zabranjeno gaziti po groblju – što u narodu i danas važi. Groblje je kasnije sagrađeno u dvorištu stare crkve, a u unutrašnjosti – u ostacima crkve – i danas se može vidjeti da se radilo o prikladnoj dogradnji.

Stjepo Martinović
Zagreb

Iz pera naših čitalaca suradnika

PADA LI PRČANJ U ZABORAV?

„Palače su puste, pomalo se ruše / baš u naše nove i slobodne dane, / samo crkva stoji, zapis tvoje duše, / i Gospoda moli da ti sunce grane.“ (Odlomak iz pjesme o Prčanju don Nika Lukovića).

Svakomu znatizeljnom čitatelju „Hrvatskog glasnika“, ako ga redovito i temeljito čita, a napose ako se osjeća autohtonim Hrvatom Boke kotorske, članci u njemu svakako moraju buditi emocije rodoljublja i nostalgiju za prošlošću koje nažalost više nema. Veoma je teško naći prave riječi da bi se opisalo kako se osjećamo i kako se teško ekonomski snalazimo, kao manjina u suživotu s drugom populacijom u Boki kotorskoj. Za nas je odane Hrvate jedino ostalo važno kako se u duši osjećamo, jer nas je povijest dobro poučila da smo bili, jesmo i do smrti ostajemo svoji na svome koliko god se to nekome neće svidjeti. Ne vičemo i ne bijemo se u prsa, ali se tako osjećamo, iako smo u svim dokumentima izbrisani kao Hrvati, što se osobito odnosi na mlađe generacije Boke hrvatske nacionalnosti.

S pravom se pitamo koliko drugi brinu o nama – da ne bismo bili impiantani do kraja? U desetom broju „Hrvatskog glasnika“, pod naslovom „Kako brinu o nama“ iz pera **Darija Musića** – koji je dovoljno kazao na tu temu – trebalo bi dodati i pitanje kako se odgovorni brinu o kulturnim vrijednostima staroga Prčanja kao što su bivši samostan s oštećenom crkvom sv. Nikole, stara župna crkva u brdu, u totalno ruševnom stanju i nezaštićena od vandalskih provala, zatim nekoliko malih crkava, osim crkve sv. Antona na Markovu rtu, poznate i u legendi opjevane Tresorele, itd.

Starosjeditelji koji su još u životu i oni koji imaju dobre namjere spram staroga Prčanja i njegove slavne pomorske prošlosti postali su dotle nemoćni da ni ukazom na propuste ne mo-

gu pomoći rodnome Prčanju. Mnogi prčanjski moćnici i gospoda koji su mu odavno okrenuli leđa, otišli trbuhom za kruhom ili nekim drugim htijenjima za boljim i lagodnijim životom, često nam dođu držati lekcije i zamjerke zašto smo mi dopustili da Prčanj mijenja svoje „ruho“ po sastavu stanovništva i izgledu mjesta? Trebali bi znati da jedna lasta ne čini proljeće, pa da tako ni mi, šaka autohtonih Hrvata, ne možemo mnogo promijeniti, nego se pitamo zašto dotična prčanjaska gospoda nisu ostali ovdje na rodnoj

današnjici. To je ostalo samo u pisanim djelima onih najvjernijih poput don Nika Lukovića.

Tužno i neprihvatljivo je saznanje da se poslije punih dva i po destljeća (25 godina!), nakon zemljotresa 1979. odnijeta počasna zastava „Merito Navali“, jedinstven trofej za zasluge na moru slavnoga kapetana Iva Visina – Prčanjanim vratila nerestaurirana, u lošem stanju, i sad će se vjerojatno nastaviti drama s njenim popravkom i čuvanjem, umjesto da krasi vitrinu Bogorodičinog hrama u Prčanju gdje i pripada. Za

postajemo trn u oku ili nekvalificirani kritičari odgovornih.

Sa žaljenjem ponovo želimo ukazati da Bogorodičin hram u Prčanju ne čekaju bolji dani uz ovakav nehat, jerbo se uzlazna skalnada s desne strane vidno odvaja od bedema nosača i samo je pitanje vremena kad će se srušiti; posljednji je čas da se poduzmu makar preventivne mjere da do toga ne dođe, jer će šteta biti nenadoknadiva pa ćemo možda onda „imati što pokazati turistima“. O kuventu i crkvi sv. Nikole na samoj obali, gdje je nekada zračila ljubav i briga časnih sestara – koje su odavno otišle – što da se kaže? Sami izgled kampanjela crkve dovoljno govori koliko je u ruševnom stanju, a nekoć smo odatle svakodnevno i svake ure slušali simbolične otkucaje crkvenog sata, kojemu se također izgubio trag.

Unutrašnjost samostana i crkve, gdje je nekada don Niko Luković ljubomorno čuvao biblioteku te galeriju slika ličnosti staroga Prčanja, treba samo pogledati pa da te duša zaboli. I dok se još nađe novca za popravak drugih crkava u Boki, crkva sv. Nikole je postala nešto poput depozitarnice otpadnoga, bišanog i trulog materijala u samoj crkvi, bez vidnog napretka radova na popravku. „Tre sorelle“ su još jedna tužna priča – kako kažu sugrađani, njihov dvor više i nije legenda, jer je biznis nove demokratije dobio zeleno svjetlo, iako je taj spomenik kulture (bio) zakonom zaštićen.

Na koncu se moramo zapitati, mi malobrojni starosjeditelji Prčanja, ima li malo nade i dobre volje odgovornih da Prčanj i njegove tradicionalne vrijednosti ne pasaju u zaborav?

Božo Usanović

Prčanj

grudi, da nas bude više, pa i da njihovim ugledom i utjecajem budemo jači u čuvanju ostavštine naših predaka. Lakše je, dapače, dijeliti lekcije iz srca Hrvatske nego s nama siromašnima u Boki biti i živjeti u neizvjesnosti i nevoljama novoga doba.

Kakvi smo da smo, ipak se osjećamo sretni i ponosni kad čujemo o uspjesima Hrvatske kao države, sve većim i čestim posjetima Boki i obrnuto, suradnji i tome slično, ali smo tužni i nostalgični, jer je Prčanj davao poznate ličnosti kojih više nema da tumače o njegovoj povijesti i sudbini

tako dugo vrijeme mogla se sagraditi katedrala, kao što se u nešto kraćemu refalu i sanirala katedrala sv. Tripuna u Kotoru i kao takva otvorila širom vrata turizmu, dok naš hram u Prčanju ostaje uglavnom zatvoren, osim nedjeljom. I ovaj je ljetni stađon pokazao tu bolnu istinu, uz napomenu da to ne spada u nadležnost ni HGDCG-a Kotor, ni Republike Hrvatske, već da treba „zahvaliti“ ljudskom faktoru, nebrizi odgovornih u Boki kotorskoj – ali treba da se zna, jer kada se dobronamjerno i navrijeme ukaže na određene propuste, onda

**SPISAK INSTITUCIJA I
TVRTKI ČIJE SU ČESTITKE
NA UNUTARNJIM
KORICAMA GLASNIKA**

BIRO KONTO
Igalò

BISKUPSKI ORDINARIJAT
Kotor

„FORZA CATTARO“
Kotor

FOTO PARTELI
Kotor

GENERALNI KONZULAT
REPUBLIKE HRVATSKE
Kotor

GRAD OMIŠ

GRAD SPLIT

GRAD ZAGREB

HOTEL „VARDAR“
Kotor

HRVATSKA GOSPODARSKA
KOMORA
Predstavništvo Kotor

HRVATSKA MATICA
ISELJENIKA
Predstavništva u Zagrebu, Rijeci,
Splitu i Dubrovniku

HRVATSKA RADIO TELEVIZIJA
Zagreb

„IDK COMPUTERS“
Lepetane

INA CRNA GORA
Kotor

KONOBA „ČATOVIĆA MLINI“
Morinj

OPŠTINA KOTOR

OPŠTINA TIVAT

POMORSKI MUZEJ CRNE
GORE
Kotor

SPLIT SHIP MANAGEMENT
Split

SUVENIRNICA „RR“
Kotor

„TRICEN“
Kotor

„TRONI“
Kotor

TURISTIČKA ZAJEDNICA
GRADA ZAGREBA
Zagreb

SADRŽAJ

Prvi službeni posjet hrvatskog premijera
Iva Sanadera Beogradu

**MANJINE ZAŠTIĆENE
SPORAZUMOM.....4**

Crna Gora pred usvajanjem Zakona o
ostvarivanju sloboda i prava nacionalnih
manjina

**ZAKON ZA MANJINE U CRNOJ
GORI.....6**

Nastavljena uspješna suradnja HGDCG-a
i grada Zagreba

HRVATSKI DANI U BOKI8

Naš intervju: Petar Poljanić, generalni
konzul Republike Hrvatske u Kotoru

**GENERALNI KONZULAT SELI U
PODGORICU..... 12**

Nema zdravog društva bez opraštanja i
pomirenja

**POMIRENJE JE BITNA
SASTAVNICA ŽIVOTA..... 13**

Razgovor s Ognjenom Dragovićem,
direktorom poduzeća INA Crna Gora

**INA CRNA GORA U STALNOM
USPONU..... 14**

Suprotnosti koje se prožimaju

**BOKELJSKO MORE: KRAJ BEZ
KRAJA 16**

Ekološka zaštita Boke kotorske u našoj
praksi

**JEDNI GRADE – DRUGI
RAZGRADUJU..... 18**

Stručnjaci upozoravaju da nevjesta Jadrana
postaje crna točka, a da država za to ne mari.

**TONE FEKALIJA I OTPADA
SLIVAJU SE U ZALIV BOKE..... 19**

Sveobuhvatna suradnja Crne Gore i Italije

**JADRAN UDRUŽUJE DVA
NARODA..... 20**

Centar za razvoj arhitekture i brigu o
nasljeđu „Expeditio“ iz Kotora

**ZAŠTITA GRADITELJSKOG
NASLJEĐA..... 22**

Prijedlog za vraćanje glavnim (morskim)
vratima staroga grada Kotora izgleda što
približnijeg povijesnome

**NOVI (STARI) IZGLED VRATA OD
MORA 23**

Inozemnim donacijama sanirat će se
kotorska utvrđenja

**NASTAVLJA SE POPRAVAK
GRADSKIH BEDEMA 26**

Iz aktivnosti Hrvatskoga građanskog
društva Crne Gore

**„UČIMO HRVATSKI“ OD SADA I
U ŠKOLSKIM UČIONICAMA 27**

Aktualna događanja u Tivtu

**PROŠLOST NA FOTOGRAFIJAMA
– BUDUĆNOST U SURADNJI S
ISTROM I ZAGREBOM 30**

Svake godine 9. studenog pučani maloga
ribarskog mjesta Muo kod Kotora slave
svoga sveca

**TRADICIONALNA SVETKOVINA
BLAŽENOG GRACIJA 32**

Sa hodočašća po crkvama i manastirima
Boke i Crne Gore

**HODOČAŠĆE – ŽIVA PORUKA
EKUMENIZMA 33**

Upoznajmo Hrvatsku (6)

HRVATSKA POVIJEST.....36

Zbornik radova s međunarodne
konferencije o arhivskoj građi, održane u
Kotoru još travnja 2002. godine, najzad
ugledao svjetlost dana

**ZNANSTVENI PRISTUP KULTUR-
NOM BLAGU CRKVENIH ARHIVA
I BIBLIOTEKA..... 41**

Iz povijesti Kotora i Boke

**GRADSKA APOTEKA I STARA
GIMNAZIJA 42**

Boka na platnima naših slikara:
Zvonimir Petković, Tivat

**SLIKAR MORA, ZASELAKA I
STARIH MASLINA 45**

Poznate ličnosti iz naše prošlosti: Josip
Jedlowski

**JOŠ JEDAN ZABORAVLJENI
KOTORANIN 46**

Bokeški govor minulih vremena

TAKO SMO NEKAD ZBORILI..... 48

Iz pera naših čitalaca suradnika

PADA LI PRČANJ U ZABORAV? 49

*Vesele Božićne blagdane i sretnu Novu godinu
svima čitateljima Glasnika žele*

BISKUPSKI ORDINARIJAT
KOTOR

POMORSKI MUZEJ
CRNE GORE

OPŠTINA TIVAT

KOTOR

SOUVENIR *PR* **KOTOR**

